Alexander von Schönburg

ARTA DE A RENUNȚA CU STIL

sau mai puțin înseamnă mai mult

NOBLESSE

Creat cu pasiune şi savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Alexander von Schönburg

ARTA DE A RENUNȚA CU STIL

sau mai puțin înseamnă mai mult

traducere din limba germană de
MIHAI MOROIU

NOBLESSE

Colecţie coordonată de Dana MOROIU

Alexander von Schönburg
DIE KUNST DES STILVOLLEN VERARMENS: Wie man ohne Geld reich wird
Copyright © 2005 by Rowohlt Berlin Verlag GmbH, Berlin, Germany

© Baroque Books & Arts®, 2016

Imaginea copertei: Gheorghe FIKL
Concepţie grafică © Baroque Books & Arts®
Lector: Ines HRISTEA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SCHÖNBURG, ALEXANDER VON
Arta de a renunţa cu stil / Alexander von Schönburg
trad.: Mihai Moroiu. - Bucureşti: Baroque Books & Arts, 2016
ISBN 978-606-8564-48-7
I. Moroiu, Mihai (trad.)
821.112.2-32=135.1

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare şi nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deţinătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

PARTEA I

SITUAŢIA INIŢIALĂ

„În viaţă, este preferabil să te obişnuieşti să pierzi. Astfel, eşti scutit să te mâhneşti prea tare."

HELMUT BERGER

DESPRE NECESITATEA DE A ECONOMISI

În vremurile economiei prospere, ocupam un birou elegant, aveam în buzunar cărţi de vizită care demonstrau că eram angajatul uneia dintre cele mai cunoscute companii media din Germania şi, după parcurgerea unei anumite perioade, potrivit Codului Muncii, perspectiva de a beneficia pe durată nelimitată de postul meu. Acasă, păstram undeva, în bibliotecă, un contract de muncă frumos îndosariat, care prevedea o creştere periodică a retribuţiei. Cam cu aproximativ o mie de mărci, în fiecare an. Astfel m-aş fi îmbogăţit – încet, dar sigur. Patronul mi-ar fi luat de pe umeri şi povara grijilor pentru viitor – de care eu habar n-aveam pe atunci, de altfel – plătindu-mi contribuţiile care

se ridicau la o sumă aproape egală cu leafa mea – la asigurări de pensie, sănătate, şomaj şi asistenţă socială.

Dar lucrurile aveau să se desfăşoare cu totul altfel, din cauză că patronul a trebuit să tragă frâna de siguranţă, după ce Osama bin Laden a schimbat cursul istoriei la New York, şi firma la care lucram a realizat dintr-odată că enormele investiţii în noul *human capital* fuseseră făcute, privind retrospectiv, în speranţa oarecum naivă, însă foarte răspândită pe atunci, că epoca de aur de la finalul anilor nouăzeci va dura veşnic. Iar frâna aceea bruscă i-a aruncat peste bord pe toţi cei care veniseră în ultimii doi ani.

La vremea când am fost noi angajaţi, ziarul la care lucram era aşa de încărcat de publicitate, încât curierul nici nu mai reuşea să strecoare ediţia de weekend prin fanta cutiei de scrisori. Când se pregăteau de lectura numerelor de sâmbătă, cititorii neinteresaţi de piaţa locurilor de muncă se descotoroseau mai întâi de secţiunea de anunţuri, pentru care, de-a lungul anilor, se va fi defrişat cu siguranţă o pădure de foioase şi conifere de suprafaţă considerabilă, pentru transportul căreia se va fi consumat energie fosilă acumulată vreme de mai multe milioane de ani. Firesc, redacţiile erau la fel de convinse că starea de fapt nu se va schimba niciodată. Fiecare se temea să nu piardă trenul. De la preşedintele de concern până la pensionarul de rând, care-şi jefuia propriile economii ca să se arunce în jocul de bursă, pe toţi îi stăpânea o singură spaimă: nu care cumva să scape prilejul de a se înfrupta din acest boom. Firmele s-au năpustit în investiţii, iar populaţia, în consumism şi în cumpărarea de „acţiuni populare".

Firesc, totul s-a soldat cu o migrenă teribilă şi, la fel de firesc, angajaţii din mediile de informare au simţit cei dintâi

efectele schimbărilor. Publicitatea este primul capitol la care renunță o firmă când scad cifrele de afaceri. Diminuarea bugetului destinat reclamei permite economisirea unor sume uriașe – fără a recurge la măsuri sociale severe, fără cheltuieli administrative și, cel mai important, efectul se simte imediat. Noi, cei aduși pentru a concepe suplimentul inovator al unei gazete conservatoare, am fost, logic, cele dintâi victime ale masacrului lansat asupra celor cu venituri peste medie pe piața muncii.

În ceea ce mă privește, am fost destul de afectat de acest incident, deoarece, ca să poți să acoperi cheltuielile unei familii, ai nevoie de venituri regulate. Am încercat totuși să privesc cu o anume înțelegere reacția firmei mele – în definitiv e normal ca o firmă să nu-și permită noi colaboratori în asemenea vremuri. Prin urmare, mi-am întâmpinat demiterea cu umor – negru, ce-i drept – ferm convins că voi traversa o perioadă existențială căreia, foarte important, va trebui să-i fac față cu fruntea sus. În cele câteva săptămâni de preaviz, mă prezentam la birou ostentativ binedispus, extrem de atent să arăt cât mai împăcat cu toată situația. Și, contrar obiceiului meu, am început să port zilnic cravată, așa cum procedau numai câțiva colegi mai vârstnici. Iar când am apărut pentru ultima oară în redacție – într-o zi de toamnă neobișnuit de însorită – am îndepărtat și cele mai mici urme ale trecerii mele pe acolo, i-am lăsat planta din glastră secretarei-șefe, apoi am mers dintr-un birou într-altul și mi-am luat rămas-bun, menționând că am lăsat în urma mea „curat ca lacrima".

Părerea celor mai mulți dintre noi, cei demiși, era că fusesem tratați „murdar" – invitați în chip de cireașă pe

tort, pentru ca la scurt timp să fim scuturați cu dispreț, imediat ce situația a luat o altă turnură. Acea demitere a rămas pentru mine cea dintâi și unica, prin urmare nu am cum să fac prea multe comparații din propria mea experiență, dar, din câte mi-am putut da seama, nu consider că s-au purtat foarte murdar cu mine. Concedierile „murdare la nivel uman" arată cu totul altfel. În țări în care domnește neoliberalismul, în Marea Britanie, spre exemplu, nu există reglementări asupra modului în care amploaiații trebuie să ia la cunoștință că au fost concediați. O firmă londoneză și-a anunțat angajații că sunt pe liber prin SMS. O alta a preferat o variantă și mai neobișnuită, dar cât se poate de eficientă pentru a subția rândurile personalului. Astfel, a declanșat sirena de alarmă în caz de incendiu, pentru ca funcționarii să iasă în fața clădirii. De intrat au mai putut să intre doar cei cărora le-au mai funcționat cartelele de acces. O bancă de investiții americană s-a gândit chiar să organizeze o loterie în cadrul sucursalei ei de la Londra: cine trăgea zero era obligat să plece.

Desigur, nu poți fi niciodată entuziasmat că ai fost demis, dar dacă ar fi să existe cu adevărat modalități simpatice de concediere, atunci a mea se numără, fără îndoială, printre cele mai civilizate. Ședeam într-un fotoliu de piele, negru și comod, într-un birou de pe etajul conducerii, iar șeful direct m-a asigurat că plecarea mea reprezintă o mare pierdere pentru firmă, iar în săptămânile care au urmat am fost tratat cu atâta atenție de colegii care nu primiseră aceeași lovitură, de parcă aș fi suferit de o boală incurabilă. Și m-am bucurat de aceeași compasiune surprinzătoare chiar și în afara cercului de colegi. Cu prilejul serbării estivale a președintelui federal – unul dintre ultimele

evenimente la care am participat ca trimis al ziarului, când am avut prilejul să mănânc încă o dată pe săturate – chiar și primarul în exercițiu, care până atunci nu mă învrednicise nici măcar cu o privire, a străbătut o distanță considerabilă ca să-mi împărtășească personal regretul său.

Toți berlinezii clarvăzători trebuie să fi înțeles limpede în acel moment că avea să urmeze un val de concedieri. În ferestrele tuturor palatelor de sticlă proiectate de stelele arhitecturii și răsărite din pământ în mijlocul entuziasmului din anii nouăzeci trona anunțul „birouri de închiriat". Și nu rareori era menționat dedesubt – cu litere mai discrete – „în condiții avantajoase". S-a aflat curând și în ce constau aceste condiții avantajoase: unii proprietari întâmpinau asemenea greutăți să-și umple cât de cât spațiile goale, încât puneau birouri gratis la dispoziția întreprinzătorilor faliți. Friedrichstraße, care, potrivit așteptărilor nestăvilite, avea să se transforme într-un soi de Bond Street ori Faubourg St Honoré, unde bijutierii, hotelurile de lux, croitoriile de firmă pentru bărbați și magazinele haute-couture ar fi trebuit să se bată pentru cele mai bune vaduri, a rămas pustie până și în sezonul de vârf, în timp ce oriunde, la Ulm sau la Villingen-Schwenningen, hoarde de cumpărători îndârjiți se agită prin zonele pietonale, cărând pungile lor mari de hârtie. Vânzătoarele din magazinele Chanel, Hermès sau Louis Vuitton nu vedeau vreun client la față zile întregi, iar dacă se întâmpla cumva să intre cineva, vreun grup oarecare de ruși rătăciți, rămâneau atât de surprinse, încât în cerul gurii lor căscate se putea distinge spectrul crizei economice. Cu cât plăteau concerne ca Volkswagen sau Deutsche Bank pentru a-și asigura un loc pe Unter den Linden și pe Friedrichstraße

la începutul anilor nouăzeci, acum ar putea să se extindă în jumătate din oraş.

Tot aşa de limpede era şi că sistemul social prezintă nereguli, fiind surprinzător ca un bărbat tânăr, sănătos şi educat să poată intra în categoria celor care necesită asistenţă. Oricum, din momentul concedierii, o bună parte din salariul meu a fost plătită de stat, iar după o anumită perioadă aş fi avut dreptul la o alocaţie regulată, calculată pornind de la ultimele mele venituri, altfel considerabile. Ca alternativă, m-aş fi putut declara persoană fizică autorizată şi aş fi reuşit astfel să încasez lunar venitul anual al unui pilot indian.

Cu adevărat remarcabil mi se pare cazul unei cunoştinţe concediate cam în aceeaşi perioadă cu mine. Fusese redactor la o televiziune şi, cu toate că tatăl ei este preşedintele unui mare concern, a considerat de la sine înţeles să beneficieze de aşa-numita alocaţie temporară, după concediere. La volanul BMW-ului său seria 5, dăruit de tati, se pornea spre Grünwald, mahalaua celor mai bogaţi din München, ca să se plângă părinţilor din palatul din suburbia capitalei bavareze de soarta ei grea. S-a bucurat de alocaţie temporară fără nicio mustrare de conştiinţă, pentru că, aşa cum mi-a explicat, „era dreptul ei", iar ceea ce e drept nu poate fi strâmb.

Şi eu am încasat ajutorul de şomaj pentru început, o sumă deloc de neglijat, ceea ce m-a împins să consider că e rezonabil să debutez în noul meu rol temporar de cap de familie şomer cu o călătorie de lungă durată. La întoarcere, am găsit în mormanul de corespondenţă o circulară de la agenţia forţelor de muncă: deoarece am neglijat să mă prezint personal la o dată anume, s-a dispus încetarea

plăților; aveam însă dreptul să fac recurs împotriva respectivei măsuri. Dar eu am preferat să nu profit de dreptul oferit.

Minunat, trăim într-o țară care „promite prosperitate la patru cincimi din locuitorii ei", după cum spune Peter Sloterdijk. Cu adevărat interesant devine când ne întrebăm dacă stabilitatea proverbială a Republicii Federale rezistă și când laptele și mierea ajutoarelor și subvențiilor de stat nu mai curg la fel de generos și nu mai acoperă toate dezechilibrele sociale, după cum prevedea etosul fondator al ideologiei lui Ludwig Erhard – „bunăstarea pentru toți". Majoritatea experților, din păcate și cei serioși, sunt de părere că masivele concedieri de acum anunță altele, și mai mari. În acest an se vor înregistra din nou circa o sută de mii de insolvabilități ale întreprinderilor și persoanelor particulare, iar migrația unităților industriale în țările cu salarii scăzute va crește în continuare. Potrivit unor estimări prudente, până în 2010, în Germania vor fi restrânse o pătrime din locurile de muncă din industrie și o treime din cele din comerțul cu amănuntul. La care se vor adăuga, din câte se pare, și serii de fuziuni. În Germania există peste patru sute de mii de funcționari bancari. Câți vor mai rămâne, după ce numărul băncilor va ajunge la jumătate din cel existent astăzi? Apoi, presiunea globalizării asupra sistemului nostru de remunerație capătă o asemenea forță, încât nici cei care nu sunt puși pe liber nu vor mai putea să-și mențină nivelul de trai din prezent.

În ziua în care se va deschide cel din urmă butoi de petrol se va prăbuși și capitalismul, spunea Max Weber în celebrul său dialog cu Werner Sombart. Și cei mai mulți vom apuca să trăim și ziua aceea. Colin Campbell, o autoritate

necontestată în domeniul rezervelor de țiței, afirma în 2004: „S-ar părea că vom atinge cifrele maxime în anul viitor." Acest *peak*, pe care Campbell îl prevedea până de curând în jurul lui 2010, fiind de aceea considerat pesimist, reprezintă „un punct nevralgic al întregii economii mondiale". Mai departe, va funcționa pe rezervă, cum s-ar spune. Și asta în condițiile în care consumul continuă să crească.

Dacă este adevărat că mărirea prețului la petrol echivalează cu declanșarea cursei finale dinaintea epuizării resurselor, ne aflăm înaintea unei schimbări epocale, iar criza economică mondială din 1929 va arăta ca o simplă aniversare de copii, în comparație cu cea care ne așteaptă. Curând ne vom aminti de anii în care făceam, fără grijă, cumpărături pentru Crăciun, de mașina de spălat rufe pusă în funcțiune pentru două perechi de șosete, de cea de-a doua locuință și de cea de-a treia mașină, de excursiile de weekend în Tunisia... ca de o epocă îndepărtată, aproape imaginară. Prețurile la curent electric, încălzire, apă, transport și prin urmare costurile pretinse de toate industriile și de activitățile noastre casnice vor exploda, și atunci va fi inutil să mai devenim conștiincioși, să spălăm borcane de iaurt sau să folosim becuri economice. Nu există o comparație mai valabilă decât cea dintre stabilitatea economiei noastre și cea a căsniciilor lui Joschka Fischer.

Anii de prosperitate s-au dus pe vecie, *let's face it*. Dar pentru noi, cei loviți în plin, există și o parte bună: zeci și zeci de ani, capitalismul a vrut să ne convingă că sărăcia ar fi un lucru de rușine. Sărăcia însemna „a pierdut trenul", idiotul, leneșul. Iată, mitul capitalismului, care încerca să ne vâre bine în cap că „Oricine poate!", s-a dovedit neîntemeiat. Nu oricine e capabil să dea lovitura! O carieră își

poate opri oricând avântul, peste tot există învingători și învinși, iar numărul celor din urmă e în permanentă creștere. Dar cine sărăcește astăzi nu mai are de ce să se simtă un ratat – totul se petrece în cadrul unui proces extins și, la scară istorică, va fi demn și de compătimire.

Eșecul întregii epoci, al întregii clase sociale, este mult mai suportabil decât eșecul personal. Așa se explică și calmul, și detașarea multora dintre cei alungați din castelele și de pe domeniile lor, în 1945, care s-au împăcat și cu noua condiție. Un bătrân conte din țările baltice mi-a spus odată, vorbind în comicul lui dialect peltic: „Prhoprhietatea, drhagul meu, prho-prhie-ta-tea este o întâmplarhe. Am pierhdut totul, în schimb ne-am rhăspândit în lumea larhgă. Parhis, Madrhid, Amerhica de Sud. Să rhămâi merheu în prhovincie, la noi în Estonia, ce plictiseală de moarhte!"

Propria mea experiență îmi permite să afirm că pauperizarea relativă, abordată cu o atitudine cuvenită, poate prezenta chiar și avantaje stilistice. Familia mea sărăcește de multe secole și de aceea mi se pare de la sine înțeles, la asemenea vremuri, să vin în ajutor cu o serie de sfaturi despre cum, sărăcind, să te poți simți tot mai bogat.

Ascensiunea familiei mele s-a petrecut cu mult timp în urmă. Pe atunci, oamenii se mai temeau de bandele de hoți care bântuiau peste tot locul, și i-au rugat pe câțiva bandiți, consacrați în branșă, să-i apere de cei mai puțin consacrați. Cu taxele de protecție adunate din belșug, am construit castele semețe. Schönburg, cel dintâi castel al nostru, a fost înălțat în secolul al X-lea pe Saale, în Thuringia. Pe vremea împăratului Barbarossa, la mijlocul veacului al XII-lea, ne-am extins în Muldenland și am construit noua

noastră reşedinţă la Glauchau. Şanţurile acestui castel nu erau umplute cu apă chioară, ca la cele ordinare, nu, în şanţurile noastre urşii bruni îi ţineau la distanţă pe nepoftiţi. Până în secolul al XVIII-lea, am stăpânit partea sud-vestică a actualei Saxonii. Casa Wettin, ai cărei reprezentanţi au ajuns până la rangul de principe elector, s-a străduit, generaţie după generaţie, să ne conteste supremaţia în Muldenland. Şi cu cât deveneau mai puternici, cu atât intenţiile lor se transformau în reuşite.

În 1803, Regatul Saxoniei a anexat definitiv teritoriul nostru. Chiar dacă abia cu o sută cincizeci de ani mai târziu comuniştii ne-au alungat din propriile castele, chiar şi din Wechselburg, unde tatăl meu şi-a petrecut copilăria, prin al cărui parc nesfârşit îşi întinde meandrele râul Mulde, bazele puterii şi bogăţia familiei dispăruseră de mult. Exproprierea declanşată în zona de ocupaţie sovietică nu a fost decât o consecinţă logică a unui proces de lungă durată: coborârea de la rangul de casă domnitoare mică şi independentă la cel de „nobil de apartament". Dar mai târziu avea să se dovedească un mare avantaj că învăţasem să pierdem.

Părinţii mei merită titlul de specialişti cu înaltă calificare în sărăcire. Amândoi au trecut prin experienţa refugiului, asemenea altor mii de reprezentanţi ai generaţiei lor. Tatăl meu avea şaisprezece ani când a adus-o în Occident pe bunica şi pe cinci dintre fraţii şi surorile lui mai mici, după care s-a întors în Muldenland, neconsiderând că ar avea de ce să se teamă de ocupanţii ruşi, dar, în cele din urmă, a evitat arestul retrăgându-se tot în Vest. Sunt interesante priorităţile pe care şi le-a stabilit când s-a hotărât ce anume să salveze din castelul părintesc. În loc

de bijuterii și tacâmuri de argint, a luat trofeul primului căprior pe care avusese voie să-l doboare, mergând la vânătoare alături de tatăl său.

Mama s-a refugiat din Ungaria în Occident în 1951, în cea mai neagră perioadă a stalinismului, la douăzeci și unu de ani. Când a ajuns pe malul austriac al Lacului Neusiedl, plină de lipitori, în urma ei, în Ungaria, nu mai rămăsese nimic – cel puțin nicio valoare materială – deoarece fusese de mult deposedată de orice avere. Fiind considerată o dușmancă a poporului, i s-a refuzat până și postul de femeie de serviciu pentru care făcuse cerere.

Părinții mei s-au căsătorit în plin miracol economic german, fără să dispună de nimic altceva decât strictul necesar. S-au mutat într-o locuință minusculă din cartierul muncitoresc berlinez Tempelhof, unde a venit pe lume sora mea cea mare, Maya, apoi la Stuttgart, unde s-a născut sora mea Gloria, după care, într-un final, tata a acceptat să devină corespondent al postului Deutsche Welle în Africa. De la mijlocul până la sfârșitul anilor șaizeci, familia mea a locuit în Africa, mai întâi la Lomé (Togo), unde s-a născut fratele meu mai mare, apoi la Mogadishu (Somalia), ambele locuri în care puteai să trăiești regește cu venitul modest de corespondent al Deutsche Welle.

Când am venit pe lume la Mogadishu, în anul aselenizării, în Somalia a izbucnit revoluția, silindu-i pe părinții mei să se întoarcă în Germania. Astfel a luat sfârșit pentru ei episodul african lipsit de griji – cel puțin din perspectivă financiară. Și-au creat din nou o bază în Germania, cât despre bunăstarea care domnea aici în acea vreme, eu nu am profitat prea mult în copilărie. Stilul de viață al părinților mei era cât se poate de cumpătat. În vreme ce

frigiderele colegilor de școală gemeau de bunătăți și fiecare copil părea să se bucure de dreptul fundamental de liber consum al Nutellei, în frigiderul nostru, cel puțin așa mi se pare privind retrospectiv, abia dacă găseai câte o sticlă cu lapte, iar de hrănit ne hrăneam, practic invariabil, cu ouă-ochi și cartofi prăjiți. „Plecările în vacanță" sau „banii de buzunar" au rămas concepte pe care le-am cunoscut doar din relatările altora. În schimb, casa noastră, fapt remarcabil, a fost întotdeauna aranjată mai cu gust decât cele în care locuiau majoritatea prietenilor cu părinți mai înstăriți. Reușita se datora ingeniozității mamei mele, care recurgea la *nouveau pauvre chic*: rafturi din placă aglomerată ascunse sub falduri de stofe fine, mobilă Ikea sub perne și cuverturi frumoase. În vreme ce toți cei din jur se înconjurau de simbolurile statutului lor, părinții mei perfecționau arta cumpătării. De regulă, tata purta jachete cârpite în repetate rânduri și, ca să-și protejeze pantalonii de stofă, prefera pantaloni de piele. Și tot de regulă, eu moșteneam hainele de la fratele sau de la verii mei, fiind astfel scutit de ritualul înfricoșător, din câte se pare, când mama își ia fiii cei mici de mână și-i scoate la magazin, să le cumpere îmbrăcăminte.

În afară de corespondent la Deutsche Welle, tata a lucrat și ca asistent în programe de dezvoltare, a fost ecologist, iar la sfârșitul vieții sale deputat în Bundestag, ca reprezentant al Muldenlandului, vatra sa strămoșească. Dar pădurea și vânătoarea au rămas mereu sensul și autenticul scop al existenței sale. De aceea, în amintirile mele, îmi asociez copilăria cu o senzație de rece și umed, petrecută în bună măsură într-un hanorac galben, țipând: „Hop, hop, hop!" la vânătoarea cu gonaci sau așteptând alături

de el sus, în punctul de observaţie, mut şi neclintit, respirând cu prudenţă. Tata conducea întotdeauna cea mai ieftină maşină de pe piaţă. Automobilul Lada, pantalonii din piele şi cămăşile lui roase m-au făcut să mă ruşinez de mii de ori. Abia în ziua de azi realizez cât de distins era. Privind în urmă, cum îşi făcea apariţia în clădirea Parlamentului federal, în costumul său închis la culoare, puţin ponosit, arăta mai bine decât mulţi dintre colegii săi îmbrăcaţi la patru ace.

Cumpătarea părinţilor mei, asta am descoperit mai târziu, respecta nu numai un principiu practic, ci în primul rând unul estetic. Aisaku Suzuki descrie în *Zen şi arta trasului cu arcul* idealul wabi al samurailor, care se confundă cu frumuseţea celor puţini, cu estetica economiei. Excesul era pentru samurai o adevărată oroare, din pricina hidoşeniei lui – şi pentru că risipa este „nesimţită", şi pentru „nesimţirea" risipei. Părinţii mei întruchipau varianta europeană a idealului wabi. Pentru tata, o ceaşcă de ceai era cu adevărat frumoasă numai dacă avea o spărtură sau fusese lipită cel puţin o dată, iar o jachetă o purta cu plăcere doar din momentul în care alţii ar fi lăsat-o deoparte.

Când sora mea mai mare Gloria s-a căsătorit cu prinţul Thurn und Taxis, viaţa familiei nu a luat-o razna numai datorită capacităţii noastre perfecte de a interpreta rolul rudelor sărace ale unor oameni foarte bogaţi. Începând cu perioada postbelică, familia mea s-a aflat permanent în apropierea unor rude mai avute. După refugiu, bunica şi copiii ei de vârstă fragedă şi-au găsit adăpost la sora bunicului, căsătorită cu prinţul Maximilian zu Fürstenberg, unul dintre cei mai bogaţi proprietari de păduri ai Europei.

Cu o mărinimie neobișnuită chiar și pentru acele vremuri, el i-a pus la dispoziție bunicii o aripă a castelului său Heiligenberg, de lângă Lacul Constance, unde să locuiască împreună cu cei șapte copii. Mult mai târziu, când părinții mei au avut o casă a lor, ea s-a mutat la noi. Astfel, ne-am petrecut jumătate din copilărie prin castelele și pădurile rudelor noastre înstărite. Și în același timp am fost educați să nu ne confundăm viața cu a lor. Odată, am îndrăznit să-i cer servitorului o cola sau ceva de acest gen, și am dat de bucluc – cât ești mic, nu-ți este permis să comanzi personalului de serviciu.

Prin urmare, conviețuirea dintre scăpătați și avuți a fost ceva cât se poate de firesc, dar demarcația a rămas mereu cât se poate de prezentă. Chiar dacă la vânătorile și marile serbări ale nobilimii domnește întotdeauna cel mai pestriț amestec – rudele sărace sunt doar rareori agreate. Modelul secret al puținilor nobili care și-au păstrat averea rămâne acel baron din Westfalia, care după război a pus să fie dărâmată o aripă a castelului său, ca să evite asaltul celor egali în rang, dar ajunși la sapă de lemn, în căutare de ajutor. S-a stins de mult generația șefilor de clan pentru care era cel mai normal lucru să susțină financiar permanent ramuri nevoiașe ale familiei; fiii lor au curmat orice operă caritabilă – ceea ce nu i-a făcut deloc populari în rândul rudelor scăpătate.

Amestecul de săraci și bogați în sânul nobilimii devine un fenomen tot mai rar și din cauză că tot mai puțini reprezentanți cu stare sunt dispuși să țină așa-numite „case mari", cu mult personal angajat, ceea ce face să nici nu se mai pună problema vizitelor îndelungate. Au apus vremurile în care te invitai la un ceai și puteai rămâne musafir

treizeci de ani. Până și cele mai bogate familii princiare, care acum douăzeci de ani mai locuiau în castele întregi, s-au restrâns de un deceniu într-o aripă mai mică, și în prezent locuiesc în căsuța din parc, pe care o consideră mult mai practică. Trăiesc cu toții în stil modern și, în acest context, lumea celor bogați vine mai rar în contact cu cea a săracilor. Nouăzeci la sută din aristocrați trăiesc în apartamente închiriate sau, în cel mai bun caz, în căsuțe obișnuite din provincie, se tem să nu-și piardă slujba, asta dacă nu au fost deja concediați, și se mulțumesc cu mașini de ocazie. Când am rămas fără serviciu, un coleg mi-a spus: „Nu trebuie să vă faceți griji!" – de parcă oricine care are un „von" în nume dispune de moșii dincolo de Volga, unde se poate retrage. Cu riscul de a discredita un clișeu atât de drag multora, afirm că nobilimea germană s-a integrat de mult în realitatea socială a Republicii Federale Germania, desigur, cu excepția celor câtorva mari proprietari de terenuri.

Am devenit un navetist încercat între lumea pauperității rușinate și cea a belșugului nerușinat, pentru că soțului surorii mele, acum defunct, prințul Johannes von Thurn und Taxis, îi făcea plăcere să mă știe în preajma sa. Drept urmare, trebuia să reușesc ca într-o zi să stau alături de regi ai petrolului, maharajahi și magnați, pentru ca dimineața următoare să mă prezint din nou la școală, ca să învăț sau să-mi croiesc o carieră de jurnalist independent. Toată viața mea am fost silit să mă lupt cu „sindromul chelnerului de la Ritz", acel virus al extravaganței, care-i chinuie în mod tipic pe chelnerii de la Ritz, care nu se vor împăca niciodată ca, la sfârșitul programului, să sară din luxul și opulența care îi înconjoară direct în locuința lor cu două camere în care picură robinetul.

Dorind să mă delimitez de sobrietatea părinților mei și să imit extravaganța celor din jur, mi-am ticluit, spre exemplu, slăbiciunea pentru călătoriile la clasa I. Când mama mă conducea pe peronul gării din München, urcam în vagonul de clasa a II-a și așteptam până ce ieșea din raza vizuală, după care mă mutam într-un compartiment de clasa I, păstrând, desigur, secretul înclinațiilor mele, ca să nu ajung de râsul familiei. Odată, când mama a descoperit dintr-o factură că făcusem comandă pentru hârtie de corespondență scumpă la Prantl, în München, a crezut că era vorba de o neînțelegere. Iar când a aflat de la o verișoară care lucra la Brenner's Park Hotel din Baden-Baden că într-o noapte m-am cazat acolo, nu s-a îndoit că la mijloc era o confuzie.

După ce m-am mutat din casa părintească și am împărțit un apartament cu câțiva prieteni, la Londra, deși erau perioade în care câștigam cu adevărat foarte bine, cheltuiam banii cu mult mai repede decât eram în stare să-i adun. Nu știu cum se făcea că ei continuau să curgă din bancomat, ca prin minune, la fel ca apa din conductă sau curentul electric din priză. Abia când am băgat de seamă că nu mai eram în stare să plec dintr-o benzinărie sau dintr-un chioșc de gară fără plase pline de cumpărături, că lăsam apa să curgă cât mă spălam pe dinți, pentru simplul motiv că nu mă puteam lipsi de susurul ei, că nu mă aplecam după mărunțișul căzut din buzunare sub scaunul pasagerului, am început să pricep că risipa la care mă dedam era doar o ridicolă revoltă împotriva cumpătării maniacale de acasă. Încetul cu încetul am înțeles că arta renunțării, desăvârșită de părinții mei, este nobilă pe lângă mania risipei – nu numai din rațiuni estetice, ci, mai mult de

atât, deoarece servește unui scop cât se poate de practic: optimizarea desfătării.

Descoperitorul acestui principiu a fost Epicur: evită desfătarea, nu pentru că plăcerile simțurilor ar fi rele, ci din cauza mahmurelii provocate de supradoză. Pentru Epicur, abstinența temporară duce la creșterea capacității de desfătare. Cine o ține într-un ospăț nu se mai bucură nici măcar de cele mai delicioase bucate. În științele economice, fenomenul poartă numele de „scăderea ratei profitului": dincolo de o limită, creșterea abundenței își pierde orice semnificație. Viața nu se mai îmbunătățește cu nimic dacă îți atârni tablouri de Picasso în closetul pentru oaspeți, ca Heini Thyssen, sau îl aduci pe Nick Faldo săptămânal cu avionul, pentru o partidă de golf de câteva ore, ca fiul unui șeic din Emirate.

În societatea abundenței, consumatorii rămân inevitabil dezamăgiți. Economia de piață a încercat să ne insufle, prin *brainwashing* tot mai rafinat, că fericirea ar putea fi cumpărată cu bani. Ceea ce s-a dovedit o iluzie. Prin oferta de *wellness,* de la ceai ayurvedic până la budincă de ciocolată pentru fitness, industria încearcă să ne alunge gândurile, dar acum nu se mai poate tăgădui: avem nevoie de o nouă concepție în ceea ce privește luxul! Bunăstarea nu depinde de câți bani și câte lucruri reușești să aduni, ci se poate dobândi doar printr-o atitudine corectă.

O atitudine care înseamnă capacitatea de a putea renunța la tot ceea ce îi atrage pe ceilalți, independența față de stilul de viață al celor din jur, care nu trebuie să devină etalon, și înțelepciunea de a înțelege că declinul economic nu trebuie văzut ca o calamitate absolută, ci poate ca un prilej de rafinare a existenței. Potrivit lui Max Frisch,

criza este o stare profund productivă, cu condiţia să îi fie înlăturat gustul amar al catastrofei.

Într-o epocă a omogenizării totale şi a standardizării depline, o criză poate reprezenta şi o şansă de a da mici lovituri alinierii, chiar dacă totul se reduce doar la evitarea câte unui tertip de marketing. Iar dacă lanţurile de cafenele urmăresc cu tot dinadinsul să bei Super Grande Supremo nu este un motiv să nu-ţi comanzi pur şi simplu o cafea mare, fără lapte şi fără zahăr. Ce, dacă vreunui departament de marketing, după câteva doze de ecstasy, i-ar veni ideea să boteze o cafea Mega-Cup-Superfraier, ar trebui să o şi consume cineva? Sau să luăm „cazul rucola": rucola nu-şi găsea locul nici în cele mai îndrăzneţe salate, pentru că oamenii o considerau pur şi simplu prea amară. Atunci, cuiva i-a venit ideea să-i zică, în loc de ruchetă, rucola, iar de atunci, în Germania, aproape totul se serveşte doar „pe" sau „cu" rucola. De la Hamburg-Eppendorf până la München-Grünwald s-a înregistrat o asemenea cerere de rucola în toiul lui New Economy Boom, încât doar regiunile Brandenburg şi Mecklenburg-Pomerania Inferioară au dispus de suprafeţe suficiente pentru a acoperi cererea.

Poţi să te îmbogăţeşti, fără să câştigi mai mulţi bani, doar dacă nu îţi treci în revistă toate necesităţile fără de care oricum ieşi în avantaj. Ca să alegem un simplu exemplu dintr-o mie, ai nevoie de celular? Sau să fi ajuns oare inaccesibilitatea un privilegiu pe care nu şi-l pot permite decât oameni ca Osama bin Laden? Şi de Internet? Preşedintele Băncii Mondiale, James Wolfensohn, a afirmat că săracii săracilor ar avea nu numai dreptul la aprovizionare cu apă potabilă, dar şi la liberul acces la superautostrada de date.

Altfel, ar fi izolaţi şi de revoluţia economică, încadrându-se, prin urmare, în adevăratul strat defavorizat al noii epoci digitale. Să fie oare o necesitate vitală sau un lux posibilitatea de a intra pe chat sau de a juca solitaire online cu tovarăşii de convingeri din toată lumea? Sau să fie un lux posibilitatea de a renunţa? În Grecia antică, prin „idiot" se înţelegea o persoană neimplicată în viaţa publică. Dar, ca urmare a interconectivităţii totale, este posibil să asistăm la o răsturnare de situaţie. Idiot ar putea însemna astăzi o persoană incapabilă să se sustragă interconectivităţii.

Când suntem siliţi să facem ordine, să revizuim obiceiurile existenţei noastre, ni se oferă şansa să învăţăm să preţuim adevărata noblețe. Pauperizarea ne poate învăţa şi cum să stabilim priorităţi sau, mai simplu, cum să ne dăm seama ce este important. Folosind limbajul managerilor eficienţi, cei care ţin lumea noastră sub control, trebuie să ne concentrăm în sfârşit asupra afacerilor centrale şi să trecem la *lean management*. Asemenea economiei, reacţionăm apăsând pe frâna costurilor. Iar această carte vă dezvăluie ce trebuie să facem ca, în urma noului proces, calitatea vieţii noastre să aibă numai de câştigat.

Mai întâi de toate, cititorul trebuie să ştie că nu intenţionăm câtuşi de puţin să atacăm plăcerea consumului, nu, nici măcar printre rânduri. Dar ne putem permite să ne întrebăm de la bun început dacă nu există ceva mai tentant decât febra actuală a călătoriilor de scurtă durată. Sau dacă nu cumva „mâncarea curată" este cumplit de neapetisantă. Însă toate astea servesc căutării unei vieţi bune, şi nu negării ei. Plăcerea reprezintă condiţia legăturii cu viaţa şi în lipsa ei se instalează dezolarea. Să întorci spatele *materialului*, să refuzi plăcerea şi să devii ascet... este calea

aleasă de laşi şi de rigorişti. Odată ce ai ales de bunăvoie, ca Diogene, butoiul copleşit de duhoare, hotărât să-ţi repugne tot ceea ce ţine de confort, nici nu mai poate fi vorba de arta renunţării. Adevărata artă este capacitatea, *ergo*, de a recunoaşte ceea ce este cu adevărat frumos şi, *secundo*, de a doza totul astfel încât să rămână cât mai mult bine în urmă. Arta renunţării este premisa esenţială a plăcerii.

Aş dori să anticipez un principiu important pentru cine îşi doreşte să simtă cu adevărat o plăcere în viaţă şi să fie fericit: cu cât suntem mai capricioşi, cu alte cuvinte, cu cât ne facem mai dependenţi de obiecte, cu atât devenim mai săraci. De aceea mulţi bogaţi sunt extrem de săraci, fiind veşnic nemulţumiţi de ceva – cămaşa de mătase nu a fost bine călcată, şi nici nu s-a oprit cancelarul federal să-i salute, iar şoferul miroase a usturoi. În rândul celor avuţi există un mare număr de nefericiţi, ceea ce ar trebui să ne dea de gândit tuturor, fiind, la rândul nostru, avuţi în comparaţie cu alţii. Singurii bogaţi care mai dau cât de cât impresia că ar fi fericiţi sunt cei care ştiu să se limiteze. În cele din urmă, este totuna dacă mai există lucruri inofensive – un cappuccino, spre exemplu, de care avem „absolută nevoie" dimineaţa, sau tacâmurile de argint personale, fără de care nu ne putem hrăni, ca prinţul de Wales; orice „necesitate" recunoscută înseamnă o capitulare. În lupta împotriva vulgarităţii atotputernice a culturii de masă putem avea doar triumfuri mărunte şi personale, încercând să ne descurcăm fără lucruri de care nu am crezut vreodată că ne-am putea lipsi.

Cartea de faţă vă va oferi câteva sugestii de apărare a artei de a trăi în faţa delirului consumist. Iar cine va învăţa la timp să facă faţă oricărei situaţii cu cât mai puţini bani

va deveni curând parte a unei elite demne de invidiat, căci urmează vremuri cu adevărat incomode pentru cei avuți. Și se vor teme pentru averile lor, zi și noapte. Dar cu cât ai mai puțin, cu atât ai mai puțin de pierdut. Iar cine ajunge la nivelul de cunoaștere de sine al unui Vladimir Nabokov nu trebuie să aibă nimic pentru a fi cineva.

Coborârea pe scara socială e o artă. Și popoare întregi au stăpânit-o, cu toată demnitatea. Iar uneori se întâmplăca abia declinul să scoată la iveală adevărata strălucire. În capitolul următor vom întâlni, pentru început, câteva modele, care stăpânesc în mare măsură arta despre care vorbim.

EROI AI PAUPERITĂŢII

„Succesul înseamnă să sari din eşec în eşec, fără să-ţi pierzi entuziasmul."

WINSTON CHURCHILL

CUM SĂ FACI FIGURĂ FRUMOASĂ FĂRĂ UN SFANŢ

Dacă ar fi să existe un panteon al eroilor pauperităţii, mulţi şi-ar găsi locul în el; iar dacă ar fi să-i menţionăm pe toţi, nu ne-ar mai ajunge acest volum. Şi ne gândim nu numai la oameni, ci chiar la oraşe şi civilizaţii întregi.

La secţiunea de contemporani, locul de onoare din panteon i se cuvine unui domn pe care mi-a fost dat să-l tot întâlnesc de-a lungul anilor, din timp în timp, şi cel mai recent cu puţin înainte să împlinească şaizeci de ani, pentru a-i lua un interviu: unul dintre cei mai mari actori din istoria filmului, Helmut Berger.

Pentru mine a fost unul dintre cele mai dificile interviuri pe care a trebuit să le iau. Mai întâi de toate, omul îmi place foarte mult și ne considerăm prieteni, dar în ceea ce-l privește, știrea relevantă din punct de vedere jurnalistic poate să sune doar așa: Helmut Berger, odinioară stea de primă mărime în galeria actorilor europeni și probabil cel mai frumos bărbat din lume, care a avut la picioarele sale atât întregul Hollywood, cât și Cinecittà, a coborât din Olimpul supervedetelor printre muritorii de rând. Banii săi au zburat, și-a pierdut apartamentul de la Roma, iar în prezent locuiește din nou cu mama sa, la Salzburg. Cum declinul social este considerat o rușine în vremurile noastre, presa vieneză, în lipsa ei de respect, se amuzase de mai multe ori pe seama lui Berger, descriindu-l ca pe un actor decăzut, care apare beat la petreceri.

Stabilisem să ne întâlnim la Österreichischen Hof, care acum se numește Sacher Salzburg. Și-a făcut apariția un domn cu aspect de *clochard*, însă care radia o asemenea distincție, încât toți cei care se aflau în holul hotelului s-au dat instinctiv la o parte, pentru a asista de la o distanță plină de respect la spectacolul oferit de orice intrare în scenă a lui Helmut Berger. Când Berger a deschis ușa batantă, de sticlă, a hotelului, cu părul răvășit, aruncându-și cu eleganță șalul Pashmina peste umăr, în ochii șefului de recepție se putea citi panica, dar și sentimentul că oaspetele său este cel mai renumit fiu al orașului, după Mozart, prin urmare cu un statut inviolabil. Doar câțiva turiști japonezi l-au privit înfricoșați când s-a strâmbat la ei și le-a scos limba, cu o figură demonică, în timp ce arhiducelui Karl von Österreich,

înveşmântat în haine tradiţionale, care conversa cu cineva în recepţie, nu i s-a clintit niciun muşchi de pe faţă când Helmut Berger a trecut, făcând gesturi obscene.

Apoi a început prânzul, în vederea căruia conducerea hotelului avusese înţeleapta precauţie să pregătească un separeu în seră. Cum Berger însuşi fusese chelner în anii tinereţii, ştia ce locuri îi pot fi rezervate, ca oaspete.

„Aş putea să vă recomand homarul, Herr Berger?" a întrebat prevenitor unul dintre chelneri.

„Desfăcut?"

„Bineînţeles, cu câteva tagliatelle cu puţin unt şi trufe albe."

„Sunteţi nebuni!? Fără tăieţei, fără sos de unt! Neruşinare! Pe homarul meu, cel mult câţiva stropi de vinegretă! Aveţi aşa ceva? Sau lămâie?"

Mi-ar fi greu să redau amănuntele conversaţiei noastre, în mare parte abia schiţate, poate şi din cauza hotărârii stupide, privind în urmă, de a comanda vin. Berger şi-a păstrat integral repertoriul fantomatic de gesturi teatrale, pe care le aruncă în joc magistral când hotărăşte pe neaşteptate că nu mai vrea să vorbească despre ceva anume – ceea ce i se întâmplă foarte des – şi se preface obosit, într-un registru la fel de spectaculos: te priveşte în ochi şi descrie cu degetul, în aer, mişcarea unui ştergător de parbriz şi dacă tot nu are efect şi vede că insişti, în vreme ce te străduieşti să reformulezi ultima întrebare, se prăbuşeşte cu toată greutatea peste farfurie, ridicându-se apoi cu şalul plin de bucăţi de homar la grătar cu vinegretă.

Aş dori să las posterităţii numai câteva observaţii legate de acel prânz extenuant, dar fermecător: Helmut Berger, simbolul promiscuităţii şi al bisexualităţii, care, în autobiografia

sa publicată doar cu puțini ani în urmă, afirmase că totuși cel mai bun sex este cel practicat din „plăcere pură, fără vorbe dulci înainte și după", acum, în ajunul celei de-a șaizecea aniversări, epuizat, turmându-și puțină vinegretă pe homar, spunea: „Știi, sexul fără iubire e... Pah!... *C'est rrrrien!* Mai bine o lași baltă!" Cu ceva vreme în urmă, susținuse într-un alt interviu că suferise toată viața din cauza moralei sexuale catolice din copilărie, deoarece orice gând legat de sex era însoțit de sentimente de vinovăție. În timpul prânzului nostru mi-a mărturisit: „Sentimentele de vinovăție, pe care la vremea aceea mi le-am înăbușit cu greu... erau îndemnuri, venite, poate, de la îngerul meu păzitor. *I decided not to listen.*" Și i-a venit tot mai greu să depășească excesele celor din jur. Când toți membrii înaltei societăți de la Roma din anii șaptezeci căzuseră în patima cocainei și trăgeau pe nas permanent ascunși prin toalete, ca să se vadă limpede spiritul filistin al companiei, lui Berger nu i-a rămas decât să consume cantități considerabile de otravă absolut la vedere. Și-a comandat la Bulgari un mic pai din aur, pe care îl purta la gât, atârnat pe un lanț, și avea mereu la îndemână și o lamă de ras aurită, pentru sfărâmarea cristalelor.

Pentru el trecuse vremea celor mai mari roluri, dar trebuie spus: acele roluri au fost cu adevărat mari – tânărul moștenitor Martin von Essenbeck din *Căderea zeilor* al lui Luchino Visconti (1968), tânărul ftizic, descendent al unei bogate familii din *Grădinile Finzi-Contini* al lui Vittorio de Sica, și, în fine, *Ludwig*. Când împlinea treizeci de ani, Helmut Berger era cel mai căutat tânăr actor al generației sale. Consecvent viziunii, a început să perceapă lumea shakespearian, ca pe o scenă pe care să-și joace rolul. La

moartea marelui său protector Visconti, în 1976, Helmut Berger a ales partitura care avea să devină rolul vieţii sale: aceea a văduvului care îşi pierde minţile, dar nu şi firea, nici măcar în culmea excesului. Astfel, la Balul Trandafirului, organizat de familia Grimaldi la Monte Carlo, a prizat atâta cocaină, încât şi-a pierdut controlul asupra sfincterului şi şi-a murdărit în asemenea hal spatele smochingului său alb, încât nu s-a mai mişcat niciun milimetru şi a rămas ţintuit în scaun până la sfârşitul amar al petrecerii, pe la şase dimineaţa.

Berger a devenit o întruchipare a ideii de exces. Cea de-a cincizecea aniversare şi-a sărbătorit-o în casa Contesei d'Estenville. S-ar putea spune că acea petrecere a fost un final târziu, o ultimă revoltă a decadenţei nepăsătoare a anilor şaptezeci, apogeu al eliberării de convenţii şi simultan maiestuos acord final al prăbuşirii. Mulţi dintre invitaţii de atunci din saloanele palatului baroc al patricienilor romani au dispărut dintre noi sau doar de pe marele ecran, şi niciodată nu se vor mai consuma asemenea cantităţi colosale de cocaină, caviar şi şampanie.

Dintre supravieţuitorii acelei seri fac parte, oricum, Jack Nicholson, Roman Polanski – şi, în felul său, şi Helmut Berger. Deşi de multă vreme nu i se mai oferise niciun rol remarcabil, Berger a continuat în anii optzeci să ducă o viaţă de prinţ roman aflat în călătorie în jurul lumii, mereu însoţit de un secretar particular, risipindu-şi averea la tot pasul. În esenţă, frecventa doar cele mai bune hoteluri, cu singura mare problemă că acestea îi interziceau, rând pe rând, accesul. La Vier Jahreszeiten din München preţioasele obiecte de inventar dintr-un apartament au ajuns să servească drept recuzită pentru o *jungle party* spontană, în care

el și invitații săi au folosit goblenurile de pe pereți pentru costumație, iar lustrele pe post de liane. La plecare, Berger a plătit ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat cele nouăzeci de mii de mărci germane de pe notă, pe care apărea și următoarea mențiune: „Vă rugăm să nu ne mai vizitați."

Reporterul de scandal Michael Graeter susține că Helmut Dietl prevăzuse inițial filmul său, *Kir Royal*, cu Berger în rolul reporterului de scandal münchenez Baby Schimmerlos, dar renunțase de teama ieșirilor excentrice ale „old"-starului, care căpătase încet alura unei figuri importante de pe vremea filmului mut, și a preferat să îl aleagă pe Franz Xaver Kroetz. Berger a mai apărut în câteva producții de artă, în *Pulp Fiction* al lui Quentin Tarantino a ieșit pe ecran ca un simplu citat, i s-a mai oferit un rol în serialul *Dinastia*, dar a fost dat afară de regizor, deoarece nu a acceptat interdicția de a-l vizita pe Jack Nicholson în timpul filmărilor *(I told them to go and fuck themselves!)*. În toamna lui 1992, în fine, când nu mai avea nici secretar particular, i-a ars apartamentul de la Roma. În incendiu au fost distruse tablouri de Miro, Chagall și Schiele, o piesă ceramică de Picasso, o colecție de vaze și mobilă Jugendstil, nenumărate scrisori și suvenire. Helmut Berger a pierdut atunci, de fapt, toate obiectele de valoare care îi mai rămăseseră. Mutarea în Via Nemea a însemnat pentru el despărțirea definitivă de o epocă.

A învățat să se împace cu situația, și-a cheltuit ultimii bani pe cadouri pentru prieteni și, în ziua în care i s-a anunțat expirarea contractului pentru locuința din Via Nemea, a împachetat puținele lucruri de care se mai simțea legat și s-a mutat la mama sa, în Salzburg. Pe cei doi îi lega o relație profundă, de complicitate, încă din vremea

tinereții sale, din clipa în care s-a văzut limpede că Helmut era puțin „altfel". Ea a înțeles și că trebuia să se refugieze din atmosfera sufocantă a berăriei părintești în „lumea largă". Iar acum, iată, micuțul se întorcea acasă – nici fiul, nici mama nevăzând nicio catastrofă în asta. Helmut Berger iese uneori în oraș, cumpără câte o cutie întreagă de țigări, șterpelește câte un file de somon de la Lidl, iar dacă este prins, lumea îl tratează cu cel mai mare respect cu putință. Locuitorii Salzburgului sunt oameni pătrunși de cultură.

În timpul întâlnirii noastre, și-a vârât în buzunar o brichetă ieftină, din plastic, și o carte poștală ilustrată dintr-un chioșc, după ce înainte cheltuise aproape o sută de euro pe țigări. O face pentru a corespunde rolului pe care i l-a atribuit lumea: acela de mare senior decrepit, ajuns un biet *clochard*. Cât ne-am plimbat prin Salzburg, m-a avertizat la fiecare pas că în orice moment ar putea suferi o criză de vărsături, iar când am ajuns lângă o stivă de cartoane vechi, în fața Casei Mozart, s-a aruncat imediat în mijlocul lor, în chip de *homeless*, cu incomparabilă siguranță stilistică. Nu încape îndoială, omul acesta o să-și joace impecabil și rolul de mort.

Rolurile noi nu îl atrag, zice el, odată ce s-a aflat pe piscul Olimpului nu mai are chef să-i bântuie văile: „Am văzut totul. Paris, Madrid, Monte Carlo, New York, Roma, Milano." Pronunță toată seria ca și cum ar trimite la un singur oraș mondial enorm, cu nume mai scânteietor ca un briliant.

În plimbarea noastră prin Salzburg avea la el un scenariu, trimis de un regizor englez împreună cu o scrisoare unde îl implora pe Berger să joace rolul unei stafii care i se

arată mereu lui Alexandru cel Mare. Onorariul oferit ar fi fost fenomenal, din câte spunea Helmut Berger, dar lui scenariul i se părea oribil: „Nu vreau să joc în filmul lor! Basta! *Je ne veux pas. I will tell them ce soir. Fuck'em!*"

Înainte să-şi cheme un taxi, a cumpărat cu ultimii bani din buzunar – trei bancnote de câte douăzeci de euro făcute ghem – un pachet enorm de ciocolată, cadou pentru mama sa, şi un tort Sacher pentru Irina, soţia mea, pe care o cunoscuse la vremea călătoriei noastre de nuntă. (Atunci, la sfârşitul unui dineu cu Harvey Keitel – după ce păstrase toată seara o atitudine rezervată, oarecum spre dezamăgirea tuturor – ne făcuse frumoasa surpriză să se ridice de la masă în aşa fel, încât să alunece şi să dea peste cap întregul restaurant.)

Când ne-am luat rămas-bun, m-a întrebat dacă nu vreau să vin la cină. „Mama pregăteşte cele mai gustoase clătite din lume."

PISA

Aşa cum printre oameni există săraci vechi şi bogaţi vechi, săraci recenţi şi bogaţi recenţi, la fel se întâmplă şi cu oraşele. Spre exemplu, Berlinul este considerat un parvenit, în societatea oraşelor. Dacă Berlinul şi-ar face apariţia la un cocktail-party alături de München, Köln, Hamburg sau Frankfurt, ar fi tratat de sus. Aşa cum se vorbeşte pe la colţuri, la Berlin nu există cărămidă mai veche de o sută cincizeci de ani, iar majoritatea clădirilor noi sunt copie a copiei unei copii. Ceea ce ar putea fi corect,

privit în ansamblu, deşi şi münchenezii şi-au reamenajat centrul doar cu vreo sută de ani înaintea berlinezilor. În zona din jurul reşedinţei regale a apărut atunci replica palatelor florentine, în stil Las Vegas, care astăzi arată atât de şarmant-autentic. Şi, dacă e să vorbim despre întâietate, ce ar avea de zis Augsburg? Ori Regensburg? Ori Worms şi Köln? Faţă de Köln, Münchenul este un parvenit. La fel, Köln faţă de Roma. Şi Roma faţă de Atena. Şi putem merge aşa tot mai departe, până ajungem la Bagdad sau oricum undeva în Mesopotamia, unde trebuie să se fi întins Edenul, potrivit Cărţii Genezei.

Dacă vrem să stabilim o ierarhie în distincţia oraşelor, nu este suficient să luăm în considerare vechimea lor. Cu adevărat elegant înseamnă o înflorire trecută. Cu cât mai policromă înflorirea şi mai mare discrepanţa în comparaţie cu starea actuală, cu atât mai sublimă distincţia. Potrivit acestor criterii, Pisa merită probabil întâiul loc printre oraşe.

În secolul al VIII-lea, educaţia ajunsese la un asemenea nivel, încât Carol cel Mare a insistat să înveţe scrierea cu un profesor din Pisa. Iar o şcoală de drept a fost înfiinţată la Pisa încă din veacul al XII-lea. Dar cea dintâi epocă de strălucire s-a consumat cu mult înainte ca Roma să-şi înceapă existenţa. De-a lungul secolelor, Pisa a rămas singurul port important pe Coasta Occidentală a Peninsulei Italice. Odată cu dezvoltarea Romei, ca urmare a furiei nivelatoare a imperiului, a devenit oraş colonial, fiind supus concurenţei Genovei, situate mai la nord şi dotate cu port mai modern.

După prăbuşirea Imperiului Roman, sub asaltul „barbarilor", în toată Europa au rămas doar câteva insule de civilizaţie: mănăstirile şi Pisa însăşi. Vechiul oraş-port a

devenit metropolă a educației și putere maritimă, iar grație vidului apărut prin absența unei mari puteri, a conceput planuri ambițioase de dominație asupra „lumii", ceea ce pe atunci echivala cu Marea Mediterană, unde Pisa a reușit cu adevărat să-și impună puterea începând de la mijlocul secolului al XII-lea, vreme de două sute de ani. Statul creat a cuprins în momentul de maximă extindere Calabria, smulsă din mâinile piraților, Corsica și Insulele Baleare. Odată cu întemeierea Imperiului Franc, Pisa a devenit scaun al guvernării imperiale. Pe la anul 1200, în perioada de apogeu a cavalerilor, Pisa a fost punctul de întâlnire a înalților dregători, aristocrați, învățați și negustori, dar și confluența între Orient și Occident. Domul, care reunește elemente specifice ale moscheii și sinagogii, stă mărturie și impresionează prin spiritul multicultural care trebuie să fi dominat Pisa, cel mai temerar oraș-port european al vremii.

Dar epoca medievală a trebuit să facă loc lumii moderne, imperiul Hohenstaufenilor s-a prăbușit, împăratul Barbarossa a murit în 1190 (făcând baie, în timp ce se afla în cruciadă). În vreme ce nepotul său Frederic al II-lea cârmuia fără griji Sfântul Imperiu Roman din Sicilia, certându-se uneori câte puțin cu papa, asupra Europei s-au năpustit mongolii, epoca Staufenilor s-a încheiat, iar Pisa și-a pierdut însemnătatea. Orașele din vecinătate, Genova, Lucca și Florența, care invidiaseră dintotdeauna civilizația pisană, au profitat de prilej să contribuie la căderea mândrei cetăți, reușind să se alieze și să o cucerească. În 1392, Pisa a fost vândută familiei Visconti din Milano, care, la rândul ei, a cedat-o florentinilor. Revoltele cetățenilor Pisei împotriva Florenței, urâtul oraș negustoresc, au fost mereu înăbușite prin metode eficiente. În secolul al XVI-lea, când

Galileo Galilei preda acolo, Pisa schimbase de mult rolul de metropolă cu cel de localitate provincială.

Dacă un oraş ar fi capabil de simţăminte omeneşti, Pisa ar suferi desigur din cauza umilinţei de a fi rămas vestită doar pentru turnul înclinat din zilele noastre. Dar Pisa se mulţumeşte să asiste calm la apariţia zilnică a mii de turişti pe Campo dei Miracoli, ca să-i fotografieze turnul înclinat, ignorând clădirile cu mult mai impozante din stânga – domul abia amintit şi baptisteriul extraordinar. Pisa şi locuitorii ei le zâmbesc îngăduitor turiştilor, care vin doar aduşi repede de autocar, îşi fac fotografiile, lasă bani în urmă, dar altfel cruţă centrul vechi şi îşi continuă circuitul la Florenţa, Lucca sau în restul Toscanei.

Majoritatea tinerilor pe care îi întâlneşti la Pisa sunt elevi la Scuola Normale Superiore, singura universitate de elită a Italiei. Într-un anume sens, Pisa a rămas minimetropola elitistă din vremuri străvechi, dar nu mai reprezintă un centru de interes al lumii. Dacă ar fi să se acorde un premiu pentru indiferenţa faţă de pierderea propriei importanţe, atunci Pisa s-ar număra printre cei dintâi candidaţi.

UNGARIA

Este imposibil să vorbim despre decăderea graţioasă fără să amintim cele două ţări în care a fost desăvârşită această artă: Ungaria şi Anglia. Formatul specific, că este vorba de o naţiune, oraş sau persoană, se distinge cel mai bine pe fundalul înfrângerii. Nu e foarte greu să fii un învingător fără

cusur, în schimb sunt rari cei care știu să piară frumos, care își acceptă soarta cu sânge rece, rectitudine și, ideal, cu o undă de umor. În drum spre ghilotină, ducele de Charost citea o carte și, în timp ce urca treptele eșafodului, și-a pus semn unde rămăsese cu lectura. Niciun popor european nu este mai înzestrat cu asemenea umor negru decât ungurii.

Umor există peste tot acolo unde oamenii își țin fruntea sus, indiferent ce s-ar întâmpla. Puține culturi au fost mai des umilite și, cu toate astea, Ungaria ar profita de pe urma unui enorm surplus al balanței de plăți, dacă s-ar ține seama și de exportul de umor. Hollywoodul, întreaga industrie a filmului, reprezintă invenția unui mic grup de emigranți unguri, printre care Vilmos Fox, inventatorul automatelor Nickelodeon, Adolph Zukor, fondatorul studiourilor Paramount, și regizorii Michael Curtiz *(Casablanca)*, George Cukor *(My Fair Lady)* și Alexander Korda *(Henric al VIII-lea)*.

Ungurii au dominat industria filmului americană și britanică atâta vreme, încât se pare că într-unul din marile studiouri de la Hollywood ar fi existat un afiș: „Aici nu e suficient să fii ungur ca să primești de lucru!" În filmul lui Korda, *Scarlet Pimpernel*, din 1934, Leslie Howard joacă rolul aristocratului englez Sir Percy, devenind astfel prototipul englezului din *upperclass*, deși inițial purta numele de László Steiner și venea de la Budapesta. *Scarlet Pimpernel* a fost inspirat de romanul ieșit de sub pana baroanei unguroaice Orczy, scenariul scris de Lajos Biró, muzica Miklós Rózsa, iar echipa de filmare era alcătuită tot din unguri, cu puține excepții. Alexander Korda ajunsese de altfel renumit pentru felul în care își susținea financiar compatrioții scăpătați și amicii actori pe care îi ocolea

succesul, decenii la rând. Lista celor ajutaţi de el este mai lungă decât propria sa filmografie, care oricum cuprinde nu mai puţin de cincizeci de titluri. Astfel, Korda întruchipează acel model de binefăcător care, până în ziua de astăzi, rămâne de găsit aproape numai în Ungaria, şi pentru care mărinimia dusă până aproape de nebunie face parte din ceea ce ei consideră un stil de viaţă onorabil.

În afara pasiunii ungurilor pentru distracţie, a slăbiciunii lor pentru tot ceea ce ţine de spirit, a bucuriei de-a dreptul nesăbuite pentru joc, „misterul ungar" pare să fie constituit şi dintr-un alt ingredient esenţial: ungurul consideră important să-şi ţină firea şi să nu-şi piardă umorul tocmai în situaţiile fără ieşire.

Între 1848 şi 1849, a părut posibil, vremelnic, ca Ungaria să-şi câştige independenţa faţă de Austria. Dar Viena l-a chemat în ajutor pe ţarul Rusiei, iar rebeliunea ungurilor a fost înăbuşită într-un mod neobişnuit de brutal pentru vremurile acelea. Ca şi cum ne-am fi aflat deja în teribilul secol XX, prim-ministrul Schwarzenberg a obţinut din partea împăratului Franz Josef, pe atunci în vârstă de doar nouăsprezece ani, permisiunea de a-i executa pe aproape toţi ofiţerii maghiari, de la gradul de ofiţer de stat-major în sus. Măsura respectivă a produs o reacţie de oroare în întreaga Europă şi a înteţit pornirile revoluţionare. Ofiţerii, care, în mod caracteristic, au urcat pe eşafod fără să clipească şi fără să ceară îndurare, au devenit eroi naţionali ai Ungariei. Doar conducătorul revoltei, Lajos Kossuth, s-a refugiat în Turcia, deghizat ca valet al unui conte polonez.

Următoarea lovitură grea suferită de naţiunea ungară a fost Tratatul de la Versailles, la încheierea Primului Război Mondial. Ţara a fost redusă la o suprafaţă corespunzătoare

mai degrabă Budapestei Mari, comparativ cu întinderea Ungariei istorice. Peste trei milioane de unguri au intrat sub suveranitatea altor state, iar țara era ruinată, din punct de vedere economic. Pe 4 iunie 1920, când a trebuit ca guvernul și Parlamentul să semneze Dictatul de la Versailles, pe toate clădirile fuseseră arborate drapele în bernă, iar ziarele au apărut cu chenar negru. Cea de-a treia lovitură a fost eșecul rebeliunii împotriva dominației sovietice. Vreme de o sută cincizeci de ore de extaz, din toamna anului 1956, Ungaria a fost o țară liberă. Atunci trebuie să fi domnit un optimism ireal; pe 29 octombrie, prim-ministrul comunist Nagy s-a mutat demonstrativ, în fruntea biroului său, din sediul partidului în cel al Parlamentului, măsură întâmpinată de populație cu entuziasm. Într-o zi rece de noiembrie, duminică, la ora patru dimineața, s-a declanșat asaltul general al armatei sovietice. Mii de unguri au pierit în luptele de stradă împotriva forțelor covârșitor superioare ale Armatei Roșii.

După reinstaurarea „ordinii", sovieticii i-au promis lui Nagy liberă trecere, în care el a crezut, cu admirabilă naivitate, pentru a fi desigur executat după arestare, împreună cu alți două sute douăzeci și nouă de revoluționari. Ungurii și rușii nu au mai reușit niciodată o colaborare frățească, după lovitura din 1848 și baia de sânge din 1956. Faptul că țara a avut în 1989 șansa de a distruge imperiul mondial sovietic demonstrează încă o dată ironia de care este capabilă istoria: deschiderea granițelor ungare, împotriva dorinței exprese a conducătorilor din RDG și de la Moscova, a dus la prăbușirea Blocului Sovietic și a Uniunii Sovietice. Ungaria este astăzi țara din fostul Bloc Răsăritean care înregistrează cele mai mari succese economice și politice.

Istoria Ungariei arată că înfrângerile se pot transforma și în victorii. În cele din urmă, învingătorii se dovedesc adesea păgubași, iar învinșii nu pot fi împiedicați să-și impună o imagine favorabilă.

Aș dori să-l dau exemplu pentru această atitudine, bine cunoscută de unguri, pe stră-străbunicul meu, contele Stephan Széchenyi. El practica altruismul vecin cu nebunia, crezând cu tărie că ar fi preferabil să renunți la lucruri înainte de a-ți fi luate. Ca economist și politician, pe de altă parte, propovăduia cumpătarea. „Dacă ai trei sute de oi, gospodărește-te ca și cum ai avea doar treizeci", suna unul dintre preceptele sale. A fost cel mai progresist reformator economic și social al Ungariei de până în prezent, conducând-o pe calea devenirii unei țări moderne, încrezătoare în sine. Înaintea „Erei reformei", inițiate de el, țara era un imperiu feudal, medievalo-bizantin, ale cărui clase dominante risipeau la cursele de cai bogăția adunată de șerbi pe domeniile lor la Viena. Averile unor prinți maghiari atingeau asemenea dimensiuni, încât căpătau trăsături orientale. Soarta Ungariei depindea de un strat extrem de subțire, care dispunea de sufragiu. Posesorii de domenii erau protejați de o lege veche de șase secole, care interzicea ipotecarea terenurilor și a pământurilor.

Széchenyi a pregătit sfârșitul privilegiilor de care se bucura starea nobilimii, din care făcea și el parte. Și, ca să ofere un bun exemplu, a cedat întregul venit anual al domeniilor sale de aproape cincizeci de mii de hectare spre finanțarea unei Academii a Științelor. A pus capăt scutirii de taxe pentru aristocrați, a făcut porturi la Dunăre, a regularizat Tisa și a dispus construirea primei legături stabile dintre Buda și Pesta, podul cu lanțuri. Criticile

dispreţuitoare la adresa îngâmfării clasei conducătoare ungare şi propunerile sale îndrăzneţe au iscat aprinse controverse. În provincie, micii nobili şi-au adunat forţele şi au dat foc cărţilor sale.

Alături de rivalul lui politic, Lajos Kossuth, şi de poetul Petöfi, Széchenyi s-a aflat în centrul mişcării de dezvoltare a conştiinţei naţionale ungare. Dar viziunea sa se limita la evoluţia Ungariei în cadrul monarhiei dunărene, fără a lua în considerare eventualitatea unei separări revoluţionare. Revoluţionarii l-au ignorat şi au ales calea confruntării armate cu Austria. Széchenyi s-a retras din politică şi s-a mutat din castelul său din Nagycenk într-o „casă de nebuni", după cum declara el însuşi. Printre însemnările sale, adesea spirituale şi pătrunse de un umor negru, se găseşte următoarea formulare laconică: „În viaţă, îţi rămâne sau să fii ciocan, sau să rămâi nicovală. După cum mi s-a întâmplat şi mie..."

Aşa cum se poate constata din notele sale zilnice din perioada petrecută la „casa de nebuni", stră-străbunicul meu nu a încetat nicio clipă să-şi considere eşecul politic o victorie morală. Abia după dispariţia lui a ajuns şi istoriografia la aceeaşi concluzie. A devenit un adevărat erou naţional, cu însemnătate de-a dreptul mitologică pentru Ungaria, statut pe care Lajos Kossuth, cel care l-a înfrânt din punct de vedere politic, nu l-a atins niciodată.

ENGLEZUL (ÎN SINE ŞI ÎN SPECIAL)

Englezii prezintă cele mai multe afinităţi cu ungurii. Ca şi ungurii, englezii îşi consideră ţara buricul pământului.

Fără nicio rea intenție, îi etichetează sălbatici sau barbari pe toți cei care nu provin din insula lor, cu care trebuie să te porți cât mai prietenos cu putință și, la o adică, să-i educi sau chiar să-i subjugi puțin. Și fac asta fără aroganță – își asumă pur și simplu gloria apusă și inevitabila înălțime de la care soarta i-a făcut să se prăbușească.

Tratatele despre decăderea Marii Britanii de la rangul de superputere la cel de asistat social umplu biblioteci întregi, insuficient studiat rămâne însă motivul pentru care aroganța englezilor nu a avut cu nimic de suferit. Să fie oare din cauză că, asemenea ungurilor, au fire de împătimiți ai jocului? Cine joacă trebuie să știe și să piardă, și să aștepte până când se întoarce norocul. În Ungaria circulă o anecdotă care exprimă perfect felul în care atât ungurii, cât și englezii privesc lumea: un ungur vrea să cumpere un glob pământesc. Vânzătorul îi prezintă un model. „Și Ungaria unde se află?", vrea să afle ungurul. Vânzătorul caută minuscula țară și o arată, cu vârful unghiei mici. „Atunci, aș vrea un glob pe care să nu se afle decât Ungaria."

Căderea Angliei s-a făcut simțită încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar de pe la 1900 declinul celei mai puternice și mai bogate țări a lumii s-a accelerat, însă fără ca englezii înșiși să înțeleagă prea bine ce se petrece. Sentimentul lor de încredere în sine le-a permis, grație folosirii abile a autosugestiei, să ignore situația în care se găseau. Exemplul concludent rămâne regresul economic al *upperclass*-ului. Potrivit manualelor de istorie, totul ar fi început cu marea lege a reformei din 1832, care a pus capăt supremației sale politice. Cincizeci de ani mai târziu, s-a instaurat ruina economică, atunci când agricultura a intrat în criză profundă în întreaga Europă, din cauza industrializării

care a marginalizat activitatea economică a țăranilor, dar și a importului din toate țările lumii, care a umplut piața cu produse ieftine. În 1894, în Anglia a intrat în vigoare o legislație fiscală succesorală care silea fiecare generație să vândă părți importante din proprietăți pentru a plăti taxele, după decesul capului familiei. Cei încă rămași cu bani i-au pierdut în marea criză mondială din 1929, iar în 1946, când India și-a dobândit independența, a dispărut și ultima posibilitate de a trăi din sinecuri.

Este interesant de constatat că, pe termen lung, cel mai mult au avut de câștigat, inclusiv din punct de vedere financiar, tocmai domnii și doamnele din fosta clasă dominantă care s-au lăsat puțin impresionați de noile circumstanțe. Familiile care și-au pierdut cele dintâi cumpătul în criza de la sfârșitul secolului al XIX-lea și-au vândut domeniile mult sub valoarea lor, în perioada în care câte un Rubens sau Van Dyck își schimba proprietarul pe doar câteva sute de lire. În schimb, cine și-a impus să nu bage de seamă că îi plouă în reședința de la țară, cine a izbutit să-și salveze o parte din avere, până a început miracolul economic al secolului XX, a reușit să-și revină în toiul avântului general reflectat în creșterea prețurilor terenurilor și, în special, ale operelor de artă. Contele de Derby rezistase cu încăpățânare, vreme de douăzeci de ani, tentației de a se despărți de *Ospățul împăratului Belșațar* de Rembrandt. Abia în 1964 s-a hotărât să o facă, putând să ceară o sută șaptezeci de mii de lire sterline, ceea ce în prezent înseamnă cinci sute de mii de euro. Ducele de Devonshire a așteptat până pe la mijlocul anilor șaptezeci. Atunci s-a ales cu un preț-record pentru Rembrandt-ul său, fiind astfel pe deplin răsplătită răbdarea sa de multe decenii.

Dar familiile care se lăsaseră prea uşor pradă panicii nu mai aveau nimic de vânzare şi s-au văzut silite să-şi câştige existenţa prin activitate profesională. Aristocraţii englezi nu lucrează doar în bănci sau case de licitaţie, ci îşi câştigă pâinea şi în postura de şoferi de autobuz, ca lordul Teviot. Vicontele Boyle şi lordul Blackford au fost chelneri, atunci când nu votau legi în House of Lords, baroneasa Sharples a condus un pub din provincie, iar Lady Diana Spencer a fost educatoare într-o grădiniţă.

Urmaşii nobili ajunşi în situaţia de a conduce autobuzul sau de a trage berea în pahare şi-au câştigat renumele pentru entuziasmul zglobiu cu care îşi îndeplineau munca lor burgheză şi proletară. Se vedea limpede că nu îi deranjează că nu câştigă cine ştie ce, poate deoarece fuseseră crescuţi în spiritul sănătos al dispreţului faţă de bani. Cu cât o familie adună mai multă experienţă în ceea ce înseamnă scăpătatul, cu atât rezistă mai bine progeniturile cu sânge albastru ajunse cu adevărat la ananghie. O familie ca a regelui Faruk al Egiptului, care nu s-a adaptat nici la putere, nici la pierderea ei, nu a făcut faţă detronării. Faruk a risipit la ruletă ultimele rămăşiţe ale averii sale din străinătate, iar sora sa, principesa Fathia, a ales America, unde a muncit ca femeie de serviciu, fără nicio tragere de inimă, şi s-a căsătorit în cele din urmă cu un angajat, care mai târziu a împuşcat-o, într-un motel din Los Angeles.

Lordul Kingsale, în schimb, ai cărui strămoşi au marcat istoria Irlandei de-a lungul secolelor, este împăcat cu soarta. Familia sa era considerată sărăcită încă de pe vremea lui Cromwell, iar el nu suferă deloc că umblă cu haina ruptă în coate. Kingsale susţine că de vină pentru ruinarea familiei sale ar fi fost Henric al VII-lea, „cu războaiele lui

idioate". Astăzi trăiește într-un *cottage* la țară, proprietatea strămoșilor săi, odinioară, fiind un domn vârstnic și îndrăgit de toată lumea, care i se adresează, respectuos, cu „Sir". Iar când la pub se înfundă vreo țeavă, proprietarul îl cheamă pe Sir, care acceptă, în schimbul serviciilor sale meșteșugărești, să fie răsplătit cu bere. Tot ceea ce poartă lordul Kingsale, cu excepția pantofilor, s-ar potrivi bine la colecția de haine vechi. Singura sa jachetă îngrijită o scoate numai când este invitat în oraș, la câte o cină sau la vreo serbare. Odată a fost întrebat dacă pentru el reprezintă un avantaj că poartă rangul de lord, chiar și scăpătat, și a răspuns cu autoironia de care sunt capabili numai britanicii: „Da, absolut. Dacă trag o bășină în timpul unui dineu, toți mă consideră excentric, ba chiar puțin amuzant. Dacă ar face-o altul, ar fi considerat dezgustător și vulgar."

Majoritatea snobilor englezi scăpătați pe care îi cunosc insistă de altfel cu încăpățânare să-și păstreze o persoană de serviciu, chiar atunci când propriul lor venit este mai mic decât salariul servitoarei. Iar cei care nu-și mai permit sub niciun motiv să plătească serviciile cuiva se mulțumesc să ignore starea locuinței și se poartă ca și cum totul ar fi în perfectă ordine. Iar oaspeții trebuie să fie pregătiți: pe mobilă praful e de un deget, iar la bucătărie zac generații de vase nespălate.

Dar există și gentlemeni englezi săraci pe care îi amuză să-și facă lună locuința, o dată pe săptămână. Își suflecă mânecile, își pun mănușile de cauciuc și se joacă de-a personalul de serviciu, adică se străduiesc să intre cât mai convingător în pielea propriilor angajați imaginari.

Unul dintre prietenii mei a atins o adevărată măiestrie în acest joc. Prăbușirea societății de asigurare Lloyd's i-a

înghiţit cele din urmă rezerve, apoi l-a părăsit şi soţia, care s-a mutat la un margraf putred de bogat, pe domeniul său de la ţară. Într-o bună zi, el s-a hotărât să-şi păcălească soarta şi să devină propriul său servitor. De atunci, îşi lustruieşte pantofii, şi o face desăvârşit, iar când are nevoie de ţigări, se trimite singur la chioşcul de tabac din colţ. Îşi comandă hârtia pentru scrisori de la Smythson's, locuinţa sa minusculă se prezintă întotdeauna în perfectă ordine, iar hainele arată mereu impecabil, deşi sunt mai bătrâne decât el. Pe biroul său, piesă moştenită, se adună teancuri de somaţii de la British Gas, care îl ameninţă că îi taie încălzirea, şi din când în când nu poate fi contactat telefonic în perioadele în care i se suspendă postul. Dincolo de asemenea calamităţi banale, menţine consecvent obişnuinţele cotidiene ale unui vlăstar bogat al înaltei societăţi. Stilul său de viaţă nu se deosebeşte cu nimic de cel dintotdeauna. Doar că nu-i mai funcţionează cardul de credit. Altminteri, pare destul de sigur pe sine, chiar şi în comparaţie cu cei cărora le mai funcţionează cardul de credit.

Unul dintre meritele modelului social britanic constă probabil în faptul că, deşi există un sistem de clase, barierele dintre ele rămân permeabile şi pot fi depăşite nu neapărat cu susţinere financiară. Cele mai importante diferenţe rămân cele de comportament şi limbaj, care se pot rezolva prin educaţie. Margaret Thatcher vorbea în tinereţe cu totul altfel decât mai târziu, după ce a urcat în ierarhia Partidului Conservator. Orice membru al clasei muncitoare poate accede la clasa mijlocie, asumându-şi un stil de viaţă burghez, prin urmare optând, spre exemplu, pentru cursele de trap în defavoarea sălii de jocuri, şi oricine, odată stabilit în clasa mijlocie, poate, într-o bună zi,

să adopte formula de viaţă, limbajul şi comportamentul înaltei societăţi, preferând, spre exemplu, cursele de galop celor de trap. Altfel spus, englezii sunt un popor de domni; sunt domni, nu în sensul german – „a fi domn" presupune şi „a fi stăpân" – ci în sensul acceptat de fiecare ungur şi de fiecare britanic – „care se stăpâneşte", care este „domn peste lumea sa", fie ea şi himerică.

Ungurii şi englezii sunt mândri de naţionalitatea lor nu din aroganţă, ci în special pentru că preferă să-şi poată păstra, în momentele amare, cel puţin sentimentul că aparţin unei comunităţi deosebite. Prietenul meu Kevin, cu care am împărţit multă vreme acelaşi apartament la Londra, l-a oprit într-o noapte pe un sătul de viaţă, care se pregătea să sară de pe Battersea Bridge, eveniment la care am asistat şi eu. Argumentul cu care l-a convins să renunţe a fost: *You can be proud to be British!* Dacă i-ai spune unui german, într-o situaţie asemănătoare, „Poţi să fii mândru că eşti...", ar sări înainte să apuci să-ţi termini fraza. Putem presupune că pe englezi îi distinge, mai presus de orice, noţiunea de *self-esteem*, respectul de sine, care le îngăduie să-şi ţină fruntea sus şi în situaţii disperate.

Există un om care a întruchipat ca nimeni altul superioritatea modelului britanic de societate: Charles Benson. Provenea din mediul cel mai de jos, dar a devenit un simbol fără de care societatea londoneză nu ar fi fost de imaginat. Oficial, Benson era corespondentul pentru curse de galop al ziarului *Daily Express*, în ale cărui birouri, de fapt, nu putea fi niciodată găsit: ori se afla lângă pistele de alergări de la Ascot sau de la Epsom, ori se dedica ocupaţiei sale principale – prezenţa în saloanele prietenilor

săi putred de bogaţi. Din cercul personalităţilor foarte apropiate de Benson făceau parte Aga Khan, magnatul crescătorilor de cai Robert Sangster, miliardarul Jimmy Goldsmith, jucătorul de tenis grec Taki Theodorakopoulos şi pilotul de curse Graham Hill.

La moartea lui Benson, Taki a scris în rubrica sa din *Spectator:* „Charles nu lipsea nicio zi de la masa de joc, era mereu lefter, dar nimeni nu avea o viaţă mai prosperă ca a lui. Mi-a făcut cunoştinţă cu deprinderile englezeşti (cursele de cai, weekend-urile în marile reşedinţe de la ţară şi cazinouri), în schimb eu l-am iniţiat în deprinderile continentale (vizitele la bordel, croazierele pe Marea Mediterană şi alte cazinouri)." Benson făcea parte din acea categorie de oameni cu efect de magnet asupra celor din jur. Proprietarul de cazinou John Aspinall subvenţiona patima pentru joc a lui Benson după puterile sale nu numai pentru că îi preţuia prezenţa, dar şi pentru că atrăgea alţi *big rollers,* care îl urmau întotdeauna când urca treptele de la clubul de noapte Annabel's spre stabilimentul Aspinall.

Spiritul reprezenta tot capitalul lui Benson. Nu se putea lăuda nici cu origini, nici cu bani, ci doar cu rolul de lider al societăţii londoneze. Pentru Charles Benson, trei călătorii marcau ritmul firesc al fiecărui an: după Crăciun, un sejur mai îndelungat la Robert Sangster, în Barbados, pentru a scăpa de odiosul ianuarie londonez; vara, câteva săptămâni pe iahtul lui Aga Khan, pe duneta căruia stătea ca ţintuit, cu paharul de şampanie nedezlipit de mâna dreaptă, ocupându-se zi şi noapte de buna dispoziţie a oaspeţilor; şi, după încheierea sezonului de curse din Anglia, o călătorie împreună cu Sangster, pentru a fi prezent la momentul cel mai important din calendarul australian al

curselor de galop, Melbourne Cup. Între aceste voiaje rituale, apăreau mereu doamne trecute de o vârstă, extrem de bogate, care îi prețuiau atât de mult compania, încât ajungea mereu prin Florida sau prin Bahamas, unde, seară de seară, la ora cocteilului, se punea la dispoziția oaspeților, ca un foc de artificii. Deși probabil că nu a plătit în viața lui un bilet de avion, Charles Benson călătorea de regulă la clasa I, ceea ce i-a adus porecla de „I A", aluzie la preferința sa în materie de loc.

Secretul modelului de societate britanic constă probabil în faptul că nimeni nu este exclus din capul locului și oricine poate deveni „lady" ori „gentleman". Probabil că tocmai permeabilitatea sistemului britanic face ca toți cei implicați să-și dorească menținerea diferențierilor între clase. Cine vrea să fie domn trebuie să se poarte ca atare. *It's as simple as that.*

RUDELE MELE DIN RUSIA

Locurile frecventate odinioară de *high society* au devenit astăzi de neabordat, fiind ocupate de parveniții ruși. Nici bogătașul cel mai lipsit de gust nu se mai poate simți în largul său la St Moritz. Da, bogăția ca atare se consideră mai nou vulgară, iar principalii vinovați sunt rușii parveniți, care au reușit să împingă limitele prostului-gust, oricum prea generoase, până într-o nouă dimensiune. Există faimoasa fotografie a oligarhului aflat în palatul său aurit, îmbrăcat în pantaloni de trening și șlapi. Dincolo de ea, nu mai e nevoie de nicio justificare că trupele de elită rusești

l-au extras cu forța din jet-ul său personal ca să îl aducă în fața instanței. Un oligarh refugiat din calea lui Putin la Londra și-a cumpărat o casă în Eaton Place, pe care a decorat-o în așa fel încât, după cum sunt unanim de acord specialiștii londonezi în *style*, Notting Hill a ajuns ultimul loc în care să te lași văzut.

Exportul de ruși bogați din ultimii ani a avut un efect devastator asupra *style*-ului european, spre deosebire de bieții ruși care au fost nevoiți să se refugieze după Revoluția din 1917 și au rafinat bunul-gust occidental. Înflorirea boemei pariziene a anilor douăzeci a fost posibilă în special datorită afluxului de ruși originali. Atunci putea fi văzut câte un prinț scăpătat, în exil, conducând taxiul sau îmbrăcat în frac de chelner. Aristocrații refugiați din Rusia erau foarte căutați ca angajați, deoarece, grație vastei lor experiențe, funcționau perfect în rol de valet sau de șofer. Nenumărați ruși exilați și-au schimbat brusc traiul de vis, plin de belșug și de privilegii, trezindu-se peste noapte pribegi în Occident, obligați să ia totul de la zero – pentru a descoperi acolo, de fapt, ceva mult mai plăcut, după cum îmi povestea în copilărie un unchi, rudă îndepărtată, care ajunsese valet la Paris și, după cum mi-a mărturisit, a dus o viață mult mai interesantă decât ar fi dus vreodată la Sankt Petersburg.

Un exemplu strălucit este și Vladimir Nabokov, menționat și mai devreme, fiul de patrician, care în perioada sa de refugiat la Berlin a scris chiar și într-o cameră de baie, deoarece locuia într-un spațiu atât de mic, încât în dormitor nu avea loc. Dar, cu toate că pe atunci habar n-avea când va mai prinde vreo masă caldă, poemele, povestirile și proiectele sale de roman transmit sentimentul unei fericiri năvalnice. „Când hoinăresc pe străzi, prin piețe și

de-a lungul canalului", scria el, „simt difuz buza umezelii prin tălpile găurite – și îmi port cu mândrie norocul inexplicabil." Tot atunci se gândea să scrie chiar și un ghid practic, intitulat *Cum să ajungi la fericire.*

După ce a câștigat bine din publicarea *Lolitei,* deși se lamenta că succesul se lăsase atât de mult așteptat, afirma în continuare că nici lipsurile, nici vremurile grele nu reușiseră să îl copleșească. Încă din primele scrieri vorbea cu dispreț despre acei exilați ruși care-și jeleau averile pierdute.

Categoric au existat asemenea regrete, dar cei mai mulți dintre aristocrații refugiați și-au acceptat decăderea cu o asemenea grație, încât pot fi considerați modele eterne ale demnității. Marea ducesă Xenia, spre exemplu, sora țarului Nicolae al II-lea, a trăit într-o căsuță din Windsor Park, pusă la dispoziție de vărul ei George, regele, și Queen Mary. Era considerată o persoană timidă, modestă și, după cum se povestește, refuza ca servitorii să-i sărute mâna, așa cum se obișnuia în Rusia. Queen Mary o invita uneori la ceai. Odată, regina i-a arătat o casetă Fabergé, pe care tocmai o cumpărase, și a întrebat-o dacă știe cumva semnificația inițialei „K" de pe capac. Desigur... știa: prenumele ei începea, în rusă, cu litera „K"; soțul ei i-o dăruise la nașterea primului lor copil. Dar marea ducesă nu a lăsat să se ghicească adevărul, spunând că inițiala provine probabil de la „Kristof", și ar fi preferat să o înghită pământul decât să-i dezvăluie istoria casetei, poate și pentru simplul motiv că regina s-ar fi văzut pusă într-o situație dificilă și ar fi trebuit să i-o ofere. Și este extrem de nepoliticos să pui o regină într-o situație dificilă.

Bunica mea din partea mamei, prințesa Maya Galițin, împreună cu sora ei făceau parte din cercul cunoștințelor

apropiate ale marii ducese Xenia; şi nu au rămas cu nimic mai prejos în privinţa demnităţii cu care şi-au acceptat soarta. Au crescut nu departe de Sankt Petersburg, la castelul Marino, construit de străbunica lor Sophie Stroganoff la începutul secolului al XIX-lea. Iarna, familia Galiţin locuia nu departe, la Novgorod. În absenţa lor, de Marino se îngrijea un bătrân. Principala lui obligaţie era să încălzească tot castelul, pentru ca pereţii să nu sufere de pe urma iernilor grele. Administratorul moşiei îl tot prevenea în fiecare an pe străbunicul meu, Pavel Galiţin, că bătrânul începuse să-şi piardă memoria, riscând să nu îşi mai facă bine toată treaba, dar pe el nu îl lăsa inima să-l mâhnească şi îi dădea voie să lucreze în continuare. Până când, într-o zi, s-a întâmplat ce trebuia să se întâmple: castelul a ars. Unul dintre coşuri s-a înfundat şi scânteile din cămin au declanşat incendiul. Castelul Marino a fost reconstruit cu mari sacrificii.

În acest punct, cititorul va spune: ce prostie! Sau: e numai vina lor! Dar acest gen de nesăbuinţă era tipic pentru Pavel Galiţin şi, după cum avea să se dovedească, exista şi o latură cât se poate de pozitivă.

Multă vreme, străbunicul şi străbunica mea, Alexandra Mestcerskaia, nu au putut avea copii. Când în sfârşit a venit pe lume Aglaida, sora cea mare a bunicii mele, în semn de mulţumire Pavel a construit în „satul său" un mic spital; au fost angajate trei infirmiere, iar un medic venea în vizită în fiecare săptămână – fapt senzaţional pentru o asemenea aşezare. Până atunci, toţi cei care aveau nevoie de medic mergeau la străbunicul. De cele mai multe ori îi îngrijea chiar el, cum se pricepea mai bine, iar în situaţii cu adevărat serioase, punea să se înhame caii şi îi ducea la oraş.

La izbucnirea Primului Război Mondial, când în Rusia au început să se agite spiritele, chiar infirmiera-șefă a micului spital a fost cea care a pornit revolta împotriva familiei mele – cu destul de puțin succes. Venea de la Sankt Petersburg, unde o angajase nimeni altul decât străbunicul. Bolșevicii se bucurau de susținători doar în orașe, în timp ce la țară nu putea să-i sufere nimeni. Cele dintâi neliniști au fost potolite imediat și nemilos, iar conducătorii au fost arestați și spânzurați. Infirmiera-șefă s-a refugiat la străbunicul, i-a căzut în genunchi și i-a cerut îndurare – după ce, cu doar câteva săptămâni în urmă, îi spusese plină de cutezanță cât tânjește după ziua în care îl va vedea spânzurat, împreună cu toată familia. Oricine, oricât de puțină pricepere la oameni ar fi avut, ar fi predat-o imediat autorităților. Dar nu și Pavel Galițin: i-a strecurat ceva bani în palmă și a dus-o cu trăsura până la gară, unde femeia s-a urcat în tren, pentru a nu se mai întoarce niciodată.

Străbunicul meu nu a mai trebuit să asiste la Revoluție și la dispariția lumii sale. A murit cu toată demnitatea, fără dureri și pregătit pentru acel moment, chiar în anul izbucnirii războiului. Coșciugul cu rămășițele sale a fost purtat de bărbații din sat, cale de cincisprezece kilometri, până la Marino, unde a fost înmormântat în parcul pe care îl iubise atât de mult.

Toată viața sa, străbunicul meu a avut porniri de mărinimie. După cum se spune, așa ceva poate să aibă valoare pentru cine crede că va fi răsplătit în viața de apoi, pentru că, în viața pământească, nu trebuie să te aștepți la nimic. Nu există ceva mai demn decât o doză de nebunie onestă, iar purtarea lui Pavel Galițin avea să fie răsplătită chiar și pe lumea asta: soția și copiii săi au supraviețuit cu toții

Revoluției. Au reușit să se pună la adăpost în Caucaz, de unde s-au refugiat la Constantinopol. Una dintre surorile sale a ajuns în cele din urmă la Londra, cealaltă la New York, bunica mea la Budapesta, unde a devenit soția contelui Balint Széchenyi, iar Tante Aga, care mi-a rămas bine întipărită în memorie, la Salzburg. Parcă o văd în fața ochilor, într-o garsonieră minusculă, servind ceaiul în cești vechi, puțin ciobite, și povestind întâmplări de demult. Tot spațiul era ocupat până la refuz de cele mai diverse lucruri, scrisori, fotografii înrămate, cărți, dar, grație prezenței sale, părea un salon dintr-un măreț castel. Degaja acea distincție la care pot ajunge doar cei care au pierdut odată totul și apoi au reușit să se împace cu gândul, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

S-a dovedit că străbunicul fusese totuși un om cu judecată, poate chiar în sensul eticii utilitariste, așa cum o înțelegem noi, pentru că s-a imunizat pe sine și pe ai săi împotriva atașamentului exagerat față de valorile materiale. Firea lui Tante Aga era, rămânând în spiritul lui Erich Fromm, absolut desprinsă de ideea de a avea. Dobândise bogăția care nu le va fi niciodată hărăzită lacomilor.

PARTEA A II-A

Una dintre cele mai minunate lecții pe care le putem învăța de la eroii sărăciei este să evităm contabilizarea succesului, dar și a eșecului. Oamenii care păstrează atitudinea verticală chiar și în situații dezagreabile au, mai presus de orice, o particularitate caracteristică: acționează și la vreme de criză. Își păstrează demnitatea indiferent de împrejurări și sunt adesea capabili să privească eșecul ca pe o șansă.

Blestemul norocului este că uneori norocul se înfățișează camuflat, cât se poate de veridic, sub aparența ghinionului, la fel cum ghinionul apare când și când sub masca ademenitoare a norocului. Și nu trebuie neapărat ca evenimentele să se precipite, ca în cazul bucătarului de treizeci și șapte de ani din Illinois, care a suferit un infarct la doar câteva zile după ce câștigase la loto un pot de 3,6 milioane de dolari, din cauză că nu a suportat stresul. Sau ca „Lotto-Lothar", cel care în urmă cu câțiva ani a ținut prima pagină a ziarelor. Șomer fiind, câștigase vreo 3,9 milioane de mărci; a trecut de la berea ieftină, la cutie, la cele mai scumpe mărci pils, și-a cumpărat un Lamborghini și s-a lăsat cu totul în voia alcoolului, a petrecerilor și a femeilor. Și după cinci ani, „Lotto-Lothar" a murit. Nu în puține

situații norocul, așa cum ni-l imaginăm noi, se dovedește exact opusul său. Oscar Wilde a rezumat cât se poate de expresiv această realitate: „Când vrea Dumnezeu să-l pedepsească pe om, îi împlinește ruga."

Putem chiar să facem un pas și mai departe și, oricât de paradoxal ar părea, să considerăm eșecul un secret al succesului. Dacă Vladimir Nabokov nu ar fi ajuns în exil, scăpătat, ar fi murit ca mărunt poet și mare colecționar de fluturi. Spre norocul nostru, al tuturor, dar probabil și spre norocul său, a avut șansa să piardă totul. Nu numai că triumfurile mărețe și eșecurile răsunătoare merg umăr la umăr, ci uneori paguba și nereușita, ori ghinionul, netezesc calea triumfului.

De fapt, cine vânează clișee de fericire își pregătește garantat dezamăgirea. Sărăcia pură trezește omul la realitate nu prin lipsurile îndurate, ci prin dorința sa de perfecțiune, indiferent unde ar căuta-o, în sănătate, frumusețe sau abundență. Cine învață să prețuiască viața înfruntându-i toate încercările va reuși până la urmă să își conceapă și un stil de existență fericită.

Mai direct, există două modalități de a te îmbogăți: Modalitatea 1: Te străduiești să-ți poți îndeplini toate dorințele pe care le târăști după tine; și, între timp, te frământi și visezi la lucruri pe care nu ți le poți încă permite, iar când vei reuși să le obții, vei constata că nu te fac fericit. Modalitatea 2: Îți schimbi dorințele.

Pe cititorii care se așteaptă ca în următoarele capitole să găsească instrucțiuni precise pe care să le poată pune în aplicare pas cu pas pentru a ajunge direct la fericire, copleșiți de glorie și bogăție, trebuie să-i dezamăgesc de la bun început. Intenționez, prin tot ceea ce urmează, să-i fac să-și

treacă atent în revistă toate poftele stârnite de industria noastră de consum – în realitate, lucruri iritante și lipsite de gust. Cine se lasă pradă lor, pot dezvălui încă de pe acum, nu se va simți niciodată bogat. Bogat va fi doar cine reușește să se țină departe de ele.

Prima regulă a scăpătatului în stil mare: Stabilește-ți prioritățile! Dai o grămadă de bani ca să petreci două săptămâni pe an înfulecând costiță crudă de porc în cine știe ce hotel de fițe din Alicante – sau mai bine îți petreci vacanța la tine în oraș, te plimbi prin parc și faci excursii la lacurile din împrejurimi? Abonamente la presă și plăți lunare la furnizorii de programe de televiziune excesive, o cale sigură spre năuceală – sau mai bine o carte interesantă?

Luxul autentic nu este de găsit nici la Hermès, nici la KaDeWe și nici în lumea idilică de la Manufactum. Luxul înseamnă afirmarea propriei personalități, respingerea ademenirilor vane, care nu fac viața mai frumoasă, ci pur și simplu o umplu de gunoaie. Cine caută adevărata bogăție trebuie să-și adune curajul să redevină propriul său stăpân, concentrat doar asupra plăcerilor curate, eliberat de consumul generalizat și de frustrări.

Poți fi bogat și fără bani sau doar cu foarte puțini bani. Nu îți trebuie decât *lifestyle*. Vreme îndelungată acesta a fost un concept de atac al industriei bunurilor de consum – pe viitor, stilul suveran va fi secretul unei vieți mai bune.

BANII SAU VIAŢAI

„What's the use of money, if you have to work for it?"

GEORGE BERNARD SHAW

WORK LESS, LIVE MORE!

Primele săptămâni ale noii mele existenţe de ne-angajat au fost neobişnuite. Evit să spun „şomer", deoarece aveam treburi suficiente acasă. Soţia mea s-a adaptat cel mai repede, renunţând să-l mai vadă în mine pe jurnalist, ci pe mult râvnitul menajer vorbitor de limba germană. Pe la petreceri, preferam să răspund întrebării obligatorii „Şi cu ce vă ocupaţi?" recunoscând direct că sunt şomer, chiar şi numai pentru a da un răspuns pe măsură la o asemenea curiozitate. Odată mi-am propus să cronometrez, în diverse ambianţe, cât durează până ce ţi se pune întrebarea. În cazul celor care îşi câştigă banii din îndeletniciri practice şi al celor cu bună creştere poate să treacă şi o bună bucată de vreme, iar în ceea ce-i priveşte pe liber-profesionişti nici nu

se pune problema; procurorii și medicii devin curioși după doar un minut sau două, iar angajații din domeniul publicității și mass-media se interesează unde lucrezi după maximum treizeci de secunde.

„Și cu ce vă ocupați?" este o întrebare pe cât de mărginită, pe atât de desuetă; au trecut vremurile în care lumea putea fi categorisită după criteriul ocupației, chiar și pentru simplul motiv că în zilele noastre există tot mai mulți șomeri. Iar cine nu a fost concediat încă ar face bine să nu mai privească activitatea sa profesională ca pe singura modalitate de a da un sens vieții. Munca a fost originar gândită ca pedeapsă pentru îndrăzneala Evei din Paradis: „Prin sudoarea frunții să vă..." și așa mai departe. Apoi a devenit necesitate și, prin Luther și Calvin, poruncă etică. Dar în ceea ce privește *raison d'être*, munca are cea mai mică însemnătate, căci în majoritatea cazurilor echivalează cu refugiul din viața propriu-zisă, iar dacă ar fi să dispară, împreună cu recunoașterea, respectul și statutul pe care le conferă, în urma ei ar rămâne doar o profundă *horror vacui*.

Potrivit unei opinii prețuite de multă vreme, în lumea economică inclusiv, chiar dacă viața particulară a multor workaholici este o jale, la serviciu își dau deplina măsură a valorii: pot fi abordați în legătură cu problemele firmei la orice oră din zi și din noapte, se identifică total cu ea și îi dedică toate forțele. O opinie de mult depășită. În cele mai importante Business Schools din lume, la Harvard sau la INSEAD, se învață mai nou că un asemenea tip de angajat reprezintă un risc de cost și de productivitate pentru orice întreprindere. De cele mai multe ori el este o bombă cu ceas, fiind de presupus că, la un moment dat, performanțele lui vor scădea, împingându-l spre colaps. În condițiile

de astăzi, când eşti conectat practic permanent cu locul de muncă – prin telefon mobil, BlackBerry şi laptop – dacă nu reuşeşti să-ţi creezi un refugiu, în care să-ţi găseşti liniştea şi să te regenerezi, să îţi faci ordine în cap şi să te gândeşti la cu totul altceva, îţi pui în pericol mintea şi sănătatea, dar şi randamentul. Apoi, multe studii din ultimii ani au demonstrat că persoanele cu ambiţie exacerbată sunt afectate de stări de nemulţumire şi melancolie, mergând până la depresie.

Foarte interesant este faptul că unul dintre riscurile majore pentru sănătate nu îl reprezintă munca în sine, ci teama de a o pierde. S-a demonstrat, spre exemplu, că în întreprinderile în care s-au practicat, pe perioade îndelungate, reduceri masive de costuri, numărul absenţelor din motive medicale a crescut sensibil. Pare evident că teama şi stresul afectează nemijlocit vitalitatea şi sistemul imunitar. Un studiu întreprins în Finlanda a arătat că, după patru ani de monitorizare, riscul de infarct pentru angajaţii din întreprinderi în care se fac reduceri repetate de personal creşte de cinci ori în comparaţie cu cel dinaintea valului de concedieri.

Oamenii de ştiinţă reuşesc să stabilească tot mai riguros ce anume este „stresul", termen care până nu de mult servea drept un fel de denumire generică pentru surmenaj fizic şi intelectual, fără să existe cu adevărat o circumscriere medicală. „Stres" nu înseamnă numai simpla creştere a secreţiei celor doi „hormoni de stres", cortizolul şi adrenalina, care serveau strămoşilor noştri drept sisteme de alarmă naturale. Problema apare atunci când aceşti hormoni, în loc să fie eliberaţi în şoc, sunt secretaţi vreme îndelungată, în doze mici – spre exemplu, pentru a face

față perioadelor de muncă intensă, telefoanelor care sună și încordării cronice – și operează aidoma unui sistem de avertizare rămas blocat în poziția centrală: nici destins și nici încordat la maximum, ci suspendat într-o interfază; când durează vreme îndelungată, intervine efectul de demoralizare, oboseală și frustrare.

În America tot mai multe firme cheltuiesc mult pentru a combate „proactiv", după cum ar spune Jürgen Klinsmann, stresul angajaților. În nenumărate birouri californiene, angajații se ridică în picioare cu toții o dată pe zi și fac exerciții de respirație și de relaxare – participarea fiind obligatorie. Sau își fac apariția maseuri specializați în zona cervicală, care merg de la birou la birou, oferindu-și serviciile. Deși efectul relaxant al masajului a fost constatat până și la raci, pentru cei mai mulți angajați nu înseamnă decât o întâlnire, atât și nimic mai mult, iar efectele lui se fac prea puțin simțite.

O singură terapie pare să aibă efect, față de care toate celelalte tentative de a învinge stresul par simple escrocherii: cea cognitivă. Trebuie să înțelegem, la nevoie apelând la terapeut, că e necesar ca anumite stiluri și obișnuințe de viață, precum și perspectiva asupra muncii, să fie bine examinate pentru păstrarea vitalității și a unei minți sănătoase. Prin urmare trebuie să te gândești bine dacă are sens să te definești exclusiv prin muncă, dacă ești cu adevărat fericit să pleci printre ultimii de la serviciu, sperând astfel să pari mai harnic decât ceilalți.

Cunosc o mulțime de jurnaliști pursânge de prin redacții total dedicați muncii lor, care nu au nevoie de o viață particulară, deoarece ziarul este viața și pasiunea lor. Privit mai de aproape, însă, fericiții profesioniști

cufundaţi în muncă îşi ascund tristeţea cel mai adesea, refugiindu-se din calea vieţii adevărate care, de fapt, le lipseşte cu desăvârşire.

Am şi eu un asemenea prieten, jurnalist pursânge. Când am venit la Berlin şi m-am angajat la un tabloid, el era acolo redactor-şef al ştirilor diverse. Îl vedeam mereu fumând ţigară de la ţigară, agitat, pregătindu-şi pagina atât de bine, încât a ajuns şef al unui mare cotidian, încă înainte să împlinească treizeci de ani. În ciuda relativei sale tinereţi, deţinea una dintre cele mai importante funcţii din oraş, senatorii îi făceau curte, iar colegii mai în vârstă îl invidiau. Într-o dimineaţă de vară s-a trezit cu o senzaţie acută de greutate în piept, ca şi cum ar fi cărat o placă grea, de granit, spunea el. Braţul stâng îl durea crunt, ca la arsură. Infarct miocardic, la treizeci şi trei de ani.

Un alt cunoscut de-al meu a trecut printr-o experienţă oarecum opusă cu a mea, fiind promovat, cam la vremea demiterii mele, partener într-un birou de avocatură. Ca şi mine, este căsătorit şi are doi copii. Între timp a ajuns să muncească spre şaisprezece ore pe zi, în locul celor douăsprezece obişnuite, în weekend îşi revede dosarele şi zboară de două ori pe săptămână la Frankfurt, unde şi-a luat o a doua locuinţă, pentru că acolo se află majoritatea clienţilor săi. S-au mutat din München-Schwabing şi acum, împreună cu familia sa, mai precis familia fără el, locuieşte la sud de München, într-o căsuţă frumoasă, cu grădină („pentru cei mici"). Pe copii nu va avea ocazia să-i cunoască mai devreme de pubertate, iar curând şi soţia îl va privi ca pe un străin când îl va mai întâlni, din întâmplare; în schimb, poate că nu vor avea niciodată griji financiare, cel puţin.

Grijile financiare, să recunoaştem, sunt destul de supărătoare, cu atât mai mult când există şi copii. Dar cred că e mai convenabil ca toate grijile să fie compensate de un pic de viaţă adevărată, de care, altfel, rămâi atât de departe, ca un hamal de lux. În cazul meu, chiar dacă uneori mă zbat să acopăr cheltuielile curente, deoarece, ca jurnalist „independent", trebuie să-mi menţin familia pe linia de plutire cu un venit, eufemistic spus, fluctuant, nu mai sunt nevoit să stau, ca înainte, într-un birou plin de fum şi cu climatizare proastă, cu vedere spre o curte interioară acoperită. Acum, când deschid fereastra, în cameră intră aer proaspăt. Ca să mă deplasez la locul de muncă, de la micul dejun până la computer, am nevoie, în funcţie de densitatea traficului, între zece şi douăzeci de secunde, iar înainte petreceam în total două ore în mijloacele de transport în comun. Nu am avut niciodată atât de mult timp pentru lucru ca acum, după ce am fost pus pe liber. În redacţie risipeam uneori ore întregi cu cititul ziarelor, activitate inutilă, până la urmă, cu discuţii nesfârşite şi bârfe mărunte, la care se adăugau pauzele de prânz prelungite, adevărate ritualuri. În sfârşit, am reuşit să scap de toate aceste etape, consumatoare de timp şi de nervi.

Lectura mai ocupă şi acum o parte esenţială din munca mea. Dar măcar acum nu mai citesc într-un birou sufocant, ci, dacă vremea permite, pe balcon. A durat ceva, bineînţeles, până ce soţia mea a început să facă diferenţa dintre momentele în care gândeam intens sau doar moţăiam la soare. Dar singurul refugiu sigur rămâne numai camera mea de lucru. Cât timp uşa este închisă, ca acum – aşa sună o poruncă strictă în familia noastră – nimeni nu are voie să ia legătura cu mine. Nici copiii, nici soţia mea, nici

poștașul, nici executorul judecătoresc, nici cancelarul federal în persoană. Asemenea hotare trebuie neapărat trasate. Altfel nu o scoți la capăt. („Nu, te rog, nu acum, Laetitia!") Unde rămăsesem? Cunosc un consultant în investiții de succes, fost bancher în același domeniu, care a ales cariera independentă și, de atunci, lucrează acasă. El („Nu, acum nu-ți pot citi o poveste, te rog, te rog, dă-mi pace să lucrez și eu puțin!") a stabilit regula potrivit căreia, cât timp poartă sacou și cravată în casă, nimeni nu-l abordează cu probleme de familie, cu excepția cazurilor de forță majoră. Cravata sa funcționează ca un semnal: „Tati vrea să nu fie deranjat" („Te rog, Laetitia! Acum nu pot! Promit că am să-ți citesc. Dar peste zece minute. Lasă-mă să-mi scriu textul până la capăt și du-te la mami!"). Trebuie să încerc și eu sistemul cu cravata, sunt sigur că va funcționa.

Avantajul principal, desigur, rămâne acela că programul zilnic nu-mi este impus de patron, că mă pot bucura de luxul să fac numai ceea ce-mi place, când vreau și cum vreau. Dacă nu am chef să mă pun la masa de lucru, dar trebuie, mă folosesc de un vechi truc care să-mi ușureze hotărârea: consider munca un joc. Dacă stau în față cu un text arid, care trebuie revăzut, nu-mi spun „treci la treabă", ci mă îndemn să mă joc cu el. În joacă, totul pare mai simplu.

Foarte interesant, ghidurile specializate, care în urmă cu zece ani ne sfătuiau să ne identificăm total cu meseria, ne anunță astăzi că a sosit timpul să privim munca numai ca pe un simplu mijloc de dobândire a pâinii, iar împlinirea trebuie căutată doar în cadrul familiei și în timpul liber. Mulțumesc pentru sfat, dar ambele soluții sunt la fel de neatrăgătoare. Cel care-și consideră munca un simplu mijloc de trai și nu investește puțină pasiune este la fel de

nefericit ca și cel care o transformă într-un substitut al religiei. Secretul este ca munca să fie abordată cu o atitudine ludică, într-o relație ușor relaxată. Să te poți lăsa absorbit de ea, așa cum te lași absorbit de un joc. De fapt, și un joc poate fi tratat cu toată seriozitatea, nu doar ca o distracție spre trecerea vremii. Dar odată ce jocul s-a terminat, nu ai voie să cazi în gol. Iar dacă pierzi, trebuie să o iei de la început.

Talentul ludic și capacitatea de relaxare merg mână în mână. Am fost învățat de mic că relaxarea este sfântă și conferă o stare de inspirație maximă. Doar atunci când este destins și amuzat omul devine sclipitor. Albert Einstein a descoperit teoria relativității pe când se afla pe Lacul Caputh, într-o barcă cu vâsle. Becul cu incandescență a fost inventat de un bricoler amator, un german de meserie ceasornicar, iar Internetul, de doi pasionați ai computerului, care și-au conectat calculatoarele, din amuzament. În lucrarea sa *Kulturgeschichte der Neuzeit (Istoria civilizației moderne)*, Egon Friedell afirmă că trebuie să ne fie cât se poate de limpede că o parte din cele mari invenții ale omenirii au fost făcute din spirit inventiv ludic, din amuzament – *diletto* – cu alte cuvinte de către diletanți.

Bătrânul meu profesor de latină, doctorul Deutsch – un om extraordinar, deoarece era o relicvă a vremurilor demult apuse, când se mai practica încă pedeapsa corporală, căruia îi făcea plăcere să tragă câte o castană elevului când greșea conjugarea vreunui verb, repetând „nu-i așa?" la fiecare două vorbe – spunea mereu că există doar două lucruri cu adevărat oribile: lenea și trufia. Pentru mulți dintre noi, nobilii scăpătați, trufia, de fapt doar un sinonim al mândriei noastre de a face parte din acea clasă, era tot ce ne mai rămăsese. Iar înclinația spre destindere,

cu alte cuvinte spre „lenevie", o consideram condiția esențială pentru a ne putea bucura de lucrurile pe care le prețuiam cel mai mult.

Priceperea de a mă destinde am deprins-o din fericire din pruncie, la fel și spiritul ludic. În familia mea, în ultima sută de ani, bărbații și-au petrecut o bună parte din viață la vânătoare sau la masa de joc. Dar trebuie să ținem seama că vânătoarea, pentru un nobil scăpătat, în Republica Federală Germania a anilor optzeci, nu mai reprezenta o ocupație feudală. Pentru tatăl meu, vânătoarea însemna trezitul în miez de noapte, un drum străbătut până la terenul unui prieten, al unui cunoscut sau al unei rude, statul la pândă ghemuit și înghețat în spatele unor hățișuri, iar apoi întoarcerea acasă după trei zile, mândru și zâmbitor, mirosind a conuri de brad, cu o coțofană moartă în mână, dar fericit de parcă ar fi doborât un rinocer.

După vânătoare, pe scara de valori a bărbaților din familie urma un mare gol și apoi jocul de cărți. Cum se adunau mai mult de trei membri ai familiei mele lărgite, unchi, mătuși, veri, imediat se așezau la masă și se împărțeau cărțile. Dacă lipsea „al patrulea", fără nicio scuză participau și cei mai inapți membri ai clanului. Tante Eule[1], spre exemplu, din cauza unei afecțiuni neurologice, reușea să-și ridice pleoapele doar pentru scurte intervale de timp. Prin urmare, juca numai cu ochii închiși și clipea din când în când, ca și cum ar fi fotografiat. Tata a jucat și într-un stadiu avansat de Parkinson, până în ultimele sale

[1] *Eule* –bufniță (n. tr.).

clipe. Cu puțin timp înainte să se stingă, vorbea cu mare greutate și, aflat în vizită la fratele său mai tânăr, Georg, i-a spus că dorește să meargă la *Gartentisch*, iar unchiul Georg a vrut să-l scoată în grădină. Tatăl meu a reacționat țâfnos, căci dorea, desigur, să fie dus la *Kartentisch*[1]."

În adolescență, mi se părea suspectă pasiunea pentru vânătoare și joc de cărți a familiei mele. Între timp, am ajuns să cred că provine dintr-un temei mai adânc, care mie încă nu mi s-a revelat pe deplin, dar despre care presupun că ar putea prezenta un avantaj cultural. Un urmaș sărac al familiei nobililor francezi Montmorency, care pierduse totul în timpul crizei mondiale din 1929, era măturător de stradă la Paris. Anecdotele țesute în jurul său îl descriu ca pe un om fericit, recunoscător pentru că putea să muncească în aer liber. Se povestește că l-ar fi întrebat cineva odată de ce este atât de plin de avânt; doar strada dinaintea sa părea nesfârșită, iar munca plicticoasă și obositoare. Iar Montmorency i-a explicat ce joc ingenios născocise el: își împărțea strada în careuri imaginare, pe care trebuia să le mătură într-o anumită ordine, ceea ce îi crea mereu noi obiective de etapă, menținându-i trează atenția.

Nu încape îndoială, Montmorency era mai fericit decât mulți dintre colegii săi. Renumitul psiholog ungur Mihaly Csikszentmihalyi a impus conceptul de *flow*, care se referă la momentele în care suntem total absorbiți de ceea ce facem, când timpul se oprește în loc și nu mai avem nicio altă dorință. *Flow*-ul, care induce sentimentul de bucurie,

---

[1] *Gartentisch* – „masă de grădină", *Kartentisch* – „masă de joc" (n. tr.).

se poate instala în timpul muncii, dar în primul rând în timpul jocului. Şi cu cât avem o dispoziţie mai ludică, şi cu cât o preţuim mai mult, cu atât suntem mai fericiţi în timp ce muncim.

Multă vreme a dominat convingerea că munca trebuie înţeleasă exclusiv ca o îndeplinire solemnă a datoriei. La sfârşitul secolului al XIX-lea, când glorificarea muncii a atins punctul culminant, economistul american Thorstein Veblen, urmaş al unor imigranţi suedezi, a scris cartea sa bine cunoscută, *The Theory of the Leisure Class (Teoria clasei de lux*, 1899), în care denigrează clasa care se delectează cu jocuri şi alte amuzamente. Dar astăzi ştim că doar înclinaţia spre ludic şi destindere este tot ceea ce ne-a mai rămas.

Acum câţiva ani, Fundaţia Mihail Gorbaciov i-a invitat pe cei mai importanţi economişti, politicieni şi businessmeni ai lumii la o conferinţă intitulată *Viitorul muncii*, desfăşurată într-un hotel de lux din San Francisco. Toţi experţii, printre care Margaret Thatcher, Jeremy Rifkin şi mai mulţi laureaţi ai Premiului Nobel, au fost unanim de acord: în secolul XXI, economia mondială va fi susţinută doar de activitatea a douăzeci şi unu la sută din populaţia aptă de muncă. „De mai multă mână de lucru nu este nevoie."

John Gage, conducător al firmei americane de computere Sun Microsystems, a afirmat că: „Folosim specialişti în funcţie de necesitatea momentului – acum preferăm creiere de valoare din India. Ne angajăm oamenii prin computer, apoi ei muncesc la computer şi tot prin computer îi concediem. Pur şi simplu ni-i alegem pe cei mai inteligenţi. Datorită eficienţei acestui sistem, am reuşit să urcăm cifra noastră de afaceri de la zero, acum treisprezece ani, la peste şase miliarde de dolari."

Iar vecinul său de la masa rotundă, David Packard, cofondator al concernului high-tech Hewlett-Packard, a întrebat: „Şi de câţi amploaiaţi este nevoie cu adevărat, John?"

„Şase, poate opt, fără ei am fi scoşi din joc. Altfel, ne este perfect indiferent unde anume trăiesc ei pe acest pământ."

„Şi câţi oameni lucrează acum la Sun Systems?"

„Şaisprezece mii. Cu excepţia unei minorităţi, sunt doar o rezervă de raţionalizare."

În 1516, când Thomas Morus a scris *Utopia*, care a dat numele unei întregi specii literare, visa ca oamenii să nu mai fie siliţi să muncească, într-o bună zi. Iată o utopie de care ne desparte un singur pas. Şi cu un singur cusur: când doar o minoritate dispune de venit regulat, doar acea minoritate dispune şi de fonduri pentru consum. În 1958, Hannah Arendt scria în *Vita Activa*, cu mult înainte să poată fi prevăzută situaţia de astăzi: „Ne aşteaptă perspectiva unei societăţi productive rămase fără muncă, adică fără singura activitate la care s-a priceput vreodată. Se poate imagina ceva mai dezastruos?"

Prin urmare, e neapărată nevoie de o identitate, dar şi de o recunoaştere obţinute în urma unei activităţi – alta decât munca retribuită. Odată exclusă munca, urmează primejdia vidului, o perspectivă deloc roz, în care fiecare va încerca să acţioneze febril, ca şi cum nimic nu s-a întâmplat. Când mă aflu în zona fostului meu birou, între Bahnhof Friedrichstraße şi Boulevard Unter den Linden, pe la prânz văd o mulţime de tineri care se întâlnesc, grăbiţi să meargă la masă, lăsând cu toţii senzaţia că ar avea un job la care trebuie să se întoarcă, dar cel mai probabil doar simulează pauza de masă şi apoi se întorc acasă.

Se pare că prin Berlin bântuie zece mii de jurnaliști șomeri. Dacă îi adăugăm și pe cei care au pățit-o când s-a spulberat balonul de săpun cunoscut sub numele de *new economy*, cu un an înaintea valului de concedieri din mass-media, și pe toate victimele din branșele înrudite (spre exemplu, agențiile de publicitate și cele dubioase, de PR), în sfârșit Berlinul are din nou șansa de a produce un soi de boemă. Cum-necum, în locul figurilor vesele, puțin fanate, care dezvoltau idei grozave prin cafenele, ne vom întâlni doar foștii colegi prost dispuși, îndurerați sau doar melancolici, în cel mai bun caz, care își deplâng soarta, ocupați să ceară prin scrisori abil formulate compensații de la oficiul de protecție socială al artiștilor și să completeze formulare pentru obținerea autorizației de persoană fizică. De unde să mai aibă timp să fie și boemi?

Un fost coleg, de la un ziar care între timp și-a încetat apariția, se comportă în continuare ca un jurnalist ocupat până peste cap. Își pierde după-amiezile în districtul guvernamental și merge la fiecare conferință de presă, dar le preferă pe cele care oferă câteva gustări la sfârșit. Așa face economie și cu prânzul. Dacă i se adresează cineva, se străduiește din răsputeri să nu lase impresia că ar duce lipsă de patroni. Și Phoenix mai poate fi văzut, înghesuindu-se la conferințele de presă, luându-și grăbit notițe.

Fațade ridicate din falsul considerent că doar munca poate conferi recunoașterea socială. Din Antichitate până în epoca Reformei, orice om întreg la minte socotea munca drept un obstacol în calea adevăratei vieți. Cu singurul sens și singurul scop de a permite destinderea. Și acolo trebuie să ne întoarcem! Munca va trebui să fie din nou privită ca un rău necesar, și nu ca un instrument de salvare,

chiar dacă astfel vom avea mai puţini bani la dispoziţie. Apoi, mai trebuie să ne reamintim că, de-a lungul unor întinse perioade din istorie, munca nu a fost considerată o onoare. Mai onorabil era să-i ajuţi pe oameni, să te îngrijeşti de sănătatea lor, să-i înveţi sau să-i aperi. De muncit se muncea doar de nevoie sau din lăcomie. Abia târziu, după Reformă, muncii i s-a atribuit şi o componentă morală. Tot Luther a fost acela care a comis o greşeală cu bătaie lungă, aducând pe lume termenul de „profesie, ocupaţie", ca sinonim al „muncii".

Iar oamenii s-au împotrivit multă vreme să preia noua etică a realizărilor, dar până la urmă au înghiţit-o. Munca şi „dreptul la muncă" – potrivit lui Marx şi Engels, unul dintre drepturile fundamentale ale omului, deci o componentă stabilă a programelor electorale ale tuturor partidelor germane – au devenit tot mai mult un determinant profund semnificativ al cetăţeanului central-european. Şi faptul că ginerele lui Karl Marx, Paul Lafargue, şi-a atras antipatia tatălui soţiei sale când a publicat lucrarea sa *Das Recht auf Faulheit (Dreptul la lene,* 1880), în care pretindea tocmai ceea ce spune şi titlul, a rămas din păcate o simplă notă de subsol a istoriei.

IUBEŞTE-ŢI CĂMINUL

„Astăzi, o încăpere pare luxoasă dacă este goală."

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

DESPRE VALOAREA LOCUINŢEI

Zicala *My home is my castle* a fost citată atât de des, încât sensul ei a devenit cu totul obscur. Ea transmite, pe de o parte, un soi de mentalitate de castel-vizuină, sentimentul că la tine acasă ai fi invulnerabil, însă în primul rând o anume mândrie faţă de căminul propriu. Englezii cred că *home* ar fi un cuvânt nepereche şi îşi venerează căminul ca pe un mic imperiu, în care oricine este suveran. Toţi englezii întâlniţi de mine dispuneau de o capacitate pronunţată de a-şi privi locuinţa atât ca pe o vizuină, cât şi ca pe un soi de palat.

Casele-tip din fostele suburbii ale Londrei, acum uzurpate de capitală, au fost într-adevăr ridicate, cel puţin în secolul al XIX-lea, ca nişte palate în miniatură. Proprietarii

de terenuri și de fabrici au construit pentru muncitori cartiere de locuințe, pe parcele identice și care copiau, într-un anume fel, propriile lor reședințe: fiecare casă a fost înzestrată cu un miniparc (peticul de verdeață din spate), un salon, prin urmare familia nu se mai aduna în bucătărie, lângă cuptor, ci în *drawing room*, care poartă acest nume pentru că acolo te retragi *(to withdraw)*. Iar în salon s-a construit și un cămin, ca sus, la castel. Noile așezări au fost concepute pentru a-i elibera pe muncitori din locuințele lor cu pivniță întunecoasă și curte în spate. Ambiția de a eleva gustul și condițiile de viață ale maselor făcea parte din ideologia victoriană.

Astăzi, o sută de ani mai târziu, oricine are posibilitatea de a-și dota locuința cu etaj potrivit unor standarde care în urmă cu un secol rămâneau rezervate unei minorități. Și astfel îți poți concepe căminul, indiferent cât de mic ar fi el, ca pe un palat. Iar dacă nu îți vine la îndemână, privește-l ca pe cel mai spațios apartament de hotel. Dacă te deranjează apartamentul tău de două camere, imaginează-ți că ai un *suite* cu extrabucătărie într-unul din puținele hoteluri care încă nu au căzut pradă standardizării mondiale. Iar baia o declari zonă balneo. Crede-mă, funcționează! Joris-Karl Huysmans descrie cât se poate de frumos în romanul său *În răspăr* (1884), menționat în *Portretul lui Dorian Gray* de Oscar Wilde drept o misterioasă *yellow book*, cum poți să te simți la tine în baie ca în Mările Sudului, doar cu un strop de creativitate și de imaginație: „Torni în apa din cadă sare gemă, la care adaugi sare Glauber, clorat de magneziu și var, scoți la iveală dintr-un dulăpior ținut sub cheie un ghemotoc de sfoară sau o bucată de parâmă pe care ai cumpărat-o cu

mâna ta dintr-un depozit profesionist, în care spațiile vaste miros a mare și a port, apoi inspiri adânc..."

Se poate duce o existență respectabilă și în spațiul cel mai meschin. În Manhattan, o persoană singură, cu venit peste cel mediu, va considera un lux apartamentul său de circa treizeci de metri pătrați. (Potrivit legislației sociale germane, un șomer celibatar are dreptul la patruzeci și cinci de metri pătrați, cu finanțare de la bugetul de stat.) Însă o asemenea locuință poate fi mult mai frumoasă decât un *penthouse* enorm și lipsit de gust, cu condiția să renunți la anumite elemente de confort. Confortul pretinde garnitura de perne, iar eleganța scaune rezemate de perete. Confortul se dă în vânt după covoare, eleganța preferă podelele goale, dacă nu parchet masiv, măcar laminat. Confortului îi place să adauge, eleganței îi place să înlăture. Confortul ține la strâmtoare, iar eleganța la spații goale.

Unul dintre cei mai mari dușmani ai bunului-gust rămâne teama de frig, care împinge la supraîncărcarea fiecărui cotlon și la cât mai multe covoare, până la ultimul centimetru pătrat. Dar cele mai hidoase locuințe sunt, fără îndoială, cele ai căror proprietari consideră că lipsa simțului artistic poate fi compensată cu mobilă scumpă, „de designer", combinată cu tot soiul de minunății ale tehnicii. Locuințe cu izul respingător al fotoliilor de piele artificială, imitație Art Déco. Cu ramele atârnate prea sus de pe coridoare, etalând reproduceri după Miró, cu ecranul enorm tronând în mijlocul salonului, în chip de altar al locului. Și, cel mai îngrozitor, afișul de Keith Haring, ori fotografia lui Gunter Sachs, ori tabloul lui Rizzi („adus de la New York").

De când se știe, banul a fost cel mai de seamă dușman al bunului-gust. Familia mea oferă cel mai bun exemplu,

în acest sens. Procesul de sărăcire prin care am trecut de-a lungul ultimelor secole s-a dovedit un beneficiu nepreţuit. În castelele noastre, se obişnuia pe vremuri ca fiecare nouă generaţie să şteargă stilul de amenajare al celei dinainte. Aşa se face că au fost acoperite cele mai frumoase fresce cu picturi noi, că au fost înlocuite cele mai fermecătoare măsuţe Roentgen cu trufaşe piese Empire sau că au fost abandonate splendide piese de mobilier baroc, cărora le-au luat locul nişte gunoaie fabricate pe principiul istorismului. Nici nu a trecut mult de când şi bogaţii şi-au dezvoltat gustul pentru mobila veche. Doar până acum o sută de ani, se aruncau, pe cât posibil, toate „vechiturile".

La vremea când bunul-gust începuse să decadă peste tot, familia mea nu mai era, din fericire, suficient de bogată ca să poată ţine pasul cu noile tendinţe. Prin urmare, s-a păstrat şi s-a folosit în continuare tot mobilierul de la începutul secolului al XVIII-lea, în loc să fie detronat de noile hidoşenii. De fapt, crizele financiare se dovedesc întotdeauna benefice, din punct de vedere cultural. Renumita Frauenkirche din München şi-a păstrat inconfundabilele cupole deoarece oraşul nu a avut banii necesari pentru turlele ascuţite cu care plănuia să le înlocuiască în secolul al XVI-lea. Münchenul se bucură şi astăzi de simbolul său graţie acelei sincope financiare.

Prin urmare, regula empirică sună astfel: cu cât există mai mulţi bani, cu atât pândeşte mai acut primejdia rătăcirii gustului. Deşi efectul veniturilor excesive este, de regulă, achiziţionarea de orori, cine vrea să scapete cu stil ar face bine să evite oraşele în care costul vieţii este prea ridicat – Zürich şi Londra, spre exemplu. Şi München. În spaţiul de limbă germană există doar două mari oraşe

în care pauperizarea poate fi îndurată în foarte bune condiţii: Berlin şi Viena.

Berlinul a prezentat dintotdeauna un avantaj pentru studenţi întârziaţi, şomeri, foşti nesupuşi ai încorporării, actualmente jurnalişti independenţi – alimentele de bază (chifteluţele, castraveţii de Spree, mai târziu *currywurst* şi berea fără arome) sunt mai ieftine decât în alte oraşe germane, potrivit tradiţiei. Nenumăratele expoziţii de carte organizate de institutele culturale din toată lumea, conferinţele şi vernisajele desfăşurate permanent la Berlin sunt tot atâtea prilejuri, dacă te îmbraci cum se cuvine, să te strecori seară de seară, fără bătaie de cap, printre oaspeţi, să bei câteva pahare şi să înghiţi câteva tartine fără să te coste un cent. Este suficient „să arăţi ca toţi ceilalţi" şi nimeni nu-ţi va cere invitaţia. Berlinul prezintă toate condiţiile pentru a fi un adevărat paradis al paraziţilor sau al *apaşilor*, după cum li se zicea pe vremuri. La Berlin este relativ simplu şi să-ţi faci rost de o invitaţie la o ambasadă: reprezentanţele străine sunt bucuroase de orice oaspete civilizat.

Cum nu intenţionez să public un ghid al *Berlinului pentru paraziţi*, pot să dezvălui aici sfatul meu pentru orice pierde-vară: nu ezitaţi să vă procuraţi o invitaţie la banchetele preşedintelui federal. În niciuna din capitalele vreunui alt stat G-8 nu este mai uşor să fii oaspete al şefului statului ca în Germania, sediul mondial al egalitarismului. Iată cum se procedează: doritorul se informează despre următoarele vizite de stat şi compune o scrisoare politicoasă, pe hârtie cu antet nu prea pompos, prin care explică, într-un registru plauzibil, de ce ar dori să se afle pe lista invitaţilor tocmai cu acel prilej; va născoci denumirea firmei

sale mici sau mijlocii, care dorește să stabilească relații comerciale intense, desigur tocmai cu țara în cauză, sau va pălăvrăgi ceva despre niște relații culturale (ori, mai bine, caritabile) – garantat se va alege cu o invitație, cu condiția să nu țină morțiș să fie prezent când vine Putin sau Elisabeth. Președintele Uzbekistanului, al Republicii Chile sau al Sloveniei (ori poate al Slovaciei?), toți vin în vizită și efortul protocolar este același, iar de mâncat se mănâncă foarte bine la președintele federal. Doar toasturile cad uneori mai greu la stomac. După masă, se poate conversa aproape cu oricine, fără probleme (în afara ministrului de externe Fischer, care își alege cu grijă partenerii de discuție). Iar când omul va începe să se plictisească, se va putea retrage oricând: stația de autobuz se află chiar în față la Schloss Bellevue.

Scăpătații au parte de tratament cât se poate de prevenitor la Berlin, prin tradiție. Izolarea vreme de mai multe decenii a dus la formarea unei mentalități de tipul trebuie-să-ținem-aproape, amintirea vremurilor în care supraviețuirea era posibilă doar grație donațiilor în bani mai are și acum efect în toate straturile sociale. În niciun alt oraș în care se vorbește germana nu există atâția asistați, care primesc bani și mâncare din fonduri publice, și nicăieri autoritățile nu se arată într-atât de prietenoase. Ar putea fi vorba de cel mai palpabil succes al generației șaizeci și opt, care a reușit să îndepărteze mucegaiul prusac deranjant din birourile administrației berlineze.

Pe vremea când mai locuiam în Berlin-Kreuzberg, agenta fiscală din cartier era o tânără foarte atrăgătoare, cu un nume amuzant, alcătuit aproape numai din consoane: Skrzypczakjk; când venea la noi pe stradă, cu avizele de

plată în geantă, oamenii o salutau prietenos. Uneori se așeza la o masă la Giovanni, cafeneaua populară a cartierului, și sorbea două *espresso*, contemplându-și cu bunăvoință zona de răspundere. Vizitele ei nu erau niciodată dezagreabile.

Berlinul nu este ostil față de săraci nici în ceea ce privește spațiul locativ. Chiriile sunt neobișnuit de convenabile și, chiar mai important, aproape nimeni nu-și consideră casa un bun de prestigiu și nici nu pune mare preț pe reprezentare; în schimb, totul se concentrează pe stil.

Dacă Berlinul se distinge poate mai degrabă prin pitorescul său, Viena este cu siguranță un oraș mult mai frumos pentru cei în proces de pauperizare. La Viena, și de aceea este atât de agreabilă, devii de-a dreptul suspect dacă ai bani. Nimeni nu se vede exclus din societate pentru simplul fapt că a rămas sărac, invitații primești și dacă nu mai ai carte de vizită, câtă vreme îți dai puțin silința să-ți menții vioiciunea spiritului. La Viena, poți considera că te bucuri de succes social când personalul de la Café Hawelka ți se adresează pe numele mic – precedat, se înțelege, de „Herr", respectiv „Frau". Iar parveniții, în schimb, sunt desconsiderați chiar și când sponsorizează Musikverein sau Staatsoper. În aproape oricare alt oraș al lumii occidentale, îți poți deschide cu bani drumul spre înalta societate. La Viena, nu funcționează. Cine vrea să fie acceptat trebuie să lase impresia că nu are bani.

Viena, ca fostă capitală a unei monarhii centraliste, se mai caracterizează și prin mândria tipică tuturor culturilor de curte față de cei patru pereți ai săi. Și cum Viena a sărăcit cu repeziciune după prăbușirea Imperiului Austro-Ungar, această relicvă a reprezentării de curte s-a păstrat într-o

formă simpatică: cei mai săraci „foşti" stau în clădiri vechi, uriaşe, cu chirii străvechi, minuscule, pe care le-au preluat, împreună cu mobilierul, de la bunica sau de la unchiul, şi nimeni nu gândeşte că lipsa gustului s-ar putea compensa cu bani. De aceea Viena a şi fost scutită de soarta tristă a altor oraşe bogate, cu istorie asemănătoare.

În majoritatea marilor aşezări germane, cu excepţia oraşelor imperiale şi hanseatice libere, reşedinţe princiare şi monarhice, domneşte, aşa ca în toate culturile de curte, snobismul. Fiecare strat social a maimuţărit stilul de viaţă şi obiceiurile celui imediat superior, iar impulsul de a ţine pasul i-a împins întotdeauna pe imitatori, iremediabil, spre datorii. Prototipul tuturor curţilor regale a fost cea de la Versailles. Pentru a înţelege sistemul snob dominant la München sau la Hanovra, la fel ca la Dresda sau Kassel, este suficient să studiem curtea franceză.

În Franţa monarhică a secolului al XVIII-lea domnea o complicată ierarhie, care stabilea cu exactitate cine avea voie să locuiască în ce clădiri şi ce denumire avea voie să le atribuie. Doar regele şi prinţii trăiau în *palais*, în timp ce cavalerii de rang înalt erau nevoiţi să-şi numească palatul, modest, *l'hôtel*. În cazul burghezilor se vorbea de *maison*. Marea masă a clădirilor orăşeneşti o formau aşa-numitele *maisons particulières*, termen doar parţial acoperit de traducerea „case particulare". Locuitorii lor duceau o *vie particulière*, o viaţă social nerelevantă. Norbert Elias o denumeşte, puţin brutal, viaţă „marginală". În culturile de curte, putea lua parte la viaţa publică doar cine era în măsură să se reprezinte; a duce o *vie particulière* se considera deplorabil şi înjositor.

Mentalitatea respectivă avea efect până în straturile celei mai mărunte burghezii. La Darmstadt, Bonn sau München, oricine dorea să se vadă că „s-a realizat" trebuia să facă paradă cu propria sa locuință – și așa a apărut temuta „cameră bună", în care cel mai bine nu intrai niciodată, unde aveai voie să pășești pentru fotografia din ziua confirmării și în care, altfel, se ștergea praful și cam atât. Musafirii erau invitați numai de două ori pe an, fiind apoi poftiți să admire fotografiile din ramele de catifea și bibelourile din vitrine, să mănânce prăjituri și să bea cafea din serviciul „pentru oaspeți", dar cu atenție, să nu păteze broderiile. Camera bună este, ca să spunem așa, o implozie a reprezentării de curte.

Din fericire, zilele camerei bune sunt numărate, la serviciul de cafea „pentru oaspeți" s-a renunțat, iar mobilele, în vremurile noastre, au început să fie folosite, nu doar protejate. Chiar și pentru simplul motiv că nimeni nu mai vrea să-și consume timpul cu ștersul prafului, nimicurile dispar din locuințe, eliberând locul. Peste tot există acum mobilă simplă și elegantă, care ar fi costat o avere cu câțiva ani în urmă.

Ca să-și păstreze sau chiar să-și îmbunătățească standardul de viață în ciuda mijloacelor financiare tot mai scăzute, din ce în ce mai mulți optează pentru un trai de-a dreptul arhaic: locuința în comun. Cea mai mare parte a istoriei lor, oamenii au trăit în cete. Asta trebuie să-i fi ușurat viața până și omului de Neanderthal (o singură legătură la cablu, o singură mașină de spălat vase) și nu există niciun motiv pentru care să nu ne întoarcem la o asemenea formă de existență extrem de gregară. Nu numai studenții, ci și angajații, și pensionarii, și frații, și prietenii preferă să se

mute în gospodării comune, sfidând atomizarea socială și risipa. Până și șeful guvernului celui mai mic land al federației germane locuiește într-o comunitate, familii întregi rămân împreună cu copiii lor ajunși la maturitate, deoarece astfel dispun de spații mai generoase, economisesc bani și reușesc să trăiască mai bine cu forțe reunite.

Locuințele comune, locuințele care rămân întotdeauna cu ușile deschise, au exercitat mereu asupra mea o forță de atracție magică, mi-au fost întotdeauna mai dragi decât restaurantele sau cafenelele. Chiar și la Hawelka, locul cel mai potrivit în rolul de cămin-surogat, după o vreme mă cuprinde neliniștea, spre deosebire de casa unor prieteni unde oamenii intră și ies, iar eu mă simt bine și nu-mi mai vine să mă uit la ceas și nici nu apare mereu câte un chelner dornic să-ți bage pe gât cine știe ce consumație, toaletele nu arată ca în Fâșia Gaza (cele de la Hawelka sunt atât de neglijate, încât lumea le consideră o curiozitate) și se stă mult mai comod decât la cafenea.

Nicăieri nu poți înțelege mai bine ce a vrut să spună Schopenhauer în alegoria sa cu porcul spinos decât într-o asemenea locuință. Porcii spinoși, potrivit lui Schopenhauer, simt nevoia să se apropie și să se înghesuie cu drag unii într-alții, dar imediat sunt siliți să se îndepărteze, din cauza țepilor, și repetă tot procesul până când, în sfârșit, „găsesc distanța potrivită, care le convine cel mai mult". Distanța potrivită dintre oameni, nu prea aproape, dar nici prea departe, face din conviețuire forma cea mai plăcută a existenței, iar sistemul funcționează cel mai bine, din experiența mea, în locuințe cu ușile larg deschise. Ospitalitatea pură și plină de seninătate poate fi întâlnită și într-o mansardă, și într-un bordei.

Una dintre cele mai elegante locuințe în care am intrat era minusculă și se afla la etajul al doilea al unei clădiri vechi și șubrede din Budapesta. Aparținea unchiului meu Zsigmond, conte Nyáry, pe care îl vizitam uneori când Ungaria făcea parte din Blocul comunist. Fiica lui cea mare nu se mai întorsese acasă după o călătorie în Vest, iar autoritățile au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a le arăta celor din familia Nyáry că sunt dușmani de clasă și i-au mutat într-un apartament de două camere – tatăl, mama și patru copii.

Locuința familiei Nyáry demonstrează că normele bunului-gust și ale stilului pot fi respectate chiar și în cele mai grele condiții. Noaptea se transforma în dormitor, iar dimineața în zori devenea salon – cu ferestrele larg deschise, cu saltelele strânse, cu biblioteca pusă în ordine, cu fotoliile așezate la locul lor – da, era salonul în care Onkel Zsigmond își primea oaspeții. Serviciul de ceai provenea din nenumărate alte servicii, cu cești străvechi, și toată lumea se bucura de atmosfera destinsă întâlnită doar în conacele de la țară.

Zsigmond purta mereu aceleași două costume, peste zi cel maro, iar seara cel negru, chiar dacă nu avea oaspeți, ceea ce se întâmpla rareori. Făcea parte dintre cei interesați de înfățișarea lor, fără să conteze dacă sunt singuri sau în societate. Nu i-ar fi trecut prin minte să-și slăbească nodul cravatei sau să-și încalțe papucii de casă nici dacă rămânea singur. După cum spunea cineva, cândva, nu orice pas dincolo de ușă înseamnă că ai plecat de acasă, dar ai plecat de acasă din clipa în care ai trecut de pragul dormitorului. Dar asta o poate afirma doar cine nu a cunoscut niciodată un domn ca Zsigmond Nyáry.

Prin urmare, frumusețea unei locuințe nu stă în suma cheltuită pentru amenajare, nici în cartierul în care se află, ci în naturalețea cu care își întâmpină oaspeții. Bogat este cel a cărui locuință rămâne punct de atracție pentru prieteni. Și bogat este și cel ce are prieteni la care își poate petrece zilele ploioase, când i se pare că i se prăbușește tavanul în cap. În schimb, nu există pe lumea asta niciun sistem hi-fi marca Bose, niciun televizor cu ecran mare, active-matrix, și nici mobilă stil cumpărată de la Conran care să poată transforma o casă într-un loc în care să te simți bine.

MÂNCATUL TE SATURĂ

„Nu ştiu să mai stea şi pe acasă?"

SORA MEA GLORIA *(intrând într-un restaurant supraaglomerat)*

CUM SĂ MĂNÂNCI „SĂNĂTOS" ÎN ORAŞ ŞI ALTE PROASTE OBICEIURI

Mai există unii care afirmă senin că la ei în frigider găseşti numai o sticlă de şampanie, un film Kodak (sau lac de unghii, după caz) şi nimic altceva, considerând asta dovada unui *lifestyle* cât se poate de monden. Absolut *démodé!* Mai întâi de toate, şampania este o băutură de proastă speţă, produsă din struguri rămaşi după selecţionarea celor din care se face vinul. Apoi, dacă studiem mai de-aproape, ce poate fi mai mic-burghez decât „mâncatul în oraş", cu atât mai mult în combinaţia „sănătos"?

La întrebarea „Ce facem diseară?", citadinului get-beget îi vine în minte, aproape fără excepţie, răspunsul: „Ieşim în oraş." Şi odată ieşiţi, conversaţia se poartă în jurul

aceleiași singure teme – mâncarea – iar dialogurile sunt cam așa: „Vai, excelentă salata mea de rucola, oțetul e sigur din Modena." – „Te rog să guști din pieptul de rață (pe rucola, nota autorului)." – „Mmm, divin!" Apoi se ridică paharul și se încuviințează, cu un aer atotștiutor, afirmația că Retzina are gust doar băută în Grecia și că ar fi fost mai bună o Sancerre. Toate acestea fiind stabilite, salvarea vine odată cu felul principal, un subiect capabil să ocupe tot restul serii.

Așa-numita „gastronomie tematică" poate fi considerată una dintre cele mai amenințătoare calamități ale civilizației. Se numește așa deoarece oamenii nu se mai mulțumesc doar să mănânce, ci vor să „aibă o trăire", deoarece nu mai găsesc să-și spună nimic cât stau la masă, față în față. Mai precis, într-un restaurant cu specific, personalul poartă fustă din paie, iar ambianța este cât mai stranie cu putință. Trebuie să te descalți și să stai ghemuit pe perne sau măcar să sorbi băuturi dulci din pahare de plastic care imită nucile de cocos, împodobite cu umbreluțe de hârtie. Hans-Peter Wodarz, cel care a condus pe vremuri restaurantul *Ente im Lehel* din Wiesbaden, face parte dintre primii care au înțeles că onorata clientelă preferă să fie distrată, în loc să se distreze singură și, prin urmare, trebuie să-i fie oferit ceva în timpul mesei. A descoperit combinația dintre circ și restaurant, cu care se află de mulți ani prin turneu în întreaga Germanie. La el în local, chelnerii se împiedică și își pătează clienții cu sos, în timp ce pe scenă se desfășoară reprezentații artistice. Clienți care o seară întreagă nu schimbă niciun cuvânt între ei și se întorc fericiți acasă, ușurați de câteva sute de euro.

Se zice că a fost o vreme când anumite restaurante aveau căutare pentru mâncarea deosebit de bună. Astăzi,

în esență, există doar fâșii de piept de rață sau lucruri și mai rele: „cu" rucola. Până și ceea ce odinioară se considera *haute cuisine* a încetat de mult să mai ofere produse comestibile. Mi-aduc aminte și acum de vremurile bune ale bucătăriei de lux, când Eki Witzigmann conducea Aubergine din München și ne servea nouă, oaspeților săi cei mai îndrăgiți, coadă de bou înăbușită și apoi *Kaiserschmarren*, în vreme ce avocații de pe la mesele din jur ciuguleau din mâncarea lor *nouvelle cuisine* și ne priveau cu invidie, pe furiș, dar ce primisem noi nu era trecut în meniu.

După ce a fost descoperită, *nouvelle cuisine* a îndeplinit o funcție măreață – eliberarea de bucătăria franțuzească, bazată pe făină și grăsime. Dar nu după multă vreme, a fost depășită: bucătarii, sub efectul presiunii grotești a jurnaliștilor specializați în invenții cu orice preț, au fost preocupați exclusiv de a se dovedi cât mai originali, uitând între timp să mai și gătească. De curând am fost invitat din nou, după o pauză mai lungă, într-un restaurant de lux și, citind meniul, am înțeles imediat că *nouvelle cuisine* se află în pragul apocalipsei: lasagna cu stridii. Alo? Carpaccio în spumă de bere? Cum, vă rog!? Și, de parcă ar mai fi fost nevoie de o culme a absurdului: înghețată bacon-and-egg. Vă rog să mă credeți! Din curiozitate, am comandat înghețata. M-am trezit în farfurie cu o bilă de gheață galbenă și unsuroasă, cu gust deloc ispititor, de untură veche.

Dar restaurantele se dovedesc insuportabile nu atât din cauza mâncării, cât a serviciului. Chelnerii sunt fie nerușinați, fie încearcă să ți se vâre în suflet, excesiv de afectați, ceea ce este încă și mai nerușinat. Specialistul în restaurante de la *Vogue*, ediția americană, a absolvit un curs de pregătire și a scris o carte despre experiența lui în domeniu. Astfel

am aflat că un oberchelner bun, din New York, stoarce pe an vreo șaptezeci și cinci de mii de dolari din bacșișuri și că există trucuri bine știute menite să-i sporească veniturile. Atitudinea excesiv servilă, din câte se pare, nu are darul să atragă dărnicia. Chelnerul câștigă partida abia când își domină clientul: își începe jocul refuzând să-i ofere locurile pe care le preferă, conducându-l la cele alese de el. Apoi, dacă își cunoaște bine meseria, vine la masă și, ignorând cu desăvârșire că meniul a fost studiat, propune pe un ton imperativ fileul de barbun, ca și cum comanda clientului ar fi o palmă la adresa întregii bresle pe care o reprezintă.

Mersul la restaurant este un chin, la care sunt supuși o mulțime de oameni stresați. Fie și numai din rațiuni de timp. Profesiunea lor îi solicită în asemenea hal, încât nu au încotro și frecventează locurile de groază pentru a-și potoli foamea sau pentru a participa la ședințe de lucru. După ce nu te mai afli zi-lumină în jugul vieții profesionale și nu-ți mai permiți să mergi mereu la restaurant, vei constata o creștere a calității propriei tale vieți. Un fost coleg, care se zbate și el ca jurnalist independent, îmi propune neîncetat să „ieșim la masă" undeva. Și de fiecare dată încerc să-l fac să înțeleagă că noi, cei în proces de scăpătare, suntem scutiți de o asemenea corvoadă, deoarece există și modalități mai stilate să îți întâlnești prietenii.

În orașe ca Londra, Paris sau Viena, pare cât se poate de normal să îți inviți prietenii acasă, indiferent de cât spațiu dispui. Nu are importanță dacă locuiești în Kensington Palace, într-o casă-tip de pe Lavender Hill sau într-un apartament de bloc, obiceiul este să-ți inviți cu regularitate câțiva prieteni la cină, fără un prilej deosebit, fără să le

oferi mai mult de o porţie de spaghetti. Mersul la restaurant este ca o declaraţie de faliment social. Numai în scurta, dar cu atât mai groaznica epocă Lady Di, la Londra era considerat şic mersul la restaurant. Diana a dat tonul, frecventând cu asiduitate San Lorenzo, din Beauchamp Place (nume pe care englezii îl pronunţă aiurea, *beech-am),* din dorinţa de a fi văzută, în primul rând de jurnalişti, şi o vreme i-au urmat exemplul toţi londonezii care ţineau cât de cât la imaginea lor. Între timp, lucrurile au revenit la firesc, lumea face din nou invitaţii acasă – mult mai elegant şi mult mai comod.

Dar cel mai neplăcut este când accepţi invitaţia unor proaspăt îmbogăţiţi. Masa arată întotdeauna de parcă ar fi opera unui decorator chiaun încă după o orgie cu ecstasy. Obiecte diverse din lut şi lemn, nisip şi flori compun toate câte un aranjament monstruos, peste care, la Düsseldorf sau în Bogenhausen-München, se mai presară şi o imitaţie de praf de aur. Ramurile acestor autentice sculpturi se întind adesea până în supa de coriandru cu spumă de ardei şi seminţe de pin, pe care din fericire nu poţi să o mănânci, deoarece lingurile speciale, ale designerului Philip Stark, sunt inutilizabile. De obicei ţi se înşiră în faţă şi un mare număr de pahare, produse artizanal de Firma Riedel, în care se află vin scump cu gust ieftin, din care ai voie să bei numai după ce apuci paharul de picior şi nu înainte de a fi privit adânc în ochii stăpânului casei. Iar locul îţi va fi marcat de o bucată de carton cu numele tău scris greşit, dar de mână, de caligraf, şi va trebui să asculţi plicticoasele poveşti ale gazdei despre bătaia de cap pe care ţi-o poate da o casă de vacanţă pe Fuerteventura.

Una dintre cele mai remarcabile experienţe a rămas dineul la care am fost invitat de Shawne Borer-Fielding, pe

vremea când ea și soțul său erau considerați încă o esență a noii înalte societăți berlineze. Decorațiunile mesei, inclusiv farfuriile de porțelan, purtau semnătura Versace. Totul scăldat într-un vis alb și auriu, în care străluceau lumânările, și ele incluse într-un aranjament floral sinistru, din iederă. Și serveau doi chelneri afectați, ca parte a aranjamentului de catering al serii, dintre care unul era ușor fardat și răspândea o mireasmă de Kouros de la Yves Saint Laurent. Ce anume am primit de mâncare am reușit să-mi scot din minte, dar mi-a fost imposibil să șterg mirosul penetrant de Kouros al majordomului de închiriat, care m-a urmărit întreaga seară, și greața care mă cuprindea săptămâni la rând, ori de câte ori vedeam ceva de la Versace.

Un apartament mic e mult mai plăcut, în care două duzini de oaspeți se împart între salon și dormitor, unde se stă pe marginea patului cu farfuria în brațe, se bea vin ieftin și se mănâncă paste cu ciuperci deshidratate... de acolo nu-ți mai vine să pleci. La o cină la care se stă la masă, în schimb, nu trebuie să fie invitate mai mult de șapte persoane, care să poată conversa în voie, nu doar cu persoana de alături, evitând obositoarea fleacăreală măruntă. Și nu are importanță dacă farfuriile sunt ciobite, oala de supă a rămas doar cu o toartă – cu atât mai bine. Și printre tacâmuri pot apărea furculițe Lufthansa șterpelite, cuțite WMF și linguri de argint de toate soiurile.

Cel mai important este să nu te agiți în legătură cu mâncarea. Puține lucruri sunt mai enervante decât o gazdă care aleargă neîncetat de la masă în bucătărie și înapoi, scuzându-se că i se arde puiul și că nu i-a ieșit sosul. Cu cât gătești mai din scurt, cu atât va fi o cină mai încântătoare. Invitații noștri primesc, în esență, legume în sos de

curry, după o rețetă thailandeză. Judecând după gust, s-ar zice că mulți bucătari au gătit ore în șir, în realitate fiind vorba doar de legume fierte în lapte de cocos bine condimentat. Când avea oaspeți, mama gătea întotdeauna aceeași mâncare cu varză, unguréască – *káposztás kocka*. Apoi un desert unguresc, piure de castane. Și la fiecare în parte se pricepea de minune. La noi în familie nu s-a făcut niciodată mult caz în privința mâncării, iar oaspeții se amuzau cu adevărat și nu iroseau o jumătate din timp lăudând meniul, care era, desigur, excelent, dar nu se cerea în centrul atenției.

Nici contul fără acoperire, nici locuința prea mică nu-i pot răpi cuiva care sărăcește în stil mare plăcerea de a avea invitați. Această formă de ospitalitate se bucură de multă prețuire în toate culturile. Mai cu seamă în țările nu foarte bogate, joacă un rol de seamă, indiferent cât de modeste ar putea fi bucatele puse pe masă. Astfel totul se transformă într-un eveniment de societate, la care oaspeții ocupă rolul central. La noi, în schimb, fie mâncarea însăși se află în centrul atenției, fie nu băgăm de seamă cu ce ne hrănim.

Mâncăm ca să treacă vremea, din frustrare sau din plăcere, chiar și atunci când nu ne este foame. Industria dietetică a rămas singura ramură a economiei care înregistrează creșteri constante ale cifrei de afaceri, în Europa și în America de Nord. Cel mai mult se cheltuiește totuși pentru tratarea afecțiunilor cardiace, a hipertensiunii, a diabetului, a problemelor articulare și ale coloanei vertebrale. Industria a transformat bulimia în factor de creștere a pieței de consum. În Statele Unite se plătesc anual trei miliarde de dolari pentru intervențiile chirurgicale de reducere a volumului stomacului.

Curios este că, de-a lungul secolelor, excesul de greutate a fost considerat dovada bunăstării materiale. În schimb, de

cincizeci de ani încoace aria noastră culturală este dominată de regula stabilită de Wallis Simpson, ducesă de Windsor: *You can never be too rich or too thin.* Bineînțeles că poți ajunge prea slab. Fie-ne îngăduit să adăugăm asta pentru toți tinerii care, din aversiune față de obiceiurile alimentare ale părinților și profesorilor lor, cad pradă anorexiei – cealaltă extremă, indusă și ea tot de civilizație. Indiferent cât de imbecilă ar fi sentința respectivă, nu se poate contesta că supleţea a devenit simbol al statutului social. Obezitatea este astăzi o problemă a clasei de jos, în special, în vreme ce elitele se străduiesc să atingă idealul de suplețe și fitness. În nordul cartierului berlinez Neukölln și la München, în Hasenbergl, hrana de bază constă din chebap și chipsuri, în Berlin-Mitte se rumegă frunze de rucola, iar în Hackescher Markt noul local la modă este un mic *vitaminbar*, Grasshopper, „lăcusta", unde găsești sucuri proaspete, inclusiv de grâu verde încolțit și supe cu ghimbir. Dar că hrana sănătoasă trebuie să fie din principiu mai scumpă decât cea industrială rămâne o simplă legendă citadină. Indiferent că ar fi vorba de varză, roșii, mere, fasole, cartofi sau de ceapă, oamenii de știință descoperă în dieta vegetariană noi și noi substanțe esențiale pentru sănătate, care se găsesc în cele mai ieftine alimentare.

Se știe de mult că între alimentație și sănătatea corporală există o legătură nemijlocită, în schimb relația dintre hrană și bunăstarea psihică este abia acum (re)descoperită. Pe vremuri se spunea că „peștele te face mai înțelept" și „nu poți învăța cu burta plină", ceea ce noi consideram o filozofie depășită și o respingeam ca atare. Între timp s-au cheltuit milioane de euro pe cercetare și iată ce s-a

stabilit: peștele face să crească nivelul de inteligență, iar stomacul plin predispune la nerozie și depresie.

Organizația de binefacere britanică Mind a susținut vreme de mulți ani cercetarea relației dintre mâncare și intelect. În 2004 s-au publicat rezultatele, potrivit cărora senzația continuă de saţietate și substanțele din categoria zahărului, cofeinei și alcoolului împiedică secreția serotoninei, „hormonul fericirii", în vreme ce consumul abundent de apă, legume, fructe și pește asigură aprovizionarea creierului cu serotonină – dacă nu te înfunzi până la refuz.

Acizii grași omega-3 conținuți în pește par să fie un tratament cu adevărat miraculos pentru cap, un soi de lubrifiant al creierului. Nutriționistul Peter Rogers, profesor la Universitatea din Bristol, nu are nicio îndoială – alimentația bogată în vitamine și consumul regulat de pește pot vindeca formele de depresie ușoară, favorizând funcția cognitivă a creierului. Pacienții care se aflau sub tratament medical antidepresiv au luat parte la un experiment finanțat de organizația Mind, în cadrul căruia au fost nevoiți să-și limiteze regimul alimentar în esență la legume și fructe, să bea zilnic cel puțin doi litri de apă sau ceai neîndulcit și să consume pește cel puțin o dată pe săptămână. Trei sferturi dintre subiecți au raportat ameliorări „vizibile", iar un sfert – dispariția completă a stărilor de melancolie.

Michael Crawford, director al Institutului de chimie a creierului de pe lângă University of North London, a lansat ipoteza că evoluția creierului uman ar urma o traiectorie descendentă acum, după mai multe milenii de progres, din cauza regimului alimentar eronat. În cazul în care se dovedește corectă constatarea sa, potrivit căreia în Marea Britanie „componenta genetică a inteligenței" scade cu o jumătate

de procent cu fiecare nouă generație, vom ajunge încetul cu încetul să ne facem griji în legătură cu prietenii noștri britanici, pentru că, într-o bună zi, până și un cotidian ca *Sun* ar putea să-i solicite prea tare. Chiar dacă nu devorăm, ca englezii, slănină prăjită încă de dimineață și mâncare gătită tot restul zilei, obiceiurile noastre alimentare sunt asemănătoare celor anglo-saxone. Și noi ne putem îngrășa, dar ne putem și prosti cu fiecare îmbucătură. Ceea ce trebuie luat *ad litteram*, deoarece chiar și o singură masă poate afecta starea creierului, potrivit ultimelor studii de la Cambridge University. Inutile ironiile la adresa zicalelor de pe vremea bunicii – se pare că este adevărat, „peștele te face mai înțelept" și „nu poți învăța cu burta plină".

De vină pentru faptul că abuzăm de propriul nostru corp, transformându-l într-o instalație de ardere a deșeurilor, nu este doar „consumul nătâng", ci și industria alimentară care, în strădaniile ei de a produce hrană cât mai ieftină, elimină consecvent de ani și ani tot ceea ce este important pentru creier. Acizii grași atât de benefici, omega-3 și omega-6, sunt prezenți nu doar în pește, ci și în carne, lapte, ouă și legume, dar agricultura mecanizată și laboratoarele industriei alimentare îi filtrează cât pot mai bine, deoarece sunt ușor alterabili. De aceea sunt eliminați din mâncarea semipreparată, din salamuri, din pizzele congelate. Singurele grăsimi pe care le consumăm în înaltă concentrație rămân acizii grași saturați, care obturează arterele. Și cum este mai ieftin să se utilizeze fertilizatori artificiali fără elemente nutritive, alimentele ajung tot mai lipsite de vitamine și mai pline de nenumărate adaosuri chimice, menite să le crească valabilitatea, să le intensifice culoarea și gustul, în detrimentul sănătății.

Pe vremuri, chimicalele respective erau rezervate universului supelor la minut, astăzi, în schimb, rar mai există în magazine vreun produs de gata care să nu fie plin-ochi de conservanți, stabilizatori, acidifianți, potențatori de gust, antioxidanți și coloranți, în special sosurile, preparatele instant și supele la cutie. Iar luxul de a economisi 1,7 până la 8,4 minute preferând să nu mănânci spaghetti cu roșii proaspete, ci cu un terci frecat la mixer, dintr-un praf incolor, să folosești la clătite nu trei ingrediente, ci doar unul singur – coca semipreparată ținută la congelator – sau să torni peste broccoli „Broccoli Superfin", în loc să pui câteva picături de ulei de măsline, îl plătești nu numai prin proastă dispoziție, ci și cu mult mai mulți bani.

Unele dintre cele mai vândute produse în Statele Unite sunt Twinkies, niște fursecuri cu gust de burete dulce care, potrivit reclamei, reprezintă gustarea ideală a elevilor. Twinkies nu au dată de expirare, deoarece sunt sintetice sută la sută. Lăsate afară, pe pervaz, nici păsările și nici furnicile înfometate nu se ating de ele. Într-un proces de crimă, la San Francisco, avocații au încercat să impună o clauză de responsabilitate diminuată pentru clientul lor deoarece, înainte de comiterea faptei, consumase, din câte se pare, prea multe Twinkies – ceea ce i-ar fi afectat discernământul. Curtea nu a acceptat argumentația, în schimb a fost de acord să considere excesul de *junk food* al inculpatului drept indicator al stării sale de spirit depresive și să acorde circumstanțe atenuante.

Cât timp am avut un loc de muncă sigur, mi-era indiferent cu ce mă hrăneam. Într-o zi de lucru, la birou, mâncarea era un simplu combustibil; trebuia să fie fierbinte și putea

fi și grasă. Acasă, soția mea gătea numai cu legume alese de la magazinul bio. Nu mă preocupa câtuși de puțin că, în schimbul banilor cu care la magazinul bio îți cumpărai câteva roșii și doi castraveți de salată, la Aldi umpleai un coș întreg. Cârnați ieftini, în jungla urbană, sau dovlecel fiert la foc mic, acasă – lucruri care pentru mine nu aveau cine știe ce valoare. Situația s-a schimbat abia după ce nu am mai avut atâția bani la dispoziție.

Cumpărăm în continuare de la magazinul bio, bineînțeles, dar acum consider asta un lux asumat. Mi-amintesc cât se poate de bine, la scurt timp după ce fusesem demis, cum mă luptam să aplic pentru plata de șomaj, ghidându-mă după suplimentul „Activități independente", când soția mea s-a întors acasă cu ouă de la magazinul bio. Pe ambalajul de șase bucăți se vedeau mai multe simboluri ale rețelei de magazine ecologice, o ștampilă a Fundației Warentest pe care se putea citi „Produs de înaltă calitate" și vreo câteva desene trăsnite. Reprezentau găini în posturile cele mai fericite, în cuibare de paie, ciugulind grăunțe, ocupând locurile cele mai bune. Câtă vreme soția mea insistă să cumpere numai ouă de la găini care scurmă cum scrie la carte, lapte de la vaci fericite și morcovi și ardei liberi și mulțumiți, pot fi sigur că sunt conștient de valoarea fiecărui dovlecel. Abia ca scăpătat am început să fiu atent la calitate. Doar când nu mai ai de ales și trebuie să-ți stabilești priorități începi să renunți la inutilitate și să prețuiești valoarea.

M-am întâlnit nu de mult cu un vechi amic, pe care nu-l mai văzusem de mulți ani, și am fost surprins că nu bea vin. Îmi rămăsese în amintire ca mare cunoscător și iubitor de vin, fiind uneori solicitat ca expert de firma de licitații

Christie's. Mi-a explicat lapidar că vremurile s-au schimbat și nu-și mai poate permite vinurile care îi plac. Și nici măcar un Bordeaux cât de cât acceptabil, iar de poșirci ieftine nu vrea să audă. Prin urmare, nu mai bea vin, ci doar bere germană care, alături de apă, este cea mai curată băutură din lume.

Oare în anii în care ne permiteam Prosecco ne uitam de sus la bere, ca la ceva inferior pe scara socială? Oare nu alegeam cu toții la recepții paharul de vin, în locul celui de bere, în semn de finețe, chiar dacă știam prea bine că, în caz de atentat cu otravă, gustul vinului ascunde pericolul? Iar acum iată ce spune unul dintre cei mai mari experți în vinuri din Europa, rezumând experiența sa de decenii: nu mai bea decât bere. Un model posibil pentru noi toți. Întoarcerea de la Prosecco la bere ilustrează cel mai frumos câștigul cultural pe care îl poate reprezenta pauperizarea noastră relativă.

FITNESS FOR FREE

„Întreaga omenire se împarte în trei clase. Cei nemișcători, cei mișcători și cei care se mișcă."

Din arabă

CUM SE MENȚINE ÎN FORMĂ UN PROASPĂT SĂRĂCIT

Forma fizică nu poate fi cumpărată. Mișcarea nu poate fi înlocuită cu hrana sănătoasă și cu atât mai puțin cu pilule ori saltele magnetice probiotice. Este adevărat, cele mai îndrăgite programe de fitness sunt cele care promit că nu va fi nevoie de niciun efort, așa cum s-a întâmplat și în cazul dietei descoperite de un american, care permitea consumul masiv de carne grasă. Americanul a devenit unul dintre cei mai bogați autori de carte din lume, în schimb a murit în urma unui infarct. Volumele sale și-au păstrat statutul de bestseller; s-au dezvoltat și meniuri complete care-i poartă numele, iar văduva sa intentează

proces oricui afirmă că soţul ei ar fi murit din cauza propriei sale descoperiri. O firmă californiană vinde cu succes, în toată lumea, pantofi de sport, a căror reclamă susţine că ar menţine forma fizică a purtătorului fără niciun efort din partea acestuia. Un mecanism cu arcuri „integrează" exerciţii musculare în mişcările normale obişnuite, cu alte cuvinte pantofii fac sport în locul omului.

Ironia face că, într-o perioadă al cărei simbol ar trebui să fie mai degrabă papucii de casă, pantofii de sport produşi de Puma şi treningul de la Adidas sunt considerate accesorii indispensabile. Europenii aruncă pe fereastră, anual, câteva miliarde de euro pentru a deveni membri ai cluburilor de fitness, fără să recurgă la serviciile respective. Preferă să dea o groază de bani ca să-şi potolească mustrările de conştiinţă, decât să-şi recunoască neputinţa în faţa expansiunii ţesutului adipos.

Omul nu este făcut pentru confortul pe care a reuşit să şi-l creeze. De-a lungul miilor de ani ai evoluţiei sale, s-a obişnuit să-şi petreacă multe ore pe zi în mişcare, adunându-şi hrana, târându-şi prada. În tot acest răstimp, corpul omenesc nu a trecut prin transformări biologice apreciabile, dar *peu à peu* lumea din jur nu mai solicită efortul fizic. Spre deosebire de o maşinărie care poate fi lăsată ani întregi să se umple de praf, după care, pornită din nou, va funcţiona ireproşabil, corpul suferă dacă nu este suficient solicitat. Menajarea sistematică duce la tulburări metabolice, la atrofierea muşchilor, la obezitate, la oboseală şi oxigenare insuficientă, la insomnii, blocaje arteriale şi, în ultimă instanţă, la infarct şi apoplexie. Reuşim să ne distrugem tocmai prin încercarea noastră de a ne menaja cât mai mult.

Cum asta nu mai este o noutate, mulţi reacţionează exagerat şi încearcă să-şi compenseze viaţa nesănătoasă şi imobilitatea la locul de muncă printr-un soi de cult al sănătăţii. Dar, indiferent cât de importantă este mişcarea, oamenii care îşi consideră sănătatea bunul lor absolut şi cel mai de preţ sunt îngrozitor de trişti şi îşi subordonează întreaga existenţă acestei convingeri. Religia sănătăţii, foarte răspândită în zilele noastre, care atrage, ca toate religiile, moderaţi şi fundamentalişti, se hrăneşte din năzuinţa de a dobândi bunăstarea deplină, pe cât posibil veşnică. Dar sănătatea nu este absolută, niciodată nu poţi fi pe deplin sănătos. Iar cine se îngrijeşte cu dragoste obsesivă în primul şi în primul rând de propriul său trup duce o viaţă cât se poate de limitată.

Pe vremea când mai mergeam zilnic la birou, şi eu credeam că sănătatea poate fi cumpărată. Îmi achitam supus taxele de indulgenţă la clubul meu de fitness, la care, după o etapă de entuziasm iniţial, mi-am făcut tot mai rar apariţia. Între timp, economisesc cotizaţia de membru şi fac sport cu regularitate, cu ajutorul a două mânere fixate în podea, ca să-mi optimizez flotările, şi o bară montată în cadrul uşii de la dormitor, unde fac tracţiuni. Astăzi, când mă trece să exersez, nu mai trebuie să mă deplasez cu maşina până în zona comercială, nu mai trebuie să mă schimb într-un vestiar în care duhneşte a deodorant Bac (care de altfel ar trebui interzis în spaţii închise). Nu mai trebuie să trec de la un aparat la altul, ţinând în mână un clipboard ridicol, şi să aştept ca un musculos ghiftuit cu pastile anabolizante, echipat în jambiere şi un T-shirt roz cu inscripţia *Just do it,* să elibereze dispozitivul pentru dorsalii

inferiori. Iar când am chef să alerg, merg în parc, în loc să tropăi pe bandă, cu ochii într-un monitor stupid.

Cel mai rafinat exercițiu sportiv rămâne însă mersul în ritm vioi prin natură, conceptul suferind un rebranding la interval de doar câțiva ani. În momentul de față, dacă nu mă înșel, se cheamă *walking*, fiind oferit, în funcție de gust, în versiunile *hill-*, *nordic-*, *power-*, *zen-*, *race-*, *aqua-*, *vital-* și *body-walking*. Revistele ilustrate încearcă să ne convertească din două în două săptămâni la un nou stil în vogă, dar în realitate avem nevoie doar de aer curat și de mișcare și nu de cursuri scumpe, care să ne învețe Tai-Chi, Qigong ori SenFi. Industria dedicată își ia toate măsurile ca pentru oricare nou trend sportiv să fie nevoie și de un nou outfit, ceea ce face ca pajiștile noastre să fie populate de hoarde de cititori de reviste glossy în haine hidoase, în culori pestrițe, dotați cu cele mai diverse ustensile. Atunci când faci sport, moderația în alegerea echipamentului și a aparaturii este cea mai bună dovadă a bunului-gust. Pentru alergarea de fond, spre exemplu, trebuie doar pantaloni de trening vechi, pantofi de sport și tricou. Chiar dacă se cheamă de o vreme *jogging* și putem presupune că va fi curând relansată sub altă denumire, ea este și rămâne modalitatea cea mai simplă și eficientă de a scăpa din iadul comodității inventat numai de noi.

Urcatul treptelor are aceleași efecte ca fondul. Cine face acest exercițiu opt minute zilnic, până gâfâie, în două sau trei reprize, reușește să-și regleze nivelul hematiilor, în consecință oxigenarea țesuturilor. Efectul este îmbătător și nu există niciun stimulent mai ieftin și mai la îndemână: niciun *Stepper* și niciun *Ergo Stepmaster de*

luxe nu pot egala efectele pozitive ale urcatului pe o scară adevărată. Madonna a descoperit de mult acest adevăr. Pe vremea când făcea turnee, nu folosea niciodată sala de fitness a hotelurilor de lux la care trăgea, ci îi ruga pe administratori să închidă casa scărilor pentru un sfert de oră, ca să poată urca și coborî în voie. Șeful renumitelor clinici Charité de la Berlin, profesorul Detlev Ganten, a declarat urcatul scărilor „cea mai sigură profilaxie împotriva bolilor cardiace" și a reușit să evite cu succes ca în aripa administrativă de la Charité să se adauge un lift, reușind astfel să păstreze o modalitate simplă de a face zilnic puțin sport.

Cine își dorește o viață de calitate poate reuși, elegant și eficient, integrând cât mai multă mișcare printre activitățile sale curente. Sedentarismul reprezintă o formă de sărăcie, care duce și la obtuzitate și tristețe. Din fericire, această formă de sărăcie poate fi înlăturată fără nicio cheltuială. Este nevoie doar de un transfer cognitiv: orice demers, oricât de neînsemnat, pentru cât mai multă mișcare – renunți la lift și urci pe scări, renunți la autobuz și mergi pe jos, renunți la taxi și la mașină și te întorci la bicicletă – te ajută să ridici calitatea propriei tale vieți, îmbogățindu-te în sens imaterial. Pentru că lipsa de mișcare secătuiește capitalul de satisfacție.

Potrivit acestei socoteli, spre exemplu, un apartament la etajul al patrulea dintr-un bloc fără lift este nu o privațiune, ci o investiție care va aduce un profit permanent. Calitatea vieții și bogăția subiectivă depind nemijlocit de mișcare. Și o jumătate de oră de sport pe săptămână tot poate ameliora metabolismul și sistemul imunitar: induce o stare de bine, crește rezistența în

calea infecţiilor şi previne instalarea afecţiunilor cardiace şi pulmonare. Plenitudinea vieţii, realizată prin mişcare, nu poate fi cumpărată, nu poate fi livrată prin casa de expediţii şi nici comandată cu cartea de credit – fiind, prin urmare, nepreţuită.

COȘMARUL AUTO

„De mașină trebuie să te folosești rareori, și atunci cu precauție și exclusiv pe șosele pustii, de munte sau de coastă."

NIKLAS MAAK

DE CE MERITĂ SĂ TE LIPSEȘTI DE MAȘINĂ

Nu am avut niciodată mașină, ceea ce a însemnat o mare ușurare în viața mea. Nu urăsc automobilul. Înțeleg că o mașină poate oferi și libertate. Este probabil încântător să te urci la volan undeva în Hessen și, peste câteva ore, să ajungi, după cum ți-este voia, în Transilvania, în Provence ori în Danemarca. Dar împreună cu amicii mei automobiliști am avut de obicei ocazia să constat ce pacoste poate fi mașina. Banii cheltuiți pe benzină, asigurări, reparații, parcări, amenzi pentru parcări în locuri nepermise și multe altele depășesc bine cheltuielile

mele pentru bilete de tren şi uneori taxiuri. Ca să nu mai vorbim de timpul pierdut bombănind în căutarea unei parcări.

Poate că lucrurile ar fi stat altfel dacă aş fi crescut la Fürstenfeldbruck sau mai departe, în cine ştie ce colţ de ţară, unde nu există decât două curse pe zi până la cea mai apropiată gară. Dar eu mi-am petrecut prima parte a tinereţii la München şi restul în zona Londrei, locuri în care automobilul se dovedeşte cu totul inutil. Münchenul dispune de o reţea bogată de transport în comun, iar când călătoreşti la ţară, cunoşti cu mult mai bine spiritul locului într-un compartiment de tren şi în staţii, decât dacă străbaţi vâjâind istoria lumii sub scutul unei carapace metalice.

Când m-am mutat la Londra, problema s-a rezolvat de la sine. Londra este un adevărat iad pentru automobilişti. Şi în cele mai mici suburbii, străzile sunt blocate, nu mai există ore de vârf, doar noaptea se aşterne o relativă linişte, câteva ore, dar circulaţia nu încetează nicio clipă. Deşi M25, autostrada de centură a oraşului, a ajuns la opt benzi, rămâne un imens terci circular, care gravitează cu viteză de melc în jurul Londrei. În unele zone se percep taxe suplimentare, dar şi acolo se înaintează cu greu, iar pe malul Tamisei sau în Hyde Park miroase ca la o benzinărie. Cuvântul „loc de parcare" a ieşit din vocabularul londonezilor. Să foloseşti automobilul, la Londra, este pur şi simplu o nebunie. Dar oamenii continuă să îl folosească. Probabil, în ceea ce priveşte automobilismul, lucrurile stau la fel ca în cazul pijamalelor. Sau al D.R. Harris Traditional Cologne, cu parfumul său de portocale. Cine nu se obişnuieşte cu ele nici nu le duce dorul, când nu le are.

Și niciodată nu m-am împăcat cu tonul folosit de automobiliști. Cei mai încântători și mai echilibrați oameni, de îndată ce se urcă la volan, se transformă în niște bădărani care înjură ca birjarii. Studiul „Agresiune în trafic", întreprins de Institutul Federal al Drumurilor, definește fenomenul la rece: „Când discutăm despre emoții în traficul stradal, doar în mod excepțional poate fi vorba despre sentimente de bucurie – de obicei, domină agresiunea."

Paragraful 1 al legii circulației lasă un sentiment de batjocură, ținând seama de realitatea de pe șoselele Germaniei:

(1) Participarea la trafic pretinde prudență continuă și considerație reciprocă.
(2) Fiecare participant la trafic trebuie să se comporte de așa manieră, încât nimeni altcineva să nu fie păgubit, pus în pericol sau, dacă împrejurările fac acest lucru inevitabil, să nu fie împiedicat sau incomodat.

Nici în viața de zi cu zi alineatul al doilea nu este respectat, și cu atât mai puțin pe șosea, unde protejați de cochilia automobilului lor toți se poartă ca între dușmani. De când a spus-o Thomas Hobbes în *Leviatan*, știm că în epoca timpurie a omenirii viața era *nasty, brutish and short* și că fiecare făptură se ascundea sub o platoșă care o separa permanent de aproapele său. Platoșă pe care abia automobilul a reușit să o desăvârșească, permițând șoferilor să se ridice deasupra regulilor conviețuirii civilizate.

Constatând ce poate să însemne condusul nesăbuit în spațiul de limbă germană, Germania ar trebui ocolită la mare distanță. Apropierea amenințătoare din spate, până

la câțiva centimetri, cu faza lungă aprinsă, ca să îți facă loc o mașină în care se află o familie cu copii, și totul la o sută cincizeci de kilometri la oră, este un fenomen pe care nu-l vezi decât în Germania (sic!). Zece până la cincisprezece la sută din accidentele soldate cu „vătămare corporală", cu morți și răniți, se petrec din cauza nerespectării „distanței de siguranță", adică din cauza „îmbrâncelii". Și numărul lor este în creștere de la an la an. Alfred Fuhr, de la Institutul de Sociologie a Circulației Rutiere la AvD, afirmă: „Fiecare țară își merită șoferii pe care îi are." În Germania, autostrăzile sunt pline de genul „profesor de liceu stresat", care ține totul în el, dar la un moment dat explodează, devenind un pericol public.

Pe măsura trecerii anilor, fără să am mașină, mi-a devenit tot mai limpede că automobilismul este o absurditate nu numai din rațiuni practice, ci și teoretice și chiar estetice. Concluzia mea a fost hrănită, fără doar și poate, și de o expoziție cu titlu foarte potrivit: „Coșmarul auto – O invenție centenară și urmările ei", organizată în iarna lui 1986 la Muzeul Municipal din München. Sutele de fotografii expuse demonstrau modul unic în care automobilul a contribuit la sluțirea sistematică a peisajului din localități și din afara lor. Traversând Altmühltal pe o autostradă cu patru benzi, te gândești ce minunat trebuie să fi arătat pe vremuri, deși în mod normal nici nu-ți trece prin minte așa ceva. Expoziția amintită aducea imagini tipice din orașe – nu monstruozități flagrante din peisajul stradal, ci momente ale cotidianului: parcări pline-ochi, intersecții din orașe germane cu trafic mediu, parcarea de sub Domul din Köln.

Motorizarea în masă este vinovată de apariția unui peisaj preorășenesc monoton, adaptat la prezența automobilului, extins până în locurile uitate de lume. Diferențele dintre orașe și sate, așa cum au existat vreme de secole, până la debutul epocii automobilului de la mijlocul secolului XX, au început să se șteargă, orașele s-au destrămat pe la margini, satele cu varietatea lor s-au transformat în suburbii anonime cu bretele de legătură și drumuri ocolitoare. Motorizarea în masă a devenit ideologie germană de stat.

În anul 1955, s-a fabricat primul milion de broscuțe Volkswagen, iar de atunci producția a crescut neîncetat. În 1958, pe șoselele germane circulau 3,1 milioane de mașini înregistrate, cu numai cinci ani mai târziu numărul lor depășise cu mult dublul, ajungând la 7,3 milioane, în 1978 s-a trecut de pragul celor 20 de milioane, iar în 1986 întreaga populație a vechii Republici Federale se putea instala, comod, pe scaunele din față ale celor peste 30 de milioane de automobile înmatriculate. În sfârșit, în anul 2004, existau în Germania în jur de 54 de milioane de autovehicule. În același timp, s-a dezvoltat rețeaua de șosele și autostrăzi; iată cum suna îndemnul lui Helmut Schmidt, din anii șaizeci, susținut de un larg consens social: „Fiecare german trebuie să aibă pretenția de a-și cumpăra un automobil personal. În acest scop, dorim să îi construim și drumuri potrivite." În 1977, s-a pregătit, sub mandatul Ministerului Federal al Transporturilor, un „program coordonat de investiții destinat rețelei federale de drumuri, până în anul 1985", cu scopul declarat al tuturor celor trei partide politice cu greutate ca „niciun cetățean federal să nu aibă de străbătut de la domiciliul său până la cea mai apropiată autostradă mai mult de douăzeci și cinci

de kilometri". Legătura cu autostrada a devenit un drept fundamental al fiecărui german.

Această politică pronunţat favorabilă automobilului a făcut ca în Germania numărul autoturismelor să fie mai mare cu aproape cinci milioane decât numărul gospodăriilor. Pentru multe familii, rambursarea lunară a creditului sau a ratei de leasing, obţinute prin amabila intermediere a dealerului auto, face parte din cele mai mari poveri financiare. Şi pentru ca nimic să nu se schimbe, există mereu tentaţia ultimului model: la şes, unde orice drum de ţară a fost asfaltat şi singura denivelare pe care trebuie să o înfrunţi rămâne accesul spre propriul tău garaj dublu, ai nevoie neapărat de un autoturism de teren, cu tracţiune 4 x 4; iar la oraş, de o limuzină cât mai mare, asigurându-ţi astfel diversitatea vieţii, mai ales seara, când îţi cauţi loc de parcare şi ajungi pe străzi şi în cartiere ale oraşului natal pe care altfel nu le-ai vizita niciodată; celibatarul ieşit din pubertate are nevoie de un automobil sport, cu două locuri, cu care o poate porni, spre exemplu, în excursii cu prietenii, dar nu foarte departe, la sfârşit de săptămână, cu condiţia ca şi ei să aibă un automobil sport.

Faptul că maşinile ar putea servi şi la transportul unor obiecte grele, incomode sau al persoanelor, rămâne un simplu efect secundar, de care proprietarii de autovehicule iau cunoştinţă doar ocazional. Dar maşinile nu rămân numai jucării favorite, ele capătă statutul de membri îndrăgiţi ai familiei. Un clip publicitar de televiziune făcut de Opel pătrunde direct în miezul dilemei. La volan, tatăl, treizeci şi ceva de ani, zâmbitor, în costum maro, din velur, pe locul din dreapta spate în scaun special, un copil, fiul său, se înţelege. „Tati, pe maşină o iubeşti mai tare ca pe

mine?", își întreabă el tatăl. „Nu, Philipp. Vai, adică Oliver! Mhm, aiurea... Michael!" În Germania nu există cale de mijloc, fie îți iubești automobilul cu toată ființa, fie îl tratezi cu cel mai profund dispreț.

Cam în același timp cu expoziția despre „Coșmarul auto", mi-a căzut în mâini și cartea lui Roald Dahl, cu povestea lui Onkel Oswald. Onkel Oswald, un bonvivant cu gusturi sigure și trăsături de Till Eulenspiegel, a exercitat asupra mea o influență mai puternică decât mulți dintre unchii mei în carne și oase. Onkel Oswald îndeplinea o misiune delicată: purta cu sine un afrodiziac, gândacul de Sudan, și călătorea în jurul lumii – într-un Aston Martin Lagonda. De atunci mi-am pierdut și ultima urmă de interes pentru carnetul de șofer, deoarece eram suficient de realist să-mi dau seama că nu aveam să-mi permit niciodată un Aston Martin Lagonda, singurul automobil cu adevărat frumos.

Ani de zile am târât după mine această aversiune, ajungând să mă consider, în cele din urmă, un dușman al automobilului, idee de care m-am vindecat după o discuție cu Niklas Maak, critic de artă și filozof al automobilismului: simpla respingere a motorizării în masă nu înseamnă că ești un dușman al mașinii, dimpotrivă, înseamnă că ești un adevărat adept. Mașinile ar trebui considerate desăvârșite obiecte de lux și absolut nepotrivite simplei deplasări. „Așa cum nu trebuie să golești zilnic o sticlă de Petrus ori de Cheval Blanc, tot așa o mașină ar trebui folosită rareori, și atunci cu precauție și exclusiv pe șosele pustii, de munte sau de coastă", mi-a explicat Niklas Maak. Adevărata problemă o reprezintă nu un Maserati sau un Aston Martin,

obiecte de lux dincolo de orice discuție, ci milioanele de Opel Corsa, VW Golf sau BMW seria 3, care blochează orașele.

Prin urmare, automobilul nu poate fi decât un obiect de lux perfect futil, destinat exclusiv plăcerii, pe care să-l iubești aproape senzual, ori un simplu obiect de uz, pe care să-l tratezi fără urmă de sentimentalism. Tot ce se situează între aceste extreme rămâne doar un semn al spiritului filistin de cea mai joasă esență, cu miros de ricin și blană udă de miel. Dar judecând lucrurile de aproape, vremea automobilului de lux a trecut; un produs de masă nu este oricum obiect de lux, în sens strict. Primele mari stele ale filmului și divertismentului din anii douăzeci se lăsau plimbate prin Berlin în automobile de construcție specială: actrița Anna Heldt putea oferi în Renault-ul ei transformat dineuri pentru trei persoane, cea mai mare stea de cabaret a vremii, Gaby Desly, și-a instalat o sală de baie în mașină, iar Phyllis Dare, una dintre cele mai mari vedete ale filmului mut din Anglia, a cerut să i se adauge un compartiment în spatele mașinii sale, din care, la oprire, își făcea apariția un servitor. Dacă vorbim astăzi despre automobile de lux, nu putem discuta decât despre modelele rămase simbolul unei epoci de design, adevărate rarități, care nu sunt la îndemâna oricărui proprietar de discotecă.

Dacă ai prea puțini bani și gusturi alese în privința mașinilor, ai și mai puține soluții. Cele mai multe automobile-obiect de lux rămân în general intangibile, din cauza costului. Un cunoscut al meu, pasionat de limuzine, care însă nu-și putea permite decât un mic-litraj, s-a lăsat tentat de ideea de a cumpăra la mâna a doua un automobil din flota folosită de nomenclaturiștii ruși, dar exemplarele i s-au părut urâte; într-o bună zi, după îndelungi căutări,

a dat peste o mașină Ambassador scoasă din uz, lăsată de fostul reprezentant al Indiei la Bonn. Și astăzi circulă la volanul unei limuzine ca a lui Indira Gandhi, depășind de departe orice posesor de Mercedes de serie, din punctul de vedere al exclusivității – și totul la prețul unui Renault Twingo. Dar este vorba de un caz special, și nici un Ambassador nu găsești pe toate drumurile, prin paginile de mică publicitate din *Welt am Sonntag*. Iar mașinile sport de bun-gust pe care să și le poată permite un scăpătat sunt și ele rarități. În discuție ar intra Alfa Romeo 2000 GTV, al cărei motor are sunetul verii romane prăfuite, sau Porsche 911 Targa (Cabriolet), anul de fabricație 1973.

În categoria „obiectelor la mâna a doua", scăpătatul care, din cine știe ce motive neprielnice, nu poate renunța la mașină are desigur la dispoziție posibilități de selecție mult mai generoase, deoarece, câtă vreme te apropii de ea cu un dispreț sănătos, nu poți comite erori stilistice. Și cea mai odioasă mașină poate fi atrăgătoare dacă este suficient desconsiderată. Avem foarte mult de învățat de la italieni: în Italia sunt proiectate cele mai frumoase exemplare din lume, dar cine se respectă își va alege doar un mic-litraj care se va bucura de autenticul snob-appeal doar dacă va fi ținut neîngrijit și ușor zgâriat.

Una dintre prietenele mele, Charlotte, plătește prețul pentru cea mai neintenționată și, în același timp, cea mai convingătoare formă de dispreț la adresa propriului său automobil. Nu am cunoscut o doamnă mai sigură pe sine în ceea ce privește stilul, care cu toate astea (sau poate tocmai de-asta?), nu conduce niciodată mașini scumpe și, din principiu, nu le îngrijește absolut deloc. Odată, când m-am urcat la ea în mașină, gunoiul ajungea până aproape de

genunchi. Şi aş fi putut reconstitui fără efort obiceiurile de viaţă ale celor care îi fuseseră pasageri. Trei ani mai târziu s-a întâmplat să călătoresc din nou alături de ea, pe scaunul din dreapta, şi mi-am amintit că data trecută îmi pierdusem bricheta. Şi, într-adevăr, am găsit-o neatinsă, în stratul anului 1997.

Pe meleagurile noastre au existat doar două maşini cu care puteai lansa semnalul că obiectul îţi este perfect indiferent, dar ai nevoie de el doar pentru a face naveta între Tübingen şi casa părintească: Renault 4 şi Citroën 2 CV *(deux chevaux)*, supranumit şi „raţa". Ambele antimaşini desăvârşite. La apariţia lui R4 pe piaţă, jurnaliştii de specialitate s-au distrat pe seama lui, numindu-l „ultima treaptă de evoluţie a umbrelei de ploaie", însă modelul a demonstrat că se poate construi o maşină cu adevărat de bun-gust renunţând la toate zorzoanele inutile, pentru o întoarcere la funcţionalitatea originară. Şi încă ceva, spre deosebire de „raţă", nici nu trebuie neapărat înţeleasă ca manifest în favoarea beţişoarelor parfumate şi împotriva utilizării energiei atomice. R4 nu s-a dorit purtător de declaraţii politice şi a fost, mai întâi de toate, un mijloc de locomoţie greu de depăşit în simplitatea şi cumpătarea sa, o chintesenţă a discreţiei, funcţionând cu benzină.

„Raţa" şi R4 nu mai există. Şi de atunci nici nu se mai construiesc maşini aşa de ieftine. Concernele europene de automobile se întrec să realizeze cele dintâi automobilul cu preţ sub cinci mii de euro; cu el ar urma să fie cucerită piaţa chineză – şi cea de acasă, căci şi aici viitorul este al maşinilor ieftine, care să consume cât mai puţină benzină, susţin managerii industriei automobilului. Dar este foarte posibil ca automobilismul să devină, într-o perioadă

previzibilă, nu tot mai accesibil, ci tot mai scump. Atât de scump, încât toţi cei care au învăţat să renunţe la el se vor considera fericiţi. Pentru că automobilul, la capătul societăţii prospere, la care a avut o contribuţie atât de însemnată, va reveni, din fericire, la statutul său din primii ani: un lux nebun.

CONCEDIUL PROSTEŞTE

„It's a little bit démodé, eh?"

KARL LAGERFELD, despre călătorii

ARGUMENTE ÎMPOTRIVA CĂLĂTORIILOR DE VACANŢĂ

Studiile ştiinţifice au dovedit de mult: cu puţine excepţii, oamenii se întorc din concediu mai tembeli decât la plecare. După cum s-a demonstrat, cine petrece trei săptămâni de concediu şi omite să-şi menţină treze facultăţile spirituale va constata la întoarcere o scădere cu circa trei la sută a coeficientului său de inteligenţă. Şi cât de rău stau lucrurile cu ceea ce a mai rămas din jet-set, în condiţiile în care se pleacă de vreo zece ori pe an în concedii dăunătoare pentru facultăţile intelectuale. Cu alte cuvinte, la capătul sezonului clasic – primăvara la Capri, vara la Porto Cervo, toamna în Marbella, iarna la Engadin – rezultă o pierdere de până la treizeci la sută din coeficientul de inteligenţă.

Ispita nerușinată exercitată de călătoriile în țări îndepărtate – viața dulce la malul mării, croazierele și hotelurile de lux, băuturile exotice la marginea *swimming pool*-ului și alte asemenea clișee – reprezintă în mare măsură rezultatul imaginii amăgitoare puse în circulație de fabrica de visuri, potrivit căreia călătoriile ar fi în sine un ideal mult râvnit sau încântător.

Turismul a fost ridiculizat încă de la apariția noțiunii – în 1810 termenul a fost inclus pentru prima oară într-un dicționar. Nici treizeci de ani mai târziu, Fontane se plângea: „Voiajul în masă face parte din ciudățeniile vremurilor noastre. Pe timpuri, călătoreau privilegiații, astăzi călătorește oricine." Cât despre povestea cu „vremurile bune de odinioară" – vorbe goale! Alergatul agitat, încoace și încolo, era doar pentru curieri, pelerini, răufăcători, constructori de drumuri și negustori. Fără nicio plăcere, iar cuvântul de ordine era întotdeauna: primejdie! Înaintea unei călătorii mai lungi, se făcea slujbă, iar cine își lua rămas-bun nu trăgea nădejde să se întoarcă prea curând. Plecarea într-o călătorie fără niciun motiv serios, adică doar de dragul fâțâitului, era considerată o absurditate până la începutul epocii moderne, la mijlocul secolului al XIX-lea.

Călătoria de amorul artei a fost o descoperire a vreunui al treilea sau al cincilea vlăstar fără ocupație, din cine știe ce familie engleză bogată. Burghezii i-au văzut pe aventurierii aristocrați în pantaloni până la genunchi cățărându-se până în creierul munților și bântuind te miri ce ruine, cu manuale deschise în mână, și au găsit de cuviință să-i imite. Ceea ce numim astăzi turism este o dezvoltare firească a globe-trottingului snobilor englezi – aparent monden, de când se știe, dar în realitate un fenomen grotesc.

Tentativa de a imita cu tot dinadinsul experienţele exotice ale unor domni din alte vremuri rămâne numai o rătăcire.

În Kenya, spre exemplu, în inima pădurii tropicale, plasate pitoresc pe malul unui lac populat cu hipopotami, se găseşte Finch Hutton Lodge, reconstituirea unei tabere de vânătoare de felul celor pe care le ridica în zonă Denys Finch Hutton, supersnobul englez. Covoare persane, Bordeaux din carafe de cristal, mese de mahon, toate în cort. În filmul lui Sydney Pollack, *Out of Africa*, Finch Hutton – interpretat de Robert Redford – apare ca un *charmeur* spiritual, dar bietul de el era în realitate doar un excentric efeminat, care trebuie să se fi purtat în Kenya la fel cum ni-l putem închipui pe Rudolph Moshammer într-un concediu african. În acel *fin de siècle* al colonialismului englez, sute de reprezentanţi ai speciei „gentleman excentric" au năvălit în ţările îndepărtate, ca un semn sigur care prevestea că Imperiul Britanic îşi trăise cele mai bune zile ale sale.

Între timp, divertismentul extravagant al snobilor englezi răsfăţaţi şi plictisiţi s-a transformat într-o industrie de masă, care angrenează anual zece miliarde de turişti din întreaga lume. Îşi petrec concediile la mare, în hoteluri uriaşe, şi „îşi lasă toate grijile în urmă", fără să scape de efectul ameţitor, sau execută neobosite tururi de oraş, gonind de la o atracţie la alta, se caţără în toate turnurile, nu le scapă nicio primărie – până la epuizare. Dintre toate tentaţiile pentru care cetăţeanul central-european cu stare este dispus să cheltuiască o mulţime de bani, concediile rezervă cele mai mari probleme.

Cu totul iraţionale sunt şi risipirea bruscă şi nesăbuită a banilor economisiţi peste an („În definitiv, suntem în

concediu!") și supărarea că destinderea mult dorită nu se petrece cu aceeași viteză cu care se golește portmoneul. Sindromul banilor de jucărie – care îi afecta cu regularitate pe germanii care vizitau Austria, Italia, Grecia sau Spania – s-a mai domolit puțin, slavă Domnului, după introducerea monedei euro, dar în continuare printre principalele atracții ale oricărui concediu se numără diversele capcane turistice în care se lasă atrași, pe care le înghit cu aceeași indiferență ca pe băuturile dulci și aromate și pe vinurile scămoase, de care acasă nu s-ar atinge niciodată. În schimb se bucură de „luxul" de a locui la hotel.

Idealizarea hotelului ca oază a mondenității se numără tot printre invențiile industriei de agrement. Hotelurile citadine au fost din vremuri istorice locuri pentru cazarea de necesitate pentru cei care nu cunosc pe nimeni în zonă. Și iată-ne ajunși din nou în aceeași situație. Hotelurile de lux au avut, eventual, o scurtă perioadă de mondenitate între apariția lor, prin 1910, și începutul Primului Război Mondial, adică patru ani. În acel moment erau considerate, la fel ca pacheboturile, o noutate senzațională, fiind în centrul atenției celor mai înalte straturi ale societății. După Marele Război, cultura hotelieră a înflorit din nou, de la mijlocul anilor douăzeci până la criza economică mondială din 1929, după care epoca marilor hoteluri de lux a apus definitiv. Lanțurile hoteliere care operează la nivel global au omogenizat complet confortul. O cameră scumpă de hotel de la Wolfsburg arată identic cu cea din Kuala Lumpur sau Vancouver, dar, cu toate că potrivit catalogului se încadrează în categoria „Superior-Deluxe", este la fel de nespațioasă ca o încăpere cu pat dublu de la Pension Garni din Gummersbach. Cu televizorul minuscul

plasat pe minibarul în care se află suc de mere, de portocale, bere Becks, apă minerală şi alune sărate. Ferestrele nu se pot deschide, în schimb există instalaţie zgomotoasă de climatizare. Şi, cu excepţia ţărilor arabe, pe televizor se află un pliant cu indicaţii despre canalul TV-porno al hotelului.

Doar hotelurile de vacanţă sunt mai rele decât cele din oraşe. Şi iadul ar putea să arate la fel: o *piazza* artificială în „stil de sat italian" (deşi, stai puţin, nu ne aflăm la Sharm El-Sheikh?), în jurul căreia există, ca din întâmplare, câteva magazine deschise non-stop şi şapte restaurante *all inclusive*. Copiii sunt ţinuţi sistematic departe de părinţi pe toată durata sejurului, prin kids-clubs şi excursii. Întregul complex este conceput de aşa manieră, încât oaspetelui să i se pară cu totul neatrăgător să iasă din împrejmuire – cu excepţia excursiilor organizate – unde hotelierii au avut ambiţia să creeze o versiune idealizată a realităţii.

Croazierele reuşesc să izoleze cel mai bine de dezordinea lumii reale şi sunt o versiune pură a concediului într-un club de vacanţă. Odată am făcut şi eu o călătorie, nu de plăcere, ci din motive exclusiv jurnalistice, pe una dintre cele mai mari nave de croazieră care încă nu s-a ciocnit cu un aisberg, *Coral Princess*. În jur de 120 000 tdw. Tonele deadweight reprezintă măsura esenţială a oricărei nave, după care se calculează cantitatea de deserturi care pot fi transportate la bord.

Croazierele sunt ideale pentru amatorii de viaţă pe mare, care pot participa de dimineaţa până seara la toate activităţile tradiţionale de bord, şi anume micul dejun, prânzul, cafeaua cu prăjitură, cina şi supeul. Cele vreo douăzeci de minute dintre mese pot fi petrecute, fără probleme, cu gustările oferite non-stop la bufetul din Bord

Bistro, unde, potrivit estimărilor, sunt servite două treimi din rezervele mondiale de calorii. Cu adevărat înspăimântător este că nu te înduri să ratezi niciun meniu, totul fiind inclus în prețul biletului.

Când în sfârșit cântărești cât un automobil de mic-litraj, nava poposește într-un port, unde nu rămâne mai mult de trei sau patru ore, taxele de acostare sunt enorme și orice minut în plus pune în pericol profitul calculat al companiei. Pe chei așteaptă autocare, în care turiștii sunt înghesuiți rapid și duși să viziteze atelierele „tipice" ale băștinașilor, unde pot cumpăra sculpturi în lemn care, bizar, arată la fel, indiferent că te afli în Jamaica sau la Taormina, fiind probabil fabricate cu toatele în Hong Kong sau Taiwan. Majoritatea navelor mari sunt prevăzute și cu teren de minigolf, *swimming pool* și sală de fitness, care rămân neutilizate, deoarece Bord Shop-ul este deschis zi și noapte. Magazinul oferă scutire de taxe vamale, cu alte cuvinte se pot cumpăra obiecte de care nimeni nu are nevoie, puțin mai scumpe decât la magazinul din colț, fiind însă puse în pungă de plastic Duty Free. Dacă pasagerii de pe asemenea nave de croazieră nu se află în Bord Shop și nici în Bord Bistro, atunci cu siguranță s-au orientat spre puntea principală, unde încearcă să obțină cât mai repede o replică a tenului lui Michel Friedman. Croazierele rămân preferatele pensionarilor, în primul rând fiind probabil singurii care se pot recupera în liniște, acasă la ei, după o asemenea călătorie.

Pentru cine pune și mai puțin preț pe destindere sunt recomandate excursiile cu avionul. Călătoria debutează cu deșteptarea de la ora patru, ca să ajungi la aeroport la

vreme, căci, potrivit celei mai importante prevederi a traficului aerian european, pasagerii trebuie să se înșire la coadă cu cel puțin o oră înainte de deschiderea ghișeului de check-in, pentru ca apoi să mai piardă încă vreo două ore prin aeroport, nu care cumva să rateze ofertele din magazine. Când în sfârșit ai reușit să te instalezi în avion, pe locul 84 G – vecin cu Miss Piggie în stânga și Jabba the Hutt în dreapta, care îți ocupă nu numai brațul, ci și jumătate din fotoliu – îți este adusă la cunoștință principala ambiție a personalului de bord: nu care cumva să modifici unghiul spătarului.

Regula, potrivit căreia spătarul trebuie să rămână la verticală în momentul decolării și al aterizării, rămâne în vigoare întreaga călătorie, ca o pură șicană, cei trei milimetri de libertate câștigați prin abaterea de la verticală nereprezentând un risc, nici dacă ar fi ca avionul să intre în vreo zonă de turbulență. Cred că stewardesele ar prefera să renunțe la o parte din salariu, decât la plăcerea de a sâcâi pasagerii.

Mai nou, asemenea zboruri se pot comod rezerva prin Internet, de acasă, dând naștere unei noi categorii de globe-trotteri. Asupra Pisei, Pragăi sau Barcelonei se abat acum hoarde cherchelite de turiști de weekend din Manchester ori London-Stansted. Pentru petrecăreții britanici este mult mai convenabil să zboare sâmbătă ca să-și facă plinul la Praga, decât în pubul din vecini. Și apoi se împleticesc prin Piața Wenceslas sau se atârnă peste Podul lui Carol, nu tocmai satisfăcuți de berea Pilsen cehească. Se întâmplă în fiecare an ca turiști britanici să-și găsească sfârșitul prin țările meridionale din cauza exceselor bahice combinate cu arșița. Iar scandalurile în masă sunt la ordinea zilei. Doar pe coasta spaniolă a Mediteranei sunt arestați

în fiecare an câte şase sute de britanici care tulbură liniştea publică, sub influenţa alcoolului. În Grecia s-a stârnit un scandal enorm în vara anului 2003 când, pe faleza cu terase de pe insula Corfu, o englezoaică a făcut sex oral, în plină stradă, desigur tot cu un englez, în urletele frenetice ale unor sute de beţivani.

O vreme, în anii şaptezeci sau optzeci, a fi *frequent flyer* contribuia la prestigiul social. Îmi aduc aminte cu plăcere de un prieten răposat al familiei, Bobsi, care uneori scotea câte un teanc de bilete de zbor din buzunarul de la piept, gemând şi suspinând că a doua zi trebuie să zboare la La Paz, cu escală la Mexico City, iar după alte trei zile e obligatoriu să ajungă la Bogota, de unde se întoarce abia după două săptămâni, când însă trebuie să o pornească spre Paris. Astăzi ar fi fost ridicol. Globe-trotterii se aleg cel mult cu un semn de compasiune de la cei din jur, care consideră călătoritul excesiv o bătaie de cap inutilă. Şi rareori îşi plătesc zborul din buzunar, deoarece adună atâţia kilometri pe spezele firmelor lor, încât îşi permit tot restul vieţii să zboare gratis în beneficiu personal. Şi pot fi văzuţi agitându-se pe lângă ghişee, urlând la telefonul mobil: „Comunică tuturor că nu ajung la *meeting!*"

În acest context, este regretabilă, din punct de vedere antropologic, dispariţia speciei de călători de pe zborurile Concorde. Făcea toţi banii să poţi urmări la London-Heathrow, printr-un geam gros, cum stewardese fermecătoare îi conduceau pe Kate Moss şi pe şaptesprezece domni în costume de culoare închisă, cu priviri sumbre, la zborul de trei ore şi jumătate spre New York. Şi cum se întorceau cu toţii în sala de aşteptare după o jumătate de oră, aprinşi de mânie, în urma unei „defecţiuni tehnice".

Oricum, trebuie să ne ferim din calea amatorilor de zboruri low-cost la fel de atent ca de genul *frequent flyer!* Asta justifică de ce pe trei dintre cele mai importante piețe turistice ale lumii – America de Nord, Germania și Japonia – abstinența de la zbor a ajuns un simbol al statutului. Cine ține la numele său evită să fie considerat un muflon turistic, care visează la escapade în „El Ei" sau „Nuu York" sau la „plaje de vis din Bali". Lumea a început să înțeleagă, treptat, că fericirea nu se poate cumpăra odată cu voucherul TUI. Astfel, cei fără mulți bani îi vor imita curând pe cei cu mulți bani, preferând, blazați, să disprețuiască turismul. Fenomen numit *trickle-down-effect.*

Singura formă suportabilă de călătorie rămâne sejurul de lungă durată. După cum a spus marele filozof Nicolás Gómez Dávila: „Numai omul inteligent și prostul apreciază viața sedentară. Mediocrii sunt neliniștiți și avizi de călătorii." Dar cine petrece câteva săptămâni sau chiar luni într-o țară străină – acumulând experiență, muncind sau studiind ori, pur și simplu, vizitându-și prietenii – nu călătorește în sensul agitat, modern. Un gen de voiaj considerat pe vremuri un semn de distincție, practicat chiar și de împărați și de regi când se mutau de la o reședință la alta. Iar prinții erau trimiși la curți străine, pentru a cunoaște mersul lumii *(le monde)* și a căpăta deprinderi „mondene".

Versiunea modernă a acestui „periplu cavaleresc" se cheamă *gap year*, numai bună pentru absolvenții de școală, sau anul sabatic, răgazul pe care și-l acordă studenții ori angajații: pleacă o jumătate de an undeva în Asia ori în Africa și află cu mult mai multe despre cultura locului decât într-un concediu banal. Pentru a te apropia de o cultură, nu

este suficient să o vizitezi, pentru a o cunoaşte cu adevărat trebuie, pe cât posibil, să i te integrezi.

Sejururile de lungă durată în străinătate sunt recomandabile celor în curs de pauperizare, ţinând seama şi de cheltuielile curente extrem de ridicate pe care trebuie să le suporte un vest-european, chiar şi cumpătat, în vreme ce, plecând pentru mai mult timp, se poate câştiga ceva şi din închirierea locuinţei. O lună de extravaganţă la Istanbul sau Cairo costă, în orice caz, mai puţin decât o săptămână de economie la München. Dacă vechile ţinte, ca Parisul, au devenit între timp prea scumpe, au apărut, în schimb, noi oraşe pe harta boemului: Tallinn, vechiul Reval, spre exemplu, oraş medieval păstrat în cele mai bune condiţii, aşa cum nu mai există în toată Germania. Sau Sofia. Unde se ajunge foarte uşor, cu trenul, dacă biletele sunt rezervate din timp. Cu Intercity până la Belgrad, unde se schimbă şi se ajunge după vreo douăzeci şi patru de ore de călătorie aventuroasă pe calea ferată într-un oraş guvernat nu de mult de fostul ţar, unde se pot vizita cele mai vechi biserici europene, dar şi moschei şi pieţe orientale, unde metroul are ferestre cu perdele şi cafeaua are cel mai bun gust din lume.

Până în anii şaizeci şi şaptezeci, existau în fiecare oraş european sute de doamne în vârstă care închiriau camere în casele lor prea mari sau ţineau pensiuni. Dacă dăm crezare relatărilor literare, asemenea locuri trebuie să fi fost adesea sinistre şi sordide, în schimb ofereau un adăpost ieftin hoinarilor, dar şi firilor artistice şi studenţilor. Astăzi, se pot închiria apartamente mici în majoritatea oraşelor, pentru câteva săptămâni sau chiar luni, mult mai convenabil decât o pensiune modestă. În plus, ţinând seama că

nici doamnele în vârstă nu mai sunt, ca să servească micul dejun, există şi avantajul de a cunoaşte nemijlocit viaţa oraşului străin, pentru simplul motiv că trebuie să-ţi faci cumpărăturile de la piaţă sau din magazine, care nu vor mai fi privite cu ochi de turist, ci de localnic.

Asemenea voiaje contribuie prin urmare din plin la îmbogăţirea vieţii, dar nu se pot face de patru sau de cinci ori pe an. Şi poate mai important decât orice loc nou rămâne să treci prin lume cu ochii deschişi, şi nu în manieră turistică şi superficială. De aceea nici nu există suficiente cuvinte de laudă pentru statul acasă în comparaţie cu „plecatul în concediu". O vacanţă petrecută acasă te scuteşte de vizitarea obiectivelor locale. Încă nu s-a văzut locuitor al Pisei urcat în turnul înclinat, ori al Parisului căţărat în Tour Eiffel. Dar ca turist devii necruţător cu tine însuţi, probabil pentru a nu-ţi trezi la viaţă subconştientul convins cât de lipsit de sens este concediul, amăgindu-l cu puţin *sightseeing*.

Poţi fi fericit câtă vreme ai propriile tale visuri şi nu tânjeşti la cele strecurate de industria de loazir. Nu e cazul să mergem atât de departe ca Jean Floressas Des Esseintes, eroul din romanul *À Rebours* al lui Huysmans, dar câte ceva putem învăţa şi de la el. Des Esseintes, urmaşul hipersensibil al unei străvechi stirpe nobiliare franceze, trăia retras şi respingea cu totul călătoriile, având totul în casa sa din afara Parisului. Dar într-o bună zi, după o lectură din Dickens, a început să viseze la un voiaj. Şi-ar fi dorit să ajungă în Anglia. Prin urmare şi-a rugat servitorul înmărmurit să-i pregătească bagajul, asigurându-l că se va întoarce peste un an, ori peste câteva luni, ori în doar câteva săptămâni, nu putea fi deloc sigur.

Apoi a plecat cu trenul la Paris şi, odată ajuns, s-a îndreptat spre rue de Rivoli, ca să-şi cumpere un ghid Baedeker al Londrei. Ploaia torenţială i-a stârnit premoniţii şi, înainte de a-şi continua călătoria, Des Esseintes s-a grăbit să intre într-un bar şi să bea două pahare de vin englezesc de porto, după care s-a oprit într-un restaurant englezesc, unde a comandat şi *ale,* înconjurat de englezi. După atâta mâncare, mirosuri, zgomote, vin şi bere, Des Esseintes s-a moleşit şi a pierdut trenul de Dieppe, unde ar fi trebuit să se îmbarce. Fericit peste poate că scăpase de o călătorie epuizantă, trecând totuşi prin atâtea experienţe, s-a întors acasă tot cu trenul, fără nici cel mai mic regret. Graţie imaginaţiei sale, se afla de mult în Anglia, înfruntând ploaia, ceaţa şi aglomeraţia oraşului: „La ce bun să risc pierderea unor impresii atât de profunde printr-o dislocare lipsită de dibăcie?" Şi, după câteva ore de la plecare, iată-l din nou înaintea servitorului său uimit, cu toate cuferele, pachetele, genţile şi bastoanele, cu osteneala călătorului întors în sfârşit acasă, după o lungă şi aventuroasă călătorie.

Asemenea lui Des Esseintes procedează, evident, tot mai mulţi italieni, din păcate doar din falsă pudoare. În Italia există un fenomen altfel necunoscut în restul Europei: simulatori de concediu. Se pune în funcţiune repondeurul, florile din casă se lasă în seama vecinilor, frigiderul se umple-ochi, copiii se potolesc cu filme la video, şi nimeni nu mai iese două săptămâni din casă. Din câte se pare, anual circa trei milioane de italieni îşi mimează concediul, ruşinaţi că nu au suficienţi bani să plece cu adevărat într-o călătorie. Le puteţi transmite, vă rog, că, renunţând la concediu, constituie de fapt o avangardă?

HAINELE CELE VECHI ALE ÎMPĂRATULUI

„Ducele de Devonshire este modelul meu: manşetele şi gulerele sale sunt atât de uzate, încât s-ar zice că îi dă mai întâi grădinarului hainele sale şi le ia la purtare abia după un an. Asta arată ce înseamnă adevăratul stil!"

LADY RENDLESHAM (1973, într-un interviu publicat de *Times*)

NOUVEAU PAUVRE CHIC

Va fi un capitol scurt, deoarece prea multe vorbe irosite despre toalete pot da mai rău decât toaletele prost alese. Când eşti prea preocupat de hainele tale, cel puţin ca bărbat, rămas pe dinafară – pentru mai tinerii noştri cititori: *uncool*. Când laşi să se vadă limpede câte ture ai tras între oglindă şi şifonier pierzi orice urmă de nonşalanţă. NU haina îl face pe om. Poţi purta costumul perfect, cămaşa bine asortată, cravata de mătase şi pantofii cei mai scumpi – dacă nu te simţi în apele tale vei arăta tot ca Dalai Lama în bermude. Eleganţa înseamnă în primul rând cum porţi

și apoi ce porți. De aceea nici nu există reguli ferme, universal valabile.

Spre exemplu, un prieten al meu, atunci când se simte cu adevărat jalnic, recurge la unica terapie care îl salvează: se pune la patru ace. Vara, când termometrul urcă la 32° C la umbră, apăsat de contul său fără acoperire și de o mahmureală difuză, când toată lumea preferă pantalonii scurți și tricoul, vestimentația sa ideală pentru oraș înseamnă un costum ușor, de culoare deschisă, și cravată. Într-o asemenea zi numai așa e în stare să-și ridice moralul. Cu cât se face mai cald și cu cât pare să se topească pe picioare, cu atât își găsește o bază mai solidă în cravată. Un alt prieten trebuie să poarte zilnic costum, la birou, și arată mereu de parcă ar fi travestit; își recapătă eleganța în weekend, când umblă în pulover și jeanși.

Cea mai importantă regulă sună astfel: poartă-ți hainele și nu le lăsa să te poarte ele pe tine. Numai cine își prețuiește garderoba cu măsură sănătoasă poate să arate elegant. De aceea și este preferabil, în cele mai multe cazuri, să fii mai degrabă *underdressed*, decât *overdressed*. Există și oameni care doresc să transmită mesaje inoportune prin vestimentația lor: Uite, sunt tânăr! Sau: Uite, port doar mărci scumpe! Sau, dimpotrivă: Uite, nu dau o para pe hainele mele! Dar secretul stă tocmai în hainele care nu atrag atenția.

Neglijența vestimentară premeditată nu are nici ea nimic de-a face cu siguranța stilistică. Tot ceea ce transmite senzația de forțat – fie că e vorba de o forțare neglijentă sau de o forțare înzorzonată – stă în calea adevăratei eleganțe, care trebuie mereu să pară spontană. Cine lasă impresia că vine direct de la croitor nici nu merită să fie luat în seamă, trădându-și efortul de a se împopoțona.

Cel puţin la fel de lipsit de stil este şi pseudodandy-ul, care pune preţ pe o înfăţişare neglijent-elegantă; speranţele sale ca strădania să-i fie remarcată sunt prea ostentative. Cunosc un director de galerie de la Berlin care se zbate din răsputeri să arate ca un aristocrat de ţară englez scăpătat. Jachetele sale, evident prea noi ca să fie tocite, au mânecile peticite cu piele. I s-ar mai potrivi un Land Rover, puţin stropit cu noroi, să lase senzaţia că tocmai s-a întors de la domeniu.

În treacăt fie spus, ca bărbat, după o anumită vârstă, trebuie să ai o garderobă completă, în care să nu mai înlocuieşti decât piesele care categoric nu mai pot fi purtate fără să atragi atenţia celor din jur. Rudolf Scharping este unul dintre cei care nu au respectat acest precept şi s-a îmbrăcat, din cap şi până în picioare, cu cele mai noi şi scumpe produse de la Moritz Hunzinger. Şi a fost atât de ridicol, încât nu mă îndoiesc că a constituit adevăratul motiv al demisiei sale din funcţia de ministru al apărării.

În cazul doamnelor, lucrurile stau, desigur, puţin diferit. Werner Sombart a mers atât de departe, încât, din cauza pretinsei înclinaţii spre risipă a femeilor, le-a făcut răspunzătoare de apariţia capitalismului. Dacă nu s-ar fi stârnit obsesia pentru dulciuri a femeilor din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, afirmă Sombart, comerţul mondial cu zahăr, cacao, cafea şi ceai nu ar fi atins niciodată dimensiunile cunoscute. Schimburile mondiale cu aceste mărfuri de lux şi producerea lor în colonii au jucat un rol esenţial în dezvoltarea capitalismului. Spiritul modern, potrivit lui Sombart, s-a născut din spiritul risipei, iar acest spirit ar fi parte a elementului „feminin" din istoria lumii.

Când contemplu dulapul de pantofi al soției mele, punctul de vedere al lui Sombart pare cât se poate de plauzibil. Deși am constatat până și la ea unele semne de oboseală. De curând a rostit „Am suficienți pantofi", ceea ce se încadrează perfect în trend, dacă este să ne uităm la cifrele înregistrate de comerțul cu amănuntul. Și majoritatea prietenelor ei au depășit faza de cumpărare-și-îngropare-în-șifonier a hainelor, deoarece shoppingul a devenit o ergoterapie prea scumpă. Interesant de remarcat, asta nu înseamnă că vreuna dintre ele ar fi mai prost îmbrăcată decât pe vremea când cheltuiau grămezi de bani pe haine de marcă.

Femeile cărora hainele frumoase le fac mare bucurie dispun de strategii diverse pentru a se îmbrăca în continuare în așa fel încât să nu se observe că fac economie, atunci când resursele lor sunt în scădere. Madame Errazuriz, spre exemplu, a exercitat cea mai mare influență asupra designerului Christian Dior, fiind considerată cândva autoritatea supremă a modei pariziene, ea fiind însă extrem de săracă. Se pare că venise la Paris de la Constantinopol, ca refugiată, și avea o locuință minusculă, dar foarte elegantă, pe avenue Victor Hugo. Refuza să accepte vreo centimă de la Dior, trăia de pe urma articolelor publicate ocazional în revistele de modă și, o dată pe an, își rezerva dreptul de a-și alege o rochie *haute couture* a Casei Dior, pe care apoi o purta, douăsprezece luni, la toate evenimentele din înalta societate la care se considera obligată să participe. Madame Errazuriz se ghida după principiul: cine nu are mulți bani trebuie să pună preț pe calitate și nu pe haine banale, care se strică repede. Probabil că își permitea totuși să susțină asemenea principii grație amiciției ei cu Dior.

Sora mea Maya, în schimb, transformă cumpărăturile de la Zara, H&M sau Top Shop într-un adevărat sport, reușind să arate ca și cum s-ar îmbrăca la Joseph sau Gucci. Trucul este unul singur, spune ea: totul trebuie să fie ieftin, cu excepția unei singure piese, pe care o poți găsi la ofertă sau la second hand. Soția mea și-a cumpărat unul dintre cele mai frumoase obiecte de îmbrăcăminte, un pardesiu de mătase japoneză, care îi vine perfect, indiferent dacă mergem la o nuntă sau la un *cocktail party*, dintr-un butic second-hand din München, cu treizeci de euro. Pe lângă asemenea magazine, a mai apărut încă o sursă de toalete pentru doamnele cu buget diminuat, dar bun-gust neatins: hand-me-down-urile. Am remarcat cum între prietenele soției mele s-a dezvoltat o rețea ingenioasă de schimb și cadouri cu obiecte de îmbrăcăminte: pentru a evita să-și facă apariția în aceleași toalete, le schimbă între ele. Ultimul răcnet în materie sunt *upperwear parties*, acțiuni private de lichidare a stocurilor, la care tinerele doamne plictisite de garderobele lor înțesate și dornice să facă rost de ceva lichidități își invită amicele.

În anii de boom economic, până și cele mai rafinate doamne s-au lăsat uneori molipsite de demența produselor de marcă. Dar recesiunea a contribuit ca *le style simple* să fie repus în drepturi. Cine mai are nevoie astăzi să cheltuiască mult ca să arate bine se alege, în cel mai bun caz, cu un zâmbet condescendent. Dar și mai jenant este să scrii despre haine, într-o carte, mai mult de cinci pagini.

CONSTIPAŢIA CULTURALĂ

„Art? Dacă nu mă înşel, e un nume de bărbat?"

ANDY WARHOL

PLEDOARIE PENTRU PURIFICAREA MEDIATICĂ

S-ar zice că a existat o vreme când mergeam la muzeu şi fără să fie nevoie de cine ştie ce agitaţie mediatică. În vara lui 2004, în faţa Galeriei Naţionale de la Berlin s-a desfăşurat un spectacol grotesc: oamenii au stat la coadă ore în şir, până târziu în noapte, ca să poată vedea expoziţia. Museum of Modern Art (MoMA) din New York a trebuit să-şi transfere o parte din colecţie, din cauza lucrărilor de renovare, iar Muzeele de Stat din Berlin reuşiseră să-i convingă pe newyorkezi să le împrumute lucrările, în perioada şantierului. Prezenţa MoMA s-a dovedit atât de profesionist lansată pe piaţă, încât, înainte de a fi returnate, operele au fost admirate de aproape un milion şi jumătate de vizitatori. Mocheta din spaţiile de expoziţie a

trebuit înlocuită, o nimica toată, având în vedere cele şase milioane şi jumătate de euro intraţi în casa Galeriei Naţionale (şi în primul rând în „Gift-Shops"). Mediile au prezentat zilnic ştiri despre cozile imense din faţa muzeului, ceea ce a atras permanent mulţimi tot mai mari. Organizatorii expoziţiei au fost, fără doar şi poate, mândri să poată demonstra că şi arta modernă şi „dificilă" poate fi pe gustul unui public larg, cu condiţia unui ambalaj potrivit.

Arta a devenit un produs prelucrat şi pus pe piaţă cam ca mușchiul de porc ori iaurtul cu fructe. Marc Spiegler, unul dintre cei mai importanţi jurnalişti de cultură ai Elveţiei, susţine că piaţa artistică este dominată de aceleaşi legi ca industria populară de entertainment: „Pe scena de astăzi, personalitatea şi înfăţişarea artistului joacă un rol din ce în ce mai important. Până şi în cazul foiletoanelor, atenţia s-a mutat de la comentariile asupra subiectului direct la *homestory* – care ne dezvăluie în ce mansarde locuiesc artiştii, cum arată atelierele lor *cool* în care creează, ce designeri îşi aleg şi secretele vieţii lor sentimentale (de preferat scandaloase). Dar şi artistul, ale cărui eforturi sunt total diferite de ale unui popstar, este automat plasat pe o treaptă inferioară."

Cum să te sustragi agitaţiei mediatice? Cine mai poate hotărî, de capul lui, ce tablouri să vadă, ce muzică să asculte, ce cărţi să citească, ce teme să-l preocupe? Câte „evenimente" culturale ne interesează cu adevărat şi câte înghiţim doar ca să ne putem „spune părerea" despre ele? Trebuie neapărat să fi văzut toate filmele lui Michael Moore? Trebuie neapărat să citeşti Nietzsche în „Anul Nietzsche"? Sau, altfel spus, va mai fi Mozart de suportat după 2006, „Anul Mozart"? Consumul cultural a început

să semene cu zapatul, cu diferența că în cazul telecomenzii nu îți stă nimeni în coaste să îți spună pe ce buton să apeși.

Astăzi se recuperează și în artele plastice ceea ce în industria muzicală era de mult posibil. Se estimează că există 8 743 de înregistrări ale *Celor patru anotimpuri* de Vivaldi, iar în fiecare oraș mai răsărit de două ori pe an au loc reprezentații *Carmina Burana* cu două mii de interpreți și cincisprezece mii de spectatori consumatori de cârnați. Și dacă nu știi să pui stavilă spiritului de turmă, te trezești cu găuri adânci în bugetul familiei. În schimbul plăcerii îndoielnice oferite de un concert Rolling Stones – unde vezi în sectorul VIP cum Klaus Wowereit și partenerul său de viață Jörn se îmbrățișează la *Angie*, și cum Sabine Christiansen își agită exuberant bricheta Dunhill – trebuie să te lipsești de 70 de euro. Cine vrea cu tot dinadinsul să țină pasul cu gustul maselor nu trebuie să-i scape pe André Rieu (67,65 euro), Rod Stewart (64 până la 72 euro) și Cei Trei Tenori (50,70 până la 142,70 euro); paradoxal, mai ieftină este „Noaptea celor Trei Tenori", la Saarbrücken costă doar 34,50 până la 54,30 euro, iar *Rondo Veneziano* numai 31,59 până la 41,37 euro, în Teningen. Paleta culturală este atât de mare, iar lupta pentru un loc pe piață atât de dură, încât toți ofertanții – agenții de concerte, posturi de radio și televiziune, companii de discuri, reviste, organizatori de „evenimente", scene în aer liber, gastronomi-animatori, directori de circ, intendenți de operă, teatre independente, de cameră, de studio, orășenești și de stat sau firme de distribuire a filmelor – trebuie să recurgă, inevitabil, la rețete de succes identice, pentru a atrage atenția asupra lor.

Dar această subminare comercială îi afectează și pe artiști, care par din ce în ce mai scârbiți. Damien Hirst,

spre exemplu, pe care l-am intervievat acum câțiva ani, în perioada culminantă a agitației mediatice, despre „șocanta" artă britpop, nu a mai suportat presiunea și a întors spatele industriei culturale.

Când l-am întâlnit, la Londra tocmai se desfășurase expoziția *Sensation*, în centrul căreia se aflase celebra lui instalație *A Thousand Years:* o vitrină din sticlă uriașă, împărțită în două secțiuni, legate între ele printr-o mică fereastră, în care bâzâiau mii de muște. Într-o jumătate a vitrinei se găsea un vas cu zahăr, iar în cealaltă, un cap de vacă sângerând, intrat în putrefacție. Încântate de ofertă, muștele zburau febril între cele două atracții, rodeau aici, lingeau dincolo. Tentativa poznașă a lui Hirst de a fi *shocking* extazia industria artistică. Vizitatorii expoziției rămâneau cu priviri fermecate înaintea vitrinei și ascultau explicațiile șoptite în ureche prin audioguide, în vreme ce gazetele polemizau prin eseuri savante, dacă opera de artă reprezintă o mărturie despre comportamentul cetățeanului-consumator modern sau mai degrabă o variațiune pe cea mai veche temă a artei – moartea.

Toate astea l-au deprimat profund pe Damien Hirst. Cu doar doi ani mai devreme, una dintre lucrările sale nici nu primise permisiunea de a trece prin vama americană, atunci când fusese împrumutată pentru a fi expusă. Se numea *Dead Couple Fucking Twice* și era alcătuită din cadavrul unui taur matur, care, acționat printr-un motor hidraulic, se copula cu un cadavru de vacă. Acum, muzeele din întreaga lume solicitau capetele de porc alterate ale lui Hirst, băncile achiziționau vitele sale tăiate cu ferăstrăul și puse în formaldehidă, pentru a le expune pe etajele lor administrative, decorate de arhitecți avangardiști,

colecţionarii se băteau pe instalaţiile sale fotografice, cu victime ale accidentelor de circulaţie. Când l-am întâlnit, Hirst nu mai reuşea să-şi stăpânească frustrările provocate de situaţia în care se găsea.

M-a întâmpinat în atelierul său – un tip solid, ras în cap, mai degrabă din categoria mitocanului englez mediu, îmbibat în alcool, cu obrajii buhăiţi şi ochii roşii, cu care mă fixa cu o intensitate iritantă. Abia după ce ne-am aşezat, în sfârşit, am reuşit să-i pun cea dintâi întrebare, mormăind ceva de genul: „Faceţi artă sau antiartă?" Iar Hirst a sărit în picioare şi mi-a dat singurul răspuns corect: „Întrebarea este aşa de lipsită de orice speranţă, încât mai bine mergem la cârciumă să ne facem pulbere pe chestia asta!" Era abia începutul după-amiezii, adică dis-de-dimineaţă din punctul de vedere al unui boem nord-londonez. Primul rând de bere l-a dat Hirst, iar după cel de-al treilea m-a întrebat: „Cât ai băut tu cel mai mult, într-o noapte?" – „Am fost în marina germană, prin urmare..." – „Aha!", m-a întrerupt el. „Îţi place sexul anal?" – „Nu prea", i-am răspuns, încercând să readuc discuţia în ape mai liniştite, în vreme ce el a pescuit din buzunarul hainei sale o mică figurină din lemn, reprezentând un porc, şi i-a vârât-o sub nas bărbatului de la masa vecină, care îşi mânca în linişte cârnatul de Cumberland cu piure de cartofi, mărturisindu-i: „Porcul ăsta înseamnă nemaipomenit de mult pentru mine. Azi-noapte i-am rupt capul, cu dinţii. Vreţi să fie al dumneavoastră? Vi-l dăruiesc!" – „Nu, vă mulţumesc, sunteţi foarte amabil", a spus domnul în vârstă, fără să aibă habar că tocmai refuzase un Hirst autentic.

După alte câteva beri, Hirst a început să se plângă de lumea artistică. Orice ar face ca să rupă cercul vicios,

singurul rezultat pe care îl obține este un nou val de extaz. Nu știe încotro să o apuce. „Tablouri florale, oare?", a mai suspinat el. La scurt timp după întâlnirea noastră de la Londra, a deschis un restaurant în Notting Hill, ai cărui pereți i-a decorat cu vitrine pline cu recipiente medicinale, și a botezat localul Pharmacy. Când a băgat de seamă că restaurantul său se transformase în atracție turistică, l-a închis și a inundat piața de obiecte de artă punând în vânzare întreaga instalație la Sotheby's, sub titlul de „originale Hirst". Iar curatorul său, Jay Joplin, a făcut criză de nervi, temându-se că prețul vitrinelor medicinale Hirst se va prăbuși. Însă nici vorbă de așa ceva, Hirst a încasat șaisprezece milioane de euro. Cu banii aceștia s-a retras în casa din Devonshire, s-a dedicat jocurilor video împreună cu copiii săi, și nici nu mai vrea să audă de artă.

Problema cu care se lupta Hirst este tot atât de veche pe cât industria culturală. Dadaiștii au fost cei dintâi care și-au dat seama că monstrul comercializării reprezintă chiar acea forță capabilă să transforme orice artă, indiferent cât de critică, într-o decorațiune complezentă. *Pissoir*-ul lui Marcel Duchamp a fost o parodie la adresa întreprinderii muzeale și a ajuns punctul de atracție al oricărei expoziții de artă modernă. O ultimă revoltă împotriva înglobării ei în industria culturală a fost un manifest făcut public, la inițiativa lui Carl Laszlo, de cei rămași în mișcarea dadaistă, în 1958. „Alături de inocenți", se spune în text, „o cohortă de veșnic întârziați aleargă de la vernisaj la concert, savurând cu precauție «arta modernă», ca pe un adjuvant împotriva indigestiei. Bravi funcționari de stat își dau silința să frecventeze cluburile de film, ființe pedestre cu bună reputație

își ornează locuințele lipsite de gust cu mobilă în stil modernist... Abia puțini au băgat de seamă că nu se poate înlocui stilul de viață, viața însăși, cu un singur basorelief al lui Arp; că o scurtă bandă a lui Schwitters nu alungă pustiul casei; că o lucrare de Max Ernst nu reprezintă o banală decorațiune de perete și că o piesă de mobilier Mies van der Rohe, în mijlocul vechiturilor dintr-o casă refăcută în stil modernist, se luptă pentru o cauză pierdută din start, chiar dacă în jur există o bibliotecă întreagă cu literatură despre cultura construcției și a locuirii."

Mulți artiști încă nu au abandonat tentativa de a împiedica establishmentul să devoreze arta ca pe un digestiv, ca pe un aperitiv la cina dintr-un restaurant de trei stele. Iar noi, obedienți consumatori de cultură, credem cu adevărat că putem asezona, prin artă, viața noastră convențională. Umplem rafturile cu integrala Wagner ori Mozart și, dacă vrem să fim progresiști, Stockhausen sau Penderecki, agățăm pe pereți lucrări de Chagall, Picasso, Rothko sau Rauschenberg, cumpărăm de la gift-shops albume, cataloage sau reproduceri, în funcție de moda momentului – creându-ne astfel un soi de culisă culturală care, avem convingerea, ne îmbogățește viața.

Și nici măcar nu putem fi siguri că un eveniment promovat cu surle și trâmbițe este sau nu o țeapă. O mare expoziție Vermeer nu trebuie ratată cu niciun preț, chiar dacă este sponsorizată de Shell și zilnic recomandată prin îndemnul „Nu rataţi!". În concluzie, ar trebui să ajungem la o sănătoasă ignorare a canoanelor mediatice, păstrându-ne, într-o situație ideală, o urmă de imparțialitate. Și să ne reglăm propriul consum cultural ținând seama de ponderea funcției sale în „integrarea socială" – cu alte cuvinte,

tot ceea ce înghiţim pentru a fi „aproape" – dar şi în satisfacerea adevăratei necesităţi.

Premierele spectacolelor de operă oferă cea mai potrivită oglindă a găunoşeniei consumului cultural. O minoritate absolută ţinteşte cu adevărat să vadă reprezentaţia, iar pentru toţi ceilalţi contează doar că sunt văzuţi la un eveniment care le conferă prestigiu, prin simpla lor participare. Iar instituţiile sunt nevoite să se adapteze – deoarece publicul tradiţional renunţă, treptat, la spectacole – şi lansează producţii în stil *happening*, apte să işte controverse. Rezultatul: cei mai mulţi spectatori fac parte din categoria amatorilor de evenimente, pe care puţinii iubitori de operă le evită, nedorind să vadă un Figaro masturbându-se pe scenă.

Fenomenul este cât se poate de evident la Bayreuth: ziua de deschidere rămâne rezervată exclusiv celor care, se vede cât se poate de limpede, suportă cu greu lungile opere ale lui Wagner în fotoliile legendar de confortabile, în aşteptarea celor două pauze lungi, care le răsplătesc răbdarea. Atunci se înghesuie printr-un spaţiu îngust, sub privirile unei mulţimi de gură-cască şi fotografi de presă, pentru a ajunge la restaurantul festivalului, unde meniul este extrem de scump, dar şi mediocru. Cei mai mulţi nici nu sunt interesaţi de mâncare, ci aşteaptă doar să fie remarcaţi de Sabine Brauer, reportera de la *Bunte*, şi fotografiaţi alături de Frau Merkel sau de Thomas Gottschalk.

Indiferent cât de ridicoli sunt spectatorii de operă împopoţonaţi, gata să ia parte la premieră, categoric şi noi vom arăta la fel dacă nu vom respinge conştient tentaţia de a folosi cultura şi mediile de informare în masă ca să avem un cuvânt de spus, evidenţiindu-ne pe scara socială. Cheltuielile pentru consumul de cultură sunt, în cazul

majorității, mai ales o investiție în prestigiu. După ce am început să reduc sumele alocate mediilor de informare și culturii, am constatat că puteam renunța la foarte multe lucruri fără să fac economii la ce mă interesează cu adevărat. Spre exemplu, am trăit multă vreme cu ideea obsesivă că ar trebui să mă abonez la cât mai multe ziare și reviste în toate limbile – mai mult sau mai puțin cunoscute de mine – ca să fiu la curent. În momentul culminant al patimii mele, în cutia noastră poștală erau înfundate zilnic nu mai puțin de cinci ziare. Vecinii clătinau din cap când mă vedeau, pentru că lada albastră de gunoi, comună, se umplea imediat după ce era golită. Urmăream știrile cam de patru ori pe zi, iar pe Internet mă străduiam să caut „principalele teme" ale zilei și în America, Franța și Anglia. Prezentam simptomele tipice ale unui *information junkie*.

Abia după ce am fost silit să țin dietă mediatică și culturală și socială, am observat că tot ceea ce considerasem că trebuie să fac pentru a rămâne *tuned in* îmi provoca o stare de confuzie și de saturație, blocându-mi gândurile proprii. Între timp m-am convins că nu am nevoie de abonament la *Atlantic Monthly*, nici la *Merkur*, nici la *Tatler*, nesimțindu-le lipsa. Mă descurc și fără conexiune DSL cu viteză de 2 048 kbit/s, iar dacă va fi să-mi mai doresc vreodată celular, voi cere garanții ferme că funcționează strict ca telefon. Nu vreau să știu cine a câștigat Premiul Bambi, Aparatul de Fotografiat de Aur sau Curcanul de Aur, nu vreau să aflu Trăsnaia Anului, iar cercetările în domeniul geneticii sau al creierului mă interesează mereu, nu numai atunci când cine știe ce stea mediatică vrea să le transforme în „Tema lunii". Nu am nevoie nici să călătoresc la fiecare două săptămâni în cine știe ce „metropolă a artei" europene,

ca să vizitez ultima expoziție, pentru simplul motiv că am auzit la televizor că nu trebuie scăpată, pot la fel de bine să intru în muzeul de alături, ale cărui tablouri nu beneficiază săptămâna asta de atenția presei. Nu-mi trebuie nici să vizionez te miri ce piesă de teatru, care și-a făcut nume grație unui scandal, și am reușit să renunț cu succes până și la urmărirea constantă a știrilor. Majoritatea noutăților presupus importante n-au nici cea mai vagă legătură cu viața mea. Iar dacă vreau să mă supun unui tratament pasiv cu știri, mai deschid radioul. O oră de *Deutschlandfunk* pe seară, pe lângă zapatul în fața televizorului, mi se pare ca o farfurie de legume proaspete, de la magazinul bio, față de mâncarea de gata de la supermarket.

În *The Age of Missing Information*, cercetătorul american Bill McKibben a studiat toate emisiunile de televiziune transmise de-a lungul unei zile în statul New York. A avut nevoie de câteva luni ca să vizioneze întregul material și a stabilit că este vorba de o masă enormă de informații, fără niciun folos și fără nicio contribuție la îmbogățirea nivelului de cunoștințe.

Suntem bombardați, de dimineața până seara, cu informații și cu divertisment, dar știm mai puțin ca niciodată. Neil Postman, un cunoscut veteran al luptei împotriva supraalimentării mediatice, susține că, pe vremuri, când a început să predea la New York University, chiar dacă mijloacele tehnice auxiliare erau primitive, studenții se arătau, în majoritatea cazurilor, capabili să citească, să scrie și să-și exprime ideile în cuvinte. Astăzi există programe de redactare, acces electronic în mii de biblioteci, și Internet wireless non-stop, în schimb puțini mai pot redacta un

eseu coerent, cât despre idei proprii, de mult nu mai există, mulțumindu-se toți să repete ca papagalii.

Savanții în domeniul creierului uman se arată extrem de preocupați de soarta generației care va urma, punând tot mai des eșecul școlar pe seama așa-numitei neglijențe mediatice. Jumătate dintre copiii de zece ani au în camera lor un set complet de aparatură – televizor, computer, playstation și DVD-recorder – și își petrec zilnic în jur de două ore cu jocurile video. Capacitatea lor de a învăța materia cerută la școală s-a redus masiv, deoarece zonele scoarței cerebrale dedicate activității școlare sunt suprasolicitate de jocurile video și de televizor.

Niciun aparat nu favorizează îndobitocirea și comportamentul de turmă mai intens decât televizorul. Niciun mediu nu e mai răspunzător de difuzarea unei cantități mai mari de tâmpenie, de violență și de banalitate, de atâta pierdere de vreme. Nu cu mult timp în urmă, trebuia să cunoști cel puțin latina pentru a-ți asigura prezența în elita intelectuală. Astăzi ajunge să renunți la televizor. Chiar și emisiuni de informare pretins inteligente simulează transmiterea de informații științifice, conținutul lor fiind mai degrabă mediocru. Și cui îi servesc reportajele despre zonele calamitate în format infotainment, în care imaginile sunt însoțite de muzică de vioară? Cui îi servesc transmisiunile live din Bagdad, în care jurnaliștii dintr-un centru de presă bine protejat primesc știrile de la sediul lor central din Mainz sau Atlanta pentru a le explica telespectatorilor lor din Milwaukee și Stuttgart care este situația „de la fața locului". Cam în acest fel:

Prezentatorul de știri: „Bună dimineața la Bagdad. Ne puteți spune cum stau lucrurile în acest moment?"

Reporterul: „Nu, Thomas, situația este cât se poate de confuză. Ne aflăm aici, în centrul de presă, tehnicienii noștri depun toate eforturile să mențină legătura prin satelit."

„Agențiile de presă relatează demisia ministrului de interne. Ce ne puteți spune despre acest lucru?"

„Da, am citit și noi relatarea. Cei mai mulți experți prevăzuseră mutarea, de altfel, cu câteva zile în urmă. Iar noi nu avem nimic de adăugat. În mod normal, nu părăsim centrul de presă. Vă rog să urmăriți comentariul colegului meu Scott Thomas de la *Newsweek*, care l-a intervievat pe ministrul de interne cu câteva zile în urmă."

De regulă, transmisiunile în direct de acest gen sunt urmate de discuții în studio, între doi jurnaliști, cel cu barbă fiind expert în Orientul Apropiat. Cine nu schimbă postul când doi jurnaliști se intervievează reciproc nu are decât să suporte consecințele.

Ajunși aici, fie-mi permisă o indiscreție. În tinerețe, când s-a căsătorit cu Diana, prințul Charles a presimțit că ar putea fi ceva în neregulă, după ce ea a insistat să i se aducă un televizor lângă pat. Iar el pronunță cuvântul „televizor", atunci când îl pronunță, cu asemenea dezgust, de parcă ar spune „furuncul".

Odată ce vom începe să evităm mizeria răspândită de presă – tot soiul de opinii și evenimente publice – calitatea vieții nu va înceta să se amelioreze. Cine se lasă purtat de orice nou trend nu va putea evita o viață costisitoare, alienantă și plină de stres. Curajul de a fi altfel te învață să economisești bani, asigurându-ți puțină autarhie – un adevărat lux, în vremurile noastre înclinate spre înregimentare și ștergerea oricăror diferențe.

Refugiul în competență este una dintre cele mai elegante maniere de a evita împotmolirea în mizeria culturală. Oricât de enervantă ar fi lipsa banilor, are și părțile ei bune, stabilind priorități și înlăturând toate nimicurile cu care ne umplem viața. Și astfel eliberați, ne putem ocupa doar de ceea ce ne interesează cu adevărat. Marii cunoscători într-un domeniu anume – fie că e vorba de viața și opera lui Glenn Gould, de arta sacră în Evul Mediu sau de punk-rock – rămân imuni la spiritul de turmă care dictează consumul cultural. Desigur, și pasiunile pot aluneca ușor în ridicol, dar sunt scutite de aerul grav al consumatorului modern de cultură, de balansarea de la o temă la alta, de groaza față de boala vacii nebune sau de coșmarul merelor manipulate genetic. Adevărații specialiști stăpânesc suverani bogăția cunoașterii, într-un perfect antagonism cu candizii mânuitori de telecomandă.

COPII ŞI IARĂŞI COPII

„Să devenim din nou copii este o dorinţă irealizabilă. În schimb putem încerca să evităm ca ei, copiii, să ajungă ca noi."

ERICH KÄSTNER

DESPRE EDUCAŢIE SCUTITĂ, DIN FERICIRE, DE CONSUM COMPULSIV

Alegerea cadoului pentru un copil? Cel mai greu examen cu putinţă. Dacă te apuci să ceri jocuri clasice – cum ar fi cele poştale – la mall, vânzătorii te măsoară de parcă ai avea Coranul sub braţ şi o cingătoare cu dinamită la brâu. Capitalismul vulgar îşi arată faţa sa cea mai hidoasă în raionul de jucării: totul se află în mâinile a două sau trei mari concerne, care şi-au împărţit lumea între ele, ca monştrii din filmele fantasy. Jucăriile pe bază de PVC conţin, fără excepţie, plastifianţi care eliberează otrăvuri, indiferent că micuţii le bagă în gură sau, pur şi simplu, le

țin în mână. Toate jucăriile provin din China ori din Vietnam, fiind produse de copiii de acolo pentru copiii de aici, în localități care se cheamă Kung-Chu-Ling și Haiphong, trudind aproape pe gratis în hale prost aerisite, mistuite uneori în incendii.

Iar pe copiii de aici nici măcar nu-i mai interesează jucăriile, după cum constată, alarmant, studiile de piață. În America de Nord și vestul Europei, jumătate din micuții de patru până la șase ani preferă jocurile video. Uriașii Toys'Я'Us și F.A.O. Schwarz sunt cuprinși de panică, deoarece publicul asupra căruia trebuie să se concentreze are o vârstă tot mai fragedă. Pe vremuri, și copiii de unsprezece ani se mai jucau cu plăcere la playmobil, în timp ce astăzi puștiul de șase ani este cel mai interesat de laptopul lui tati.

Strategii îngrijorați ai marilor concerne se întâlnesc tot mai des cu un fenomen pe care am avut și eu prilejul să-l cercetez, chiar la mine acasă: micuții s-au săturat de jucării ca de mere acre. Întotdeauna fiul meu a fost mai atras de computer decât de toate nimicurile din plastic. Cum rămâne nesupravegheat pentru o clipă, cum îți iese în cale fie înarmat cu peria de WC, după ce m-a văzut pe mine utilizând-o, fie cu un telefon înșfăcat la întâmplare, pe care apelează un număr din America, de preferință. A învățat să formeze „00l" cu mult înainte să poată pronunța „mașină". Fiica mea, în schimb, nu se complică deloc, de fapt se joacă exclusiv cu păpușa ei favorită – ajunsă într-un hal fără de hal, așa cum se întâmplă, surprinzător, cu toate păpușile favorite ale fetelor de vârsta ei, chioară și aproape cheală. Abandonează repede orice cadou primit și se întoarce la păpușa ei, de care nu se desparte niciodată, indiferent unde se duce.

Mania cadourilor și jucăriilor nu este înnăscută, ci, evident, inoculată copiilor noștri cu multă trudă. Iar marea artă de educare a spiritului plăcerii constă tocmai în a nu-i copleși. Și părinții cu buget limitat sunt adesea înclinați să-și sufoce copiii cu lucruri pe care, în principiu, nu și le pot permite. Temându-se să nu îi lipsească de ceva, se consideră obligați să le ofere toate mizeriile, păpuși vorbitoare, ghiozdane cu personaje Disney cu licență oficială, jocuri video, echipament complet Nike, nu cumva să se simtă mai prejos decât colegii de clasă. Și odată ce au crescut, devenind consumatori maturi, habar n-au ce înseamnă moderația, fiind învățați să-și dorească tot ceea ce are și vecinul. În cazul extrem, copiii îndopați de la naștere până la bacalaureat cu tot ceea ce oferă piața se vor trezi într-o bună zi incapabili să mai aibă vreo bucurie adevărată. Așa ca eroul din romanul *1979* al lui Christian Kracht, sătul de o lume a luxului vulgar, de care fuge tot mai departe, până descoperă fiorul absolut într-un lagăr de reeducare din China.

Cel mai sărman copil pe care l-am întâlnit vreodată a fost Ali Kashoggi, fiul cel mic al multimilionarului Adnan Kashoggi. Camera sa din palatul lui Kashoggi, construit în munții care domină Marbella, avea dimensiunile unei hale de sport. Toate jucăriile erau model XXL: ursuleți gigantici, mașinuțe gigantice, printre care replici miniaturale de Ferrari și Rolls-Royce. Iar în mijlocul tumultului de sunete și lumini stridente trona Ali, un spirit agasant, insuportabil, care-și tortura nenumăratele surori, nesuportând să rămână singur nici măcar o clipă, trecând permanent de la plictiseală la agitație. Ca să fie distrat, i se aduceau clovni în fiecare după-amiază, dar nu l-am văzut niciodată

zâmbind. Mai târziu, am aflat că ar fi fost trimis să urmeze școala la New York. Probabil la una din acele *rich kids schools,* ca Dwight, Spence ori St Ann's. Spence se distinge grație elevelor de unsprezece ani deja echipate cu genți Prada, iar Dwight și St Ann's prin consumul de alcool și de droguri din rândul elevilor. Ce i-ar mai putea bucura pe acești copii? Spre a-și compensa abundența din copilărie, nu le-ar mai rămâne decât să se facă hippies, în Goa, sau tramps dependenți de heroină, în Alger.

Doar atunci când ai învățat să renunți poți avea plăceri tot mai mari. Filozoful Arnold Gehlen susține că omul este supus unei presiuni permanente care îl împinge la dorințe dincolo de sfera necesităților sale imediate. Și numește această tendință de a avea tot mai mult „exces de impuls", în lipsa căruia, continuă Gehlen, omul nu ar fi realizat ceea ce a realizat și nu ar fi reușit să schimbe complet fața lumii.

Pornirea spre mai mult, mai bun și mai nou face parte din natura umană, la fel ca dorința de plăcere, care se instalează ținând sau neținând seama de Gehlen. Și cine încearcă să i se împotrivească va cunoaște nefericirea, doar nimeni nu se poate lupta cu propria sa natură. Secretul plăcerii constă tocmai în recunoașterea propriilor porniri și în domolirea lor, care însă pot fi înfruntate doar de asceți. În limba latină există un termen cât se poate de potrivit, *temperantia.* Potrivit pentru că face recurs atât la reprimare și disciplină, dar mai cu seamă la arta cuvenitei măsuri. Ca într-o rețetă care nu exclude zahărul și făina, ci le prescrie în cantitățile cuvenite, pentru a nu strica echilibrul întregului. În creștinism, măsura este una dintre virtuțile cardinale, budismul recomandă și el măsura, cât despre

dr. Müller-Wohlfahrt, medicul echipei FC Bayern, nici nu mai încape discuție!

În ceea ce privește educația, pentru mine există o provocare: cum să-mi feresc copiii să nu ajungă manipulați ai presei, consumatori imaturi și gata imbecilizați, dornici să aibă tot ceea ce li se ridică în slăvi? Cum să devină propriii lor stăpâni, cu spirit de sacrificiu, când atâția alții dau greș? Și am un singur răspuns: nu există nicio rețetă secretă. Oricât ai insista să se joace doar cu rățuște Waldorf artistic sculptate, din cap până-n picioare naturale, mai devreme sau mai târziu tot vor veni să ceară un joc video violent sau o păpușă vorbitoare Loving Baby. Iar când vor avea de ales între o jucărie eco, inteligent concepută, și un monstru din plastic care piuie din răsputeri și clipește din nenumărate beculețe, atunci ei... da, exact așa. Nu știu pe ce cale pot deveni negreșit cumpătați cetățeni ai lumii, plini de bun-gust și iubitori de natură. Dar știu că ar fi fatal să le înfrânez pornirile, pentru că aș obține exact ceea ce nu doresc.

Christa Meves relatează, pornind de la practica ei îndelungată de psihoterapeut, că atunci când părinții cât se poate de bine intenționați vor să-și apere copiii de tentațiile materialiste și de excesele de spirit de proprietate, aceștia se vor transforma cel mai adesea în maturi lacomi sau zgârciți patologici. În Kibbutzurile din Israel, se obișnuia ca sugarii să fie alăptați de mamele lor, dar apoi copiii creșteau în colectiv. Psihanalistul israelian S. Nagler a demonstrat că acești copii, educați în lipsa spiritului de proprietate, suferă de grave tulburări psihice. Astfel, este prezentat cazul unui copil extrem de inteligent, care a refuzat să învețe să socotească, deoarece tot ceea ce

avea de-a face cu „a lua" și „a păstra" devenise un tabu, din punctul lui de vedere. Prin urmare, blocarea spiritului de proprietate al copiilor nu înseamnă că vor deveni adulți sănătoși din punct de vedere psihic. „Voința de a avea" nu este o slăbiciune, ci, evident, o necesitate omenească, și poate fi doar temperată, dar trebuie să fie recunoscută de la bun început și apoi tratată fără duritate.

Mă încumet totuși să stabilesc o regulă: trebuie să încercăm să ne educăm urmașii astfel încât să devină autonomi, iar o educație în spiritul autonomiei înseamnă o educație în spiritul libertății. Copiii trebuie să ajungă să fie în stare să facă ceea ce se cuvine doar din convingerea lor interioară, acesta este țelul. Cât se poate de banal: fiica mea se spală pe dinți nu pentru că „trebuie" sau pentru că „așa se face", ci pentru că este convinsă că altfel în dantura ei se adună bacterii. Cu cât îți vine mai ușor să faci ceea ce trebuie să faci, cu atât ești mai fericit! Când afirmăm despre un muzician că este virtuoz, nu înseamnă doar că este capabil să interpreteze o partitură fără greșeală „la prima vedere", ci și că o face cu ușurință, cu măiestrie, fără chin și fără trudă. Ceea ce-l și deosebește de un începător, pentru care ar fi o luptă. Când faci ceea ce trebuie să faci fără să te coste niciun efort, înseamnă că ai reușit! Și fără nicio constrângere, ci numai din rațiune.

Dar aducerea cuiva pe calea rațiunii poate fi un proces îndelungat. Când fiica mea vrea neapărat înghețată, deoarece și prietenul ei de joacă a primit, există, în general vorbind, trei modalități de reacție: opțiunea A, îi cumpăr înghețată și așa se și termină cel mai repede toată povestea. Opțiunea B, nu-i cumpăr înghețată. „Am încheiat discuția!" și consimt ca ea să se supere (adică să urle). Sau, opțiunea

C, încerc să-i explic că unul dintre lucrurile care deosebesc omul de oaie este capacitatea de a nu behăi pentru simplul motiv că o fac și cei din jur. În optzeci la sută din cazuri, fiica mea decide că-și dorește cu adevărat înghețata și atunci trebuie să mă repliez la opțiunile A sau B. Dar și opțiunea C funcționează totuși uneori, când ne amuzăm și nu cumpărăm înghețată pe caniculă, iar în jurul nostru toată lumea ține câte un Magnum uriaș în mână și ni se umple gura de salivă... Semnalul nostru secret este „Beee!" Când unul dintre noi face „Beee!", înseamnă că ne luptăm să ținem la respect oaia din noi, care poftește mereu după ce au cei din jur.

Însă lecția autonomiei trebuie să fie predată cu moderație și să nu le pretindem permanent copiilor noștri să fie altfel decât ceilalți. Aidoma păsărilor, copiii vor să zboare în stol, poate pentru a fi astfel mai protejați de răpitoare. Și nu există nicio rețetă pentru a obține nonconformism într-o doză sănătoasă, deoarece, potrivit unei legi a naturii, din câte se pare, dincolo de o vârstă, copiii nu mai țin seama de ceea ce-și imaginează părinții și fac totul exact pe dos. Progeniturile clientelei din magazinele bio devin surprinzător de des pătimași amatori de carne de la marile combinate zootehnice, iar părinții care își solicită copilul, de mic, să cânte la un instrument oarecare trebuie să se aștepte ca la pubertate, cel târziu, să respingă tot ce are de-a face cu muzica. Dacă ar fi să ne imaginăm consecințele acestei legi până la capăt, cea mai bună strategie ar fi să le oferim copiilor exemplul propriei noastre vieți, trăite în stilul cel mai detestat, pentru a-i aduce pe calea cea bună. Dar cred că ar fi foarte obositor.

În ceea ce mă privește, din punctul de vedere al educației copiilor, au rezultat câteva avantaje hotărâtoare din faptul că nu mai plec dimineața de acasă, ca să-mi petrec întreaga zi într-un birou: mai întâi de toate, copiii mei constată că munca nu este ceva neplăcut și că se poate combina, fără niciun efort, cu alte îndeletniciri, cum ar fi tăiatul unghiilor de la picioare și puiul de somn de după-amiază. Chiar dacă bugetul pentru jucării a scăzut considerabil de când nu mai am un venit sigur, pot să ofer cu larghețe ceva la care și părinții bogați se dovedesc cât se poate de economi: mai exact, atenția. Părinților cu mai mult succes profesional nu le rămâne, măcar pentru a-și domoli mustrările de conștiință, decât să-și copleșească progeniturile cu daruri.

În psihologia infantilă este bine cunoscut cazul unor părinți înstăriți, care au cerut ajutorul unei echipe de psihologi, deoarece fiii lor, în vârstă de nouă și de unsprezece ani, deși „nu le lipsea nimic", se certau mereu între ei. Psihologii au făcut următoarea observație: părinții nu petreceau niciodată prea mult timp cu copiii, nici măcar când se aflau acasă, deoarece de obicei aveau oaspeți. Comportamentul celor doi mici cocoși de luptă urma mereu același model. Își vedea fiecare de treaba lui, în pace, exact până în clipa în care mama voia să se convingă că totul este în regulă. Atunci izbucnea cearta între ei, iar mama trebuia desigur să o aplaneze. Se liniștea, în cele din urmă, dar după o jumătate de oră o luau de la capăt. Cu forțe înzecite, ca să nu vină doar mama, ci și tatăl lor, și să îi ia și mai tare la rost, ceea ce avea darul să îi intimideze, dar și să le aducă pe chip expresia care în manualele de psihologie infantilă poartă denumirea de „surâsul Mona Lisei". Și

când părinții au vrut în sfârșit să afle care era problema fiilor lor, psihologii le-au explicat: „Copiii se ceartă pentru că știu că astfel, garantat, se vor bucura de atenția dumneavoastră."

Am putea bănui că lucrul cel mai de preț care poate fi dăruit copiilor îl au în măsură suficientă numai părinții cu mai puțini bani și, prin urmare, cu mai mult timp. „Atenția" poate să însemne și o scurtă plimbare aventuroasă până la cutia de scrisori cea mai apropiată sau gătitul împreună și orice alt mărunțiș cotidian. Am stat pe gânduri multă vreme dacă să-i iau sau nu la cumpărături. Omul își irosește o bună parte din viață cu stupidul shopping și îmi venea oarecum greu să-i obișnuiesc de la o vârstă atât de fragedă. Dar, pe de altă parte, cumpărăturile sunt un bun prilej ca să-ți înveți copiii că se poate trece printr-un magazin și fără să cazi pradă tuturor tentațiilor.

Supermarketurile din emisfera de vest au amabilitatea de a plasa toate produsele capabile să provoace copiilor puternice secreții de dopamină exact la înălțimea ochilor lor. Pentru a ne proteja de acest terorism, fiica mea și cu mine am inventat următorul joc: considerăm supermarketul un traseu în care ni se întind sute de capcane, în încercarea de a ne face să cumpărăm lucruri de care nu avem nevoie. Iar noi trebuie să parcurgem drumul fără să ne lăsăm seduși. Și câștigă cine reușește să cumpere numai cele stabilite dinainte, spre exemplu un litru de lapte, câteva banane și două tone și jumătate de iaurt cu fructe, preferatul ei. Când ieșim cu toții la cumpărături, ne împărțim în echipe și învinge cei care reușesc să-și mențină căruțul gol cât mai multă vreme.

Asemenea mici jocuri fac să crească rezistența împotriva cântecului de sirenă al consumului. Nu ne-a fost ușor

nouă, generația tinerilor tați, să trăim într-o lume în care te vezi vânat non-stop, împins să cumperi produse menite să te facă fericit. Dar generația următoare va trebui să dea dovadă de și mai multă tărie. Cum vom avea mai puțini bani, economia se va folosi de arme și mai puternice ca să ni-i scoată din buzunar.

În câteva supermarketuri Safeway din California, viitorul a început de pe acum: cumpărătorul este bombardat cu texte publicitare, dar nu ca în culturile primitive, prin demodatele difuzoare, nu, textele sunt adresate individual, fiecărui client în parte, prin „hypersonic soundbeam". Când treci pe lângă rafturile cu brânzeturi, o voce prietenoasă, de femeie, te face atent că Pecorino Sardo, care îți place atât de tare, este în ofertă. Și doar tu auzi asta, în timp ce doamna durdulie de alături este ademenită cu noua Bleu d'Auvergne light.

Când se va impune utilizarea acestei tehnologii, ceea ce se va întâmpla cu siguranță, vom fi ținta reclamei individuale. Dar aspectul va deveni de maxim interes pentru economie abia când vor fi cunoscute tot felul de amănunte despre profilul fiecărui cumpărător, astfel încât, chiar de la intrarea în magazin, va primi reclama sa personalizată. Ceea ce va fi posibil grație sistemului de identificare radio, pe scurt, cipuri RFID. Asemenea „mini-micro-cipuri" nu sunt vreo invenție science fiction, ci se utilizează de ani și ani, spre exemplu pentru deschiderea automată a unei căi sau pentru accesul la volumele dintr-o bibliotecă, numai că între timp au ajuns până la dimensiunea unui grăunte de nisip și pot înregistra un volum de informații pentru care era nevoie de *personal organizer*, până acum câțiva ani.

Consumatorul de mâine va fi o ființă suficient de transparentă, iar banii săi vor fi vânați cu mijloace publicitare tot mai rafinate. Numai dacă vom reuși să ne creștem copiii astfel încât să fie capabili să fie propriii lor stăpâni, conștienți că și ignorarea tentației poate fi o plăcere, vor avea șansa să fie bogați indiferent de câți bani dispun.

SHOPPINGUL ARMONIOS

„Să trăiești cât mai individualist cu putință în vremea asta, a colectivismului, rămâne singurul lux autentic care mai există."

ORSON WELLES

CUM SĂ CUMPERI FĂRĂ SĂ TE ȚICNEȘTI

În curtea institutului pentru cercetări asupra animalelor de la Beijing se află un monument dedicat „cobaiului necunoscut". Absolut de înțeles, dacă ne gândim la nenumăratele descoperiri epocale pe care noi, oamenii, le datorăm unui număr enorm de șobolani, șoareci și maimuțe. Spre exemplu, doar naivii mai consideră febra cumpărăturilor un mijloc sigur de potolire a depresiilor de zi cu zi, pentru că știința a demonstrat de mult că excesele de consum nu numai că nu aduc fericirea, ci, dimpotrivă, tâmpesc. După cum afirmă cercetătorii, *Homo sapiens* este stimulat de anticiparea realizării dorințelor sale, pe când împlinirea lor îl plictisește.

Cercetătorul Wolfram Schultz a întreprins un experiment devenit faimos. Maimuțele-cobai au fost închise în cuști cu uși de mici dimensiuni, deasupra cărora s-a montat câte o lampă, care se aprindea cu scurt timp înainte să li se ofere câteva felii de măr. Nu după multă vreme, maimuțele au înțeles mesajul: de îndată ce se aprindea becul, creierul lor începea să secrete dopamină. După cum a stabilit Schultz, prezența substanței-mesager a plăcerii era semnalată numai cât timp maimuțele își așteptau răsplata, iar când feliile de măr apăreau în sfârșit, nivelul dopaminei rămânea constant. Prin urmare, recompensa propriu-zisă nu provoca nici fericire, nici plăcere, nici vreo altă reacție concretă a creierului. Anticiparea bucuriei provoca excitație, iar îndeplinirea ei nu sporea câtuși de puțin plăcerea.

Dar profesorul Schultz a mers și mai departe, dorind să afle dacă și în ce măsură creșterea calității recompensei ar putea induce o diferență sensibilă. După apariția semnalului luminos, le-a recompensat pe maimuțe nu cu felii de măr, ci cu stafide. Ura! Creierul a început să secrete și mai multă dopamină, imediat ce se aprindea lampa. Dar animalele s-au obișnuit curând cu hrana de soi – cantitatea de dopamină a scăzut și nivelul de satisfacție atingea aceleași valori ca atunci când primeau măr. Iar după o vreme, când Schultz a început să le ofere din nou felii de măr, în loc de stafide, secreția de dopamină a scăzut și mai mult. Aprinderea lămpii nu le mai stimula pe maimuțele blazate. Dacă banalele felii de măr le bucuraseră până nu de mult, chiar și cu meniul repetat de sute de ori, maimuțele erau acum deziluzionate. Concluzia profesorului Schultz ne trezește la cruda realitate: cu cât așteptările sunt mai

înalte, cu atât fericirea e mai greu de atins. Şi nu desfătarea propriu-zisă, ci doar anticiparea ei sporeşte sentimentul de fericire.

Bine-cunoscutul filozof Ernst Bloch a ajuns la aceleaşi concluzii fără să recurgă la maimuţe. Teoria sa despre „melancolia faptului realizat" confirma cu mult înaintea experimentelor asupra reacţiilor cerebrale că aspiraţiile şi dorinţele se sting mereu în pragul împlinirii lor. Este suficient să ne adaptăm acestui adevăr simplu pentru a economisi o grămadă de bani. Desigur, ne dorim un iPod sau ultimul model de cameră digitală. Dar odată ce intrăm în posesia lor, nu ne simţim mai bine decât înainte. Aşadar, putem renunţa la ele de la bun început.

Sora mea, Maya, a înţeles cum funcţionează sistemul fără să aibă nevoie de nicio abordare ştiinţifică a acestei teme. E o adevărată experienţă să mergi cu ea la cumpărături. Spre exemplu, intră într-un magazin, ferm hotărâtă să-şi cumpere pantofi. Probează mai multe perechi, eventual pune să i se aducă şi alte modele, din depozit ori chiar de la alte magazine din reţea – şi, exact în momentul în care pare gata să cumpere, îşi schimbă brusc hotărârea şi spune: „Mă mai gândesc şi revin mai târziu." Ceea ce, firesc, nu face niciodată. Dacă se întâmplă să străbaţi, alături de ea, o zonă pietonală, un shopping center, terminalul dintr-un aeroport sau alte asemenea locuri, nu scapă niciodată prilejul să intre într-un magazin de cosmetice, unde se parfumează şi apoi se îndreaptă spre casă, cu un flacon sau cu un nou spumant de baie, apoi, de îndată ce se aşază la coadă, o apucă plictiseala, lasă totul deoparte şi îşi vede de drum. Această versiune avansată a clasicului window-shopping, care în ultimă instanţă stârneşte

poftele şi nimic mai mult, funcţionează desigur atât timp cât există dorinţa autentică de a cumpăra ceva. Să intri în magazin doar ca să le sâcâi pe vânzătoare nu e nicio distracţie.

Iată concluzia la care au ajuns sora mea, Ernst Bloch şi profesorul Schultz: consumul la care ne incită reclama şi oferta în sine poate produce bucurie numai în cazuri rarisime. Când cercetăm mai atent, lucrurile pentru care cheltuim cei mai mulţi bani sunt „perle de sticlă", lipsite de valoare, pe care, graţie reclamei, le considerăm indispensabile. Să privim „obiectele scumpe", pentru o clipă, din perspectiva spărgătorului: din orice locuinţă merită umflate, în primul rând, aparatura tehnică, televizorul, DVD-ul, staţia stereo şi computerul. Adică articolele care se perimează în doi-trei ani şi nu mai au nicio valoare, vândute la mâna a doua. Istoricul Rolf Peter Sieferle susţine că ne-am transformat într-o „societate de persoane fără proprietate", în ciuda relativei prosperităţi în masă. În zilele noastre, persoane din cele mai diverse straturi sociale dispun de nenumărate bunuri, dar numai o pătură extrem de restrânsă, pe cale să devină şi mai restrânsă, mai are valori autentice.

Chiar şi în straturile sociale inferioare pot fi acumulate venituri considerabile – un muncitor calificat câştigă eventual şi peste un milion de euro de-a lungul vieţii – dar averea personală, durabilă, reprezintă, de regulă, doar o fracţiune din câştig, deoarece, în timp, a fost risipită pe nimicuri sau omorând timpul: călătorii în Seychelles, rafturi din lemn de esenţă moale pentru sticle, montate instabil, vase pentru *fondue*, plăci pentru vafele, cotizaţii la diverse cluburi, aparate de produs gheaţă şi iaurt, papuci din plastic, rucsacuri *activity*, combinezoane, cuţite de tabără pentru tăiat

ceapa, cântare care indică separat grăsimea față de restul masei corporale, tocător de carne din „crom superfinisat", aparat de tăiat scama cu colector, aparatură pentru masaj electric, dispozitiv de închidere ermetică a pungilor de chipsuri, două prese de fructe, o mașină Chi, tigaie cu design special și pernuță magnetică pentru gât.

Unul dintre cele mai îmbucurătoare aspecte ale pauperizării relative este acela că, în sfârșit, a sosit momentul eliberării de toate zorzoanele care acompaniază bunăstarea. Dar succesul depinde în primul rând de capacitatea de a conștientiza spălarea de creier la care am fost supuși ca eterni consumatori ușuratici. Cum a reușit reclama să ne convingă mereu de necesitatea absolută a unor obiecte, de altfel doar plictisitoare? Cum a reușit Starbucks să ne convingă să comandăm un frapuccino cu gust de caramel, cu pepite de ciocolată, deși o ceașcă de cafea ar fi mult mai pe gustul nostru? Cum de își cheltuiesc banii unii, de la un capăt al scării sociale, pe tonuri de apel pentru telefonul mobil și cum de alții, de la celălalt capăt, își cheltuiesc banii pe Mouton-Cadet, a cărui etichetă trimite cu gândul la *les grands châteaux*, el fiind de fapt doar un vin roșu de masă combinat? Cum reușește Gillette să lanseze cu regularitate pe piață câte un nou aparat de ras cu nume absurd, ca MACH 3 Turbo, și să ne convingă, de fiecare dată, că bărbierește mai neted ca niciodată?

Cartea lui Frédéric Beigbeder *29,9 RON* se dovedește extrem de utilă pentru înțelegerea mecanismelor reclamei. Beigbeder a fost și el copywriter vreme de zece ani. Octave Parango, personajul principal, își detestă lumea în care totul, inclusiv el însuși, este de vânzare și la un moment dat spune: „În momentul în care ați adunat destul ca să

vi-o puteți permite, mașina visurilor, lansată de mine în ultima campanie, a fost de mult depășită de modelul promovat în viitoarea campanie. Sunt mereu cu trei pași înaintea dumneavoastră și, puteți conta pe mine, am să vă frustrez mereu. *Glamour* este țara în care nu veți ateriza niciodată. Vă administrez noutăți, care prezintă avantajul că nu rămân noi... Îndatorirea mea este să vă fac să salivați. În meseria mea nu urmărește nimeni să vă facă fericiți, pentru că cei fericiți nu consumă." Încă de prin anii douăzeci ai secolului trecut, iată ce le predica un specialist în reclamă oamenilor de afaceri din Philadelphia: „Vindeți-le lucrurile după care tânjesc, la care speră, la care visează în visele lor cele mai îndrăznețe... Oamenii nu cumpără ceea ce le lipsește. Ci cumpără speranță – speranța în ceea ce le-ar putea dărui marfa voastră." Reclamele, atent ascultate, promit că au un rost, dar dacă produsele respective ar avea vreun rost, vânzările ar scădea în scurt timp, deoarece sistemul funcționează doar atât timp cât promisiunile nu se realizează. Trucul cel mai simplu, de când s-a inventat bățul cu morcovul ținut la botul măgarului.

Promisiunea exclusivității s-a dovedit întotdeauna un mijloc de atracție cât se poate de eficient. Mai exact, speranța de a avea un ceas care nu dezvăluie doar ora exactă, ci conferă și sentimentul apartenenței la un cerc de oameni iluștri. Dar în vremurile noastre, în care orice concern producător de textile ieftine dispune de o vedetă *haute couture* și orice lanț de supermarketuri de un bucătar cu stele, consultant în alimentația bio, demersul devine tot mai dificil. Încet-încet, nici cel mai naiv consumator nu va mai putea fi păcălit să confunde articolele de masă cu piesele de lux. Dar multă vreme a funcționat perfect și, grație principiului

crizei artificiale, s-a întreținut iluzia că produse fabricate pe bandă ar fi un lux. Concernele specializate în acest gen de marfă se îngrijesc să nu inunde piața, menținând astfel un anume grad de febră a așteptării. Dacă îți dorești o Kelly bag Hermès sau un Rolex Daytona, va trebui să aștepți câteva luni, deși din punct de vedere tehnic nu există nicio problemă să se satisfacă pe loc orice cerere.

După cum se prezintă situația acum, nici măcar în regiunea Ruhr nu te mai poți sui într-un mijloc de transport în comun și să nu vezi cel puțin trei persoane cu genți Gucci sau Louis Vuitton. Și nici nu se mai jenează nimeni că ar purta copii ieftine în locul originalelor scumpe, ba este de-a dreptul *uncool* să te încurci cu modele originale. Copiile-pirat mai asigură și aura de vitejie a călătorului de cursă lungă, deoarece replicile de calitate nu se găsesc la îndemână, ci numai la Hong Kong și Bangkok. Dacă până și sora mea, Gloria, a mărturisit într-un interviu din *Spiegel* că preferă să cumpere falsuri Louis Vuitton de calitate, la a zecea parte din prețul originalelor („Originalele, se știe, sunt pentru oligarhii ruși"), dacă până și o doamnă ca soacra mea a intrat cu cea mai sinceră naturalețe cu ceasul ei Cartier, făcut la Hong Kong, în magazinul cu același nume din München, ca să-i strâmteze puțin cureaua, iar când vânzătoarea i-a sugerat discret că este vorba de un fals a răspuns nonșalant „Știam", înseamnă că lucrurile sunt cât se poate de limpezi: vremea articolelor de lux produse industrial a apus definitiv.

Și cum rămâne cu simbolurile clasice ale prestigiului – aurul și pietrele prețioase? Ca semn al „distincției", ele mai contează doar în măsura în care cel care le etalează lasă să se ghicească, de la distanță, că are gusturi nesigure

şi că averea sa este de dată foarte recentă. Cine mai umblă voios după zorzoane „nobile" nu are decât să intre pe un canal Home Shopping, cum ar fi QVC. Acolo se mai oferă ceea ce nu mai este de găsit pe Bahnhofstraße la Zürich sau pe Jungfernstieg, la Hamburg: lanţuri de aur groase cât cârnatul, inele mari cât oul, coliere din linia „il Re" („pentru cei cu aspiraţii regeşti"), ţinute cu veneraţie în faţa camerei de moderatori pe care îi cheamă Bob, care dau asigurări că până şi „regii şi prinţii" preferă podoabele grandioase, cu design în noduri, care există însă doar în serii limitate şi comanda trebuie făcută pe loc, pentru asigurarea unui exemplar.

Şi în cazul gadgeturilor, distincţia funcţionează pe dos, în comparaţie cu vremurile în care celularul, spre exemplu, avea valoare de simbol al statutului. Cele dintâi telefoane mobile apărute pe piaţă au stârnit senzaţie. Mi-amintesc cu oarecare melancolie de primul meu mobil, marca Siemens. Avea dimensiunile unei poşete medii şi cântărea spre cinci kilograme. Când suna, tonul lui strident stârnea panica în orice compartiment de tren. Astăzi, abia dacă există obiecte mai comune decât telefonul mobil, iar cine ţine să fie altfel renunţă la permanenta legătură cu cei de departe. Şi este cât se poate de amuzant să vezi oameni în toată firea tastând obsesiv, cu privirea fixă a copiilor căzuţi pradă maniei Nintendo. Şi-o poate cineva imagina pe doamna Merkel, aşezată pe banca guvernamentală, trimiţând neîncetat SMS-uri, cu ochii concentraţi în neant?

Prestigiul şi statutul sunt în continuare definite prin prisma consumului – dar acum este vorba mai degrabă de renunţarea la consum. În perspectivă istorică, abundenţa

materială a reușit doar în foarte rare cazuri să aducă bucurii – din câte se pare, ea nici nu servește acestei funcțiuni. În *Teoria clasei de lux* (1899) amintită mai sus, Thorstein Veblen lansează teza potrivit căreia acumularea banilor ar fi semnul tăriei de caracter și al inteligenței, iar sărăcia, în schimb, un simptom al eșecului, viziune care, din păcate, s-a bucurat de mare credit până de curând. Cine își permitea o mașină nouă era considerat un element de nădejde și vrednic al societății, cine ieșea în lume într-o vechitură – doar un pierde-vară leneș și incapabil. Potrivit concepției capitaliste despre lume, ești dator să consumi – ca dovadă vizibilă a hărniciei. Prin urmare, chiar ideea de demnitate și de onoare burgheză a fost multă vreme legată de abundența materială. Din fericire, situația s-a schimbat cu totul. Cine se scaldă în opulență este considerat suspect (o fi rus? proxenet? Tatjana Gsell?), luxul autentic se definește acum mai ales ca afirmare a propriei personalități în fața presiunii consumiste care, după cum s-a văzut, mai mult îngreunează viața decât să o ușureze. Astfel, deși poate părea paradoxal, se poate profita, cu dibăcie, de pe urma declinului bunăstării pentru a crește calitatea vieții.

Începând cu ultimul deceniu al mileniului trecut a apărut o mișcare de opoziție față de societatea abundenței, marcată în America prin editarea unor cărți, printre care *Clutter's Last Stand* (1984) și *Voluntary Simplicity* (1989), în vreme ce antipatia față de concernele multinaționale a devenit un semn distinctiv al avangardei, odată ce Naomi Klein a publicat *No Logo* (2000). Mulți consideră Vancouverul cel de-al doilea punct de forță al mișcării anticonsumiste. Acolo trăiește Kalle Lasn, autorul volumului *Culture Jam*. Tot el editează și revista trimestrială *Adbusters*, cunoscută

nu numai graţie textelor sale de teorie a culturii, ci în special antireclamei – *uncommercials* – care, făcând recurs la psihologia publicităţii, ridiculizează această publicitate şi febra consumismului indusă de ea. Unul dintre cele mai faimoase exemple de antireclamă este parodia după spotul Calvin Klein – un bărbat care se uită mândru în indispensabilii săi, cu legenda: „Obsession". Într-alta apare Joe Camel, emblema publicitară a mărcii Camel, în postura de bolnav de cancer, pe un pat de spital, sub numele Joe Chemo.

Există şi spoturi video create de Kalle Lasn în acelaşi stil, prezentate însă exclusiv la festivalurile de film, deoarece, firesc, reţelele de televiziune nu doresc să-şi alunge clienţii interesaţi să-şi difuzeze publicitate. Difuzarea de *uncommercials* de-ale sale la televizor, pătrunderea în „centrul de comandă al culturii de consum" ar reprezenta pentru Lasn marele triumf. Spoturile sale îndeamnă la „săptămâna fără televizor", acuză „industria frumuseţii" de provocarea bulimiei şi a anorexiei şi lansează atacuri la adresa industriei de automobile. Majoritatea acestor *uncommercials* sunt realizate de specialişti în publicitate care, „având mustrări de conştiinţă", după cum spune Lasn, lucrează şi pentru el.

Pentru a-ţi pune sub control obiceiul de a cumpăra compulsiv, poţi recurge şi la mici tertipuri. Disidenţii consumului din America au inventat „Buy Nothing Day", o găselniţă genială, deoarece poate fi cu adevărat transformată într-un sport. Îţi impui ca într-o zi pe săptămână, vinerea, spre exemplu, să nu cheltuieşti niciun cent, banigheaţă sau de pe card. Nu-i simplu deloc, cine se lansează în acest joc va constata de câte ori pe zi îşi doreşte să

cumpere ceva, de regulă din reflex. Ar fi ideal să excluzi însă din regula jocului tabieturile care te obligă la cheltuieli plătite cash, cum ar fi ţigările sau cafeaua.

Tot în Statele Unite a apărut o iniţiativă de lansare şi popularizare a „prezervativului pentru cardul de credit". Cardul era introdus într-un pliculeţ pe care stătea scris: „Eşti sigur că ai nevoie de asta?" sau „Cumperi pentru că te roade ceva?" Pentru fiecare cumpărătură, cardul trebuia mai întâi extras din prezervativul lui. Campania nu a avut succes, ceea ce nici nu e de mirare. Dar ideea nu este rea deloc, majoritatea cumpărăturilor sunt inutile, de folos sunt doar lucrurile achiziţionate cu chibzuinţă.

Este momentul să lansăm un avertisment: calicia. Cei mai mulţi bani se risipesc exact când alergi după chilipiruri. La debutul recesiunii, piaţa a fost inundată cu sute de cărţi care te învăţau cum să păcăleşti criza achiziţionând şampanie de la Aldi cu 13,50 euro şi să participi la licitaţiile organizate de biroul de obiecte găsite al Căilor Ferate Germane, de unde te poţi alege cu o *mountainbike* în schimbul a doar 40 de euro. Şi atunci ar fi trebuit să te întrebi dacă ai nevoie cu adevărat de afurisita de şampanie sau de *mountainbike,* ţinând seama că locuieşti, să spunem, la Hamburg, adică la cel puţin trei sute de kilometri distanţă de oricare formă de relief care să semene cu muntele?

Lanţurile de magazine cunosc de mult apetenţa noastră compulsivă faţă de produsele al căror preţ a fost vizibil redus şi din acest motiv abia dacă mai găseşti ceva la Schlecker care să nu fie „în ofertă"; efectul: oamenii îşi iau pachete duble de şerveţele Sagrotan, deşi s-ar descurca foarte bine şi fără ele, şi stau cu bidoanele de Domestos îngrămădite sub chiuvetă. Am un prieten în Elveţia care

s-a hotărât să cumpere doar ceea ce găsea în ofertă. La prima vedere, pare o hotărâre înțeleaptă. Însă în cele din urmă a ajuns să care acasă tot ce îi ieșea în cale. S-a oprit abia după ce apucase să adune și nisip igienic, când și-a dat seama că nu are pisică.

Despărțirea de abundență nu reprezintă vreo noutate, ci este o reacție specifică sfârșitului oricărei epoci de bunăstare. În faza ultimă a Antichității, motivele au fost în special estetice, în Evul Mediu – religioase, iar în perioada apogeului revoluției industriale din Anglia, romanticii și socialiștii de salon ca John Ruskin și William Morris au fost printre primii care s-au arătat nemulțumiți de consumism. Curentele cu pricina nu au fost niciodată capabile să pună în mișcare mase însemnate, din cauză că au rămas mereu tributare unui filon moralizator. În secolul al XIX-lea, când John Ruskin le reproșa compatrioților săi că, din cauza progresului economic, pierduseră din vedere sensul elementelor esențiale ale vieții („Nu există o altă bogăție în afara vieții, cu infinita ei capacitate de iubire, bucurie și admirație"), criticul anonim de la *Saturday Review* comenta că Ruskin are un ton de „guvernantă cicălitoare".

Astăzi însă, situația este cu totul alta. Pentru început, renunțarea la consumism nu ține nici de virtute, nici de morală, cum nici argumentele în favoarea protejării mediului nu îi determină pe oameni să facă altceva decât să separe gunoiul pe categorii. Trebuie totuși să păstrăm o rezervă. Și cum am înțeles că mult venerata noastră bunăstare ar avea de suferit dacă am continua ca până acum, dezvățul de abundență are și aspectul unei eliberări. Industria încearcă să țină pasul cu ultimele tendințe și ne copleșește cu produse ideale pentru *wellness* și *fitness*,

ceea ce face ca majoritatea săpunurilor şi a cremelor de piele să poată fi mâncate pe pâine, fără efecte neplăcute. Dar boomul lor reprezintă doar o victorie de etapă a industriei. Nu peste mult timp va pătrunde şi în ultimul colţ al acestei lumi sătule de consum ideea că bunăstarea nu poate fi cumpărată, dar poate fi atinsă – şi este suficient doar să se cumpere mai puţin, atât şi nimic mai mult.

PARTEA A III-A

SĂRMANII BOGAŢI

„Totuşi, nu pot să nu spun sărăciei: fii bine venită, atât timp cât nu vii chiar în cei din urmă ani. Bogăţia copleşeşte talentul mai tare decât sărăcia, iar sub munţii de aur şi sub tronuri zac poate, zdrobite, spirite dintre cele mai alese."

JEAN PAUL

DE CE BANII STAU ÎN CALEA FERICIRII

Trebuie să fie cât se poate de limpede că majoritatea lucrurilor ridicate în slăvi şi considerate „de lux" sunt de fapt lipsite de gust şi plictisitoare. Cui îi trebuie trufe, câtă vreme există pâine proaspătă, cu unt şi cu sare? Dacă fileul de hering cu ceapă ar fi la fel de scump ca icrele negre, vedetele îndoielnice ale acestei lumi l-ar consuma cu cel mai profund respect, cu degetul cel mic ridicat.

Dacă nu avem temeri existenţiale şi nici nu ne ameninţă foamea, dacă reuşim să ne plătim chiria şi să ne permitem lucrurile cu adevărat importante, putem duce o

viață fericită și plină de stil – cu condiția să nu avem gânduri de îmbogățire. Distanța dintre realitate și vis abia atunci ar deveni sursa nemulțumirii perpetue. Și loteria este una dintre cele mai sigure rețete ale nefericirii.

Fericirea nu depinde de numărul conturilor. Și nici nu este avantajată în mod special de bogăție. Mulți oameni avuți știu asta și tânjesc după o „viață simplă". Dar oricât s-ar strădui să se elibereze de sub povara abundenței, dorul lor după *simple life* rămâne pururi neîmplinit. Dar cine e pe cale de a sărăci, în schimb, nu trebuie să facă eforturi de voință pentru a duce o viață plină de stil, eliberată de opulență. Pur și simplu îl obligă realitatea. În timp ce bogații rămân pentru totdeauna prizonierii propriei lor averi, indiferent că se țin cu dinții de ea sau că încearcă o eliberare. Numai adevărații săraci – indiferent cât s-a străduit capitalismul să ne convingă de contrariu – sunt adevărații bogați. Averea, de altfel atât de invidiată, e demnă de toată compasiunea.

Majoritatea bogaților, spre exemplu, sunt permanent urmăriți de teama de a nu fi prădați. Cunosc o familie care locuiește într-o vilă splendidă, cu vedere la mare, la St Tropez. De vis, poate părea din afară. Dar oamenii trăiesc ca într-o închisoare, deoarece toată casa e plină de comori de artă, în hol te întâmpină un Giacometti, în sufragerie atârnă un Renoir, în salon un Picasso, iar firma de asigurări a fost de acord să încheie polița cu o condiție: să fie mereu cineva în casă, iar domeniul să beneficieze de paza permanentă a unui serviciu specializat. Și prietenii mei, care își cumpăraseră odinioară vila pentru a-și petrece pe Riviera o frumoasă toamnă a vieții, nu pleacă niciodată împreună și trebuie să se împace cu ideea că seara, când

stau amândoi în colivia lor de aur, un bodyguard bărbos își face apariția cam din jumătate în jumătate de oră și se holbează înăuntru prin fereastra panoramică, să se încredințeze că totul este în ordine.

Unul dintre cei mai săraci bogați pe care l-am întâlnit este Marc Rich. Chiar așa îl cheamă. Americanul și-a strâns averea din comerțul cu materii prime, în orice caz s-a implicat în evaziune fiscală, fraudă și afaceri ilegale în Irak și Libia, fiind în cele din urmă trecut pe lista de persoane date în urmărire de FBI. S-a refugiat în Elveția, unde i s-a acordat azil în cantonul Zug. De atunci nu a mai avut voie să plece de acolo, riscând altfel să fie arestat. Mister Rich, altfel obișnuit să zboare cu avionul său personal oriunde îi poftea inima, a început în scurt timp să sufere de claustrofobie helvetică acută, de care a fost scăpat abia de Bill Clinton, al cărui ultim gest oficial a fost să-l amnistieze. Nici până în ziua de azi nu este limpede dacă Bill Clinton a primit sau nu în schimb un mic semn de mulțumire, sub forma unui cont numeric în Elveția. Dar asta este altă poveste. În orice caz, Marc Rich a fost ani de-a rândul cel mai ilustru exemplu de locatar al unei temnițe de lux, atât de frecvente la Monte Carlo, Zug sau în Bermude. Personajele care trăiesc acolo sunt în majoritate evazioniști, o specie vrednică de toată mila, oameni care și-ar permite să huzurească oriunde în lume, dar care trebuie să se mulțumească cu un refugiu pe o insuliță sau într-un cătun din Zug, de teamă să nu cedeze organelor fiscale câteva din milioanele lor. Ceea ce nu le-ar afecta câtuși de puțin standardul de viață, dar fobia de a împărți ceva cu altcineva îi împinge să-și ducă existența însinguraţi, în locuri pe care le detestă.

Dacă tot a venit vorba de singurătate, am făcut cunoştinţă la München cu un tânăr simpatic care, provenit dintr-un mediu obscur, după cum se spune, începuse să facă rost de bani încă de la o vârstă fragedă, pentru că încheiase un contract de profesionist cu cel mai important club de fotbal din oraş. Tânărul nu a considerat că se cuvine să-şi schimbe garnitura de prieteni, odată pătruns într-o nouă categorie de venituri. Dar întâlnirile sale cu vechii amici nu mai erau ca altădată. Desigur, insista să achite notele de plată, însă treptat băieţilor nu le mai convenea situaţia. La un moment dat, în cercul său au apărut şi persoane pe care nu le deranja câtuşi de puţin să-i accepte invitaţiile. Cu timpul, totuşi, relaţiile vechi au început să se erodeze, apoi s-a descotorosit şi de profitori, iar mai nou a ales doar compania unora care câştigă la fel de mulţi bani. A fost singura modalitate să-şi protejeze generozitatea. Şi acum are un cerc de amici cât se poate de omogen. Şi de plicticos.

Bogaţii insistă mereu să nu fie iubiţi de dragul banilor lor – iată un dezavantaj cât se poate de neplăcut, care îi urmăreşte fără încetare. Deşi este absolut imposibil să iubeşti pe cineva *pentru* bani, ci, eventual, doar *în ciuda* banilor, care îi fac pe cei mai mulţi pretenţioşi, exagerat de suspicioşi, dificili şi complexaţi. Biblioteci întregi, mii de piese de teatru şi de filme îşi datorează existenţa acestei tematici. Nimic nu-i îngrijorează mai tare pe tinerii bogaţi ajunşi la vârsta căsătoriei decât perspectiva de a da peste cineva care le vizează doar banii. Şi, cu cât mai mare teama, cu atât mai mari şansele să li se şi întâmple. Prinţesa Caroline de Monaco a fost prevenită dintotdeauna să nu se lase prinsă în mrejele vreunui *playboy* atras de bani – prin urmare a căzut în cursa lui Philip Junot, un reprezentant

tipic al genului. Dar o glumă poate fi mai apreciată decât enumerarea altor studii de caz deprimante. Două doamne din New York s-au revăzut după mulți ani. Una purta pe deget un diamant enorm. „Vai, ce frumos!", l-a admirat cealaltă. „Da, așa este", i-a răspuns prietena ei. „Păcat că e urmărit de blestemul Platnik." Cealaltă s-a interesat imediat ce anume înseamnă blestemul Platnik. „Domnul Platnik", a venit precizarea.

Cei mai mulți bogați sunt din păcate insuportabili – bineînțeles, cu excepția tuturor prietenilor mei milionari. Suportabili sunt doar moștenitorii lor, care cel mai adesea reușesc să se scuture cât mai repede de avere, sau, cu eforturi uriașe, să își ascundă statutul de înavuțiți.

Am nimerit odată, la Gstaad, într-un cerc de tineri ai căror părinți erau neobișnuit de bogați. Gstaad este o mică stațiune montană din împrejurimile Bernei unde, în plin sezon, se adună o asemenea concentrație de bogăție, încât pe strada principală cu trafic redus, în zilele însorite, cei ieșiți la plimbare poartă cu ei, categoric, echivalentul produsului social brut adunat al statelor cooptate de curând în Uniunea Europeană.

Localnicii, munteni din Berna, considerați oricum oameni aspri de felul lor, îi privesc pe miliardarii ce îi invadează cu un amestec de neîncredere și admirație, cam tot așa cum ai privi și o vacă de muls, desigur campioană la producția de lapte. Adolescenții purtători de nume, fără excepție, listate pe Dow Jones erau vizibil stânjeniți și se scuzau că veniseră doar de dragul părinților. Și toți făceau cele mai comice eforturi să arate și să se poarte oricum altcumva, dar nu ca bogații. Purtau pantaloni lăbărțați, ca

băieții de ghetou de pe MTV, ascultau Eminem și The Streets și se lăudau că știu bine ce înseamnă „viața normală". Unul spunea că a plecat din casa părinților săi de pe Avenue Foch și locuiește într-o comunitate dintr-un cartier oarecare de la marginea Parisului, de unde merge în fiecare zi la școală cu metroul. Altul susținea că fusese trecut în regim de austeritate de tatăl său, deoarece preferase să-și ia numele mamei, dinaintea căsătoriei, pentru că se săturase ca lumea să i se adreseze pe numele de familie („Dell, spuneți? Nu cumva Dell, cei cu Dell Computers?"). Altul se dădea un soi de jet-setter cu opinii antiglobalizare. În vacanțe, își alegea doar destinațiile în care aveau loc demonstrațiile împotriva întâlnirilor Grupului G-8 sau a conferințelor consacrate economiei mondiale. Și povestea cu mândrie cum, „atunci, la Davos", a fost și el de față, când s-au întrerupt lucrările la World Economic Forum.

Moștenirea poate fi un handicap, așa cum o demonstrează și cazul unui tânăr pe care îl cunosc. Tatăl său, om de afaceri cu o avere de multe milioane, și-a dorit dintotdeauna ca el să-i calce pe urme, să studieze *business administration* la aceeași universitate și, mai târziu, să preia conducerea companiilor sale. Dar cum se întâmplă atât de des în asemenea cazuri, tânărul are cu totul alte idei și visează să devină artist. Și atunci a fost amenințat că i se va reduce sau chiar i se va tăia alocația lunară, care bineînțeles continuă să îi intre în cont. De unde și situația catastrofală în care se găsește tânărul meu prieten, al cărui nume nu vreau să-l menționez aici, din simpatie: are acum propriul său atelier în nordul Londrei, pictează, dar nu va ajunge foarte departe, pentru că nu va fi niciodată supus presiunilor simțite de artiștii din atelierele vecine, care

habar n-au cum își vor plăti chiria și luna următoare. Și nu-i exclus să fie mai talentat decât rivalii săi înfometați, dar talentul lui va înflori cu greu în belșug. Exact cum scria Jean Paul: „Sub munții de aur și sub tronuri zac poate, zdrobite, spirite dintre cele mai alese."

În cursul relațiilor mele îndelungate cu o societate bogată, extrem de bogată, am putut să observ un fenomen deosebit de interesant: bogații cu bun-gust au încercat mereu să-și simplifice viața și, cu cât devin mai bogați, cu atât se joacă mai mult de-a viața „normală", pe care o percep ca pe un lux. Cu cât sunt mai mărețe castelele lor de la țară, cu atât își doresc mai tare o locuință la oraș, înzestrată, adevărat, cu tot confortul, dar cât mai mică posibil. Luxul, din unghiul lor de vedere, nu înseamnă să te așezi la o masă frumos aranjată și să mănânci ceea ce ți s-a gătit special undeva, prin bucătării, ci să mergi la piață (sau, și mai bine, la supermarket) și să te întorci acasă cu o pungă de plastic plină de cumpărături, apoi să le gătești singur și să mai speli și vasele.

Și tot asta inspiră și obiceiul bogaților, atât de devorat de cititorii revistelor glossy, de a-și petrece pe iaht vacanța de vară. Viața pe iaht nu este altceva decât camping în stilul avuților: ce poate fi mai amuzant decât să te înghesui în cel mai strâmt spațiu, să dormi la grămadă, doi-trei într-o cabină minusculă, să folosești o baie în care abia ai loc să te întorci sau să te bagi într-o cadă și să te speli ca pisica și oricum să nu consumi toată apa din rezervor. Dar bucuros să stai toată ziua în tricou și să vii, pe scurt, în contact direct cu „viața simplă". Devoratorii de glossy se uită la pozele în care doamnele și domnii fac plajă pe puntea

dunetei, apoi dau frâu liber imaginației despre viața lor mondenă. În timp ce, în realitate, invidiații nu fac decât să încerce cu îndârjire să simuleze viața devoratorilor de glossy, devorând, la rândul lor, aceleași reviste glossy, evitând să se extenueze citind ceva serios la plajă.

Desigur, te poți amuza pe seama lor când îi vezi că se joacă de-a „viața simplă", acuzându-i de „decadență", dar ei nu fac nimic altceva decât asemenea omului de rând care pleacă în excursie, dorind să ajungă cât mai aproape de natură, cu cortul, la picnic sau la grătar. Nici amatorul de camping nu intenționează să renunțe cu totul la binefacerile civilizației, nici iubitorul de grătar sub cerul liber nu își uită sosul de *steak* preparat pe cale industrială. Nici în excursie nu înfrunți natura fără precauție, fără pantofi speciali și hanorac termoactiv, și în scurt timp ți se face dor de căminul tihnit. Cinstit vorbind, plăcerea „vieții simple" se limitează, universal valabil, la gesturi simbolice.

Manageri foarte bine retribuiți și milionari din domeniul mediatic, cu insuficient exercițiu fizic, plictisiți de călătoriile în așa-numitele oaze de lux de la Marea Roșie și în Mauritius, au descoperit o noutate pe gustul lor: se angajează ca ciobani în zonele alpine. Multe firme turistice elvețiene oferă slujbe de vacanță la munte și abia fac față cererii. Dar și până să fi devenit populară această formă extremă de „vacanță la țară", imersiunea temporară în viața țăranilor constituia un mijloc verificat prin care straturile privilegiate apucau să se reculeagă după chinurile civilizației. În *Anna Karenina* lui Tolstoi există un pasaj minunat care ilustrează bine obiceiul amintit: marele moșier Levin și-a inspectat într-o zi pășunile de pe care se strângea fânul și s-a hotărât să pună și el mâna pe coasă.

Munca i-a făcut o asemenea plăcere, încât s-a hotărât să rămână mai multe zile la cosit, alături de țărani. Iar între el și fratele său, Serghei Ivanovici, a avut loc următorul dialog:

„Munca asta îmi face mare plăcere", a spus Serghei Ivanovici.

„Și eu o iubesc, mai presus de orice; și eu am cosit uneori cot la cot cu țăranii și am de gând să fac același lucru și mâine, toată ziua."

Serghei Ivanovici și-a înălțat capul și și-a cercetat atent fratele.

„Cum? Cot la cot cu țăranii, o zi întreagă?"

„Da, e minunat", i-a răspuns Levin.

„Foarte frumos, dacă o privești ca pe un exercițiu, dar ești sigur că ai să faci față?", a întrebat Serghei Ivanovici cât se poate de serios, fără nicio urmă de batjocură.

„Am mai încercat. La început pare obositor, dar pe urmă te obișnuiești. Cred că o să reușesc..."

„Ce să vezi! Dar, ia spune-mi, țăranii ce cred despre asta? Probabil că stăpânul li se pare de tot râsul și fac haz pe seama lui."

„Nu, nu cred deloc, munca e atât de distractivă și de epuizantă, în același timp, încât nu prea mai e timp să te gândești la ceva."

„Dar cum ai de gând să mănânci cu ei, la prânz? Ar fi rușinos să ți se trimită vin roșu și friptură de curcan."

„Voi merge acasă, cât ei vor face pauză."

Dar nu s-a mai întors la friptura sa de curcan, căci „supa de pâine era atât de gustoasă, încât Levin a renunțat să se mai ducă acasă, la prânz".

Regina Maria-Antoaneta a Franței a mers până acolo, încât a pus să se construiască un sătuc în parcul de la

Versailles, unde, îmbrăcată în straie țărănești, cu pălărie de pai pe cap, bea lapte proaspăt de la vacile ei, cocea singură pâine și prepara unt și brânză. În ziua asaltului asupra Bastiliei, a continuat să-și vadă mulțumită de treburi, purtând încolo și încoace vasele mari din porțelan de Sèvres pline cu lapte și cestile în forma sânilor ei, cărora le dăduse numele de *sein de la reine* („sânul reginei"). Asemenea extravaganțe stau mărturie că dorul de „viață simplă" pornește din dorința cât se poate de firească, dar ușor disperată, de a fugi din calea blestemului bogăției.

Altfel, și experiența inversă – refugiul temporar din propria sărăcie relativă într-o lume a abundenței – poate fi extrem de fermecătoare. Cu condiția să fii atât de abil, încât să nu te lași amăgit de experiențe extreme și să nici nu-ți treacă prin cap să joci la loto, tânjind după o viață pe care nu o vei avea niciodată, dar care, dacă ar fi să o ai totuși, te-ar face cu totul nefericit.

Una dintre cele mai deosebite experiențe prin care am avut ocazia să trec a fost o vizită la sultanul din Brunei. Dacă au suficient bun-gust, bogații simt nevoia să fie înconjurați de oameni „normali". Regina Elisabeta, se zice, ar fi afirmat odată că prietenii ei cei mai apropiați fac parte, fără excepție, din *nouveaux pauvres*. Iar cei mai mulți adevărați bogătași au doar rareori prilejul să evadeze din balonul de săpun în care trăiesc și folosesc întotdeauna rarele deschideri pe care le au la dispoziție – perioada școlii, spre exemplu, sau cea de serviciu militar – ca să lege prietenii durabile, stabilind astfel legături cu viața adevărată.

Sultanul din Brunei s-a împrietenit în timpul studiilor sale la școala militară superioară la Sandhurst, în Anglia, cu fiul unui fermier englez. Acum câțiva ani, când acesta

s-a căsătorit, sultanul s-a folosit de prilej ca să iasă pentru o vreme din lumea ermetică a protocolului de la curtea orientală și să participe la nunta prietenului său. Aici, în mijlocul pampasului englez, soția mea și cu mine l-am cunoscut probabil pe cel mai bogat om din lume care, așa cum se face, a promis că ne va invita odată în Brunei.

Peste vreo jumătate de an, când telefonul a sunat în zori și am auzit un mormăit cu puternic accent străin, am fost sigur că nu poate fi decât proprietarul chioșcului cu chebap de la colț, care dorea să ne întrebe politicos dacă fiica sa ar putea să se plimbe din nou cu câinele nostru. Și a durat ceva până să pricep că o persoană a cărei limbă maternă era dialectul malay dorea să-mi explice că eram invitați la cea de-a cincizeci și șaptea aniversare a Sultanului din Brunei.

Bineînțeles, am acceptat invitația. Mai delicată rămânea problema călătoriei. Am reușit totuși să-i sugerez secretarului particular, prin nenumărate abilități stilistice, că ne-ar face plăcere să dăm curs invitației, dar zborul până în cealaltă parte a globului ne-ar afecta grav bugetul. Și astfel am călătorit cu liniile aeriene naționale, Royal Brunei Airways. Iar în spațiul în care pe bilet apare mereu tipărit *No changes, no refunds* acum scria: *On Royal Brunei Government Expenses*, adică pe spezele Guvernului regal al Bruneiului.

M-a amuzat modalitatea în care ne-a fost transmisă invitația. Niciodată un rege nu face personal vreo invitație, ci îi dă ordin în acest sens majordomului său, și nici nu se folosește de serviciile poștale cu asemenea prilejuri, ci pune ca mesajul să fie transmis direct viitorului oaspete. Consilierul ambasadei de la Berlin a Sultanatului a fost prin urmare însărcinat de centrala din Brunei să înmâneze personal invitația. Pe atunci locuiam în Berlin-Kreuzberg,

iar locuința noastră se afla într-o construcție nouă și nu foarte arătoasă, lângă chioșcul de chebap pomenit ceva mai devreme. Arhitectul se îngrijise să construiască deasupra intrării, în fața cutiilor poștale, o copertină. Cum omul venea de la Böblingen, nici nu-i trecuse prin minte când desăvârșise proiectul că, în Berlin-Kreuzberg, un asemenea adăpost avea să se transforme rapid în punctul de întâlnire preferat al homelessilor, care se apărau de vânt și de ploaie, dar se bucurau și de umbra oferită pe timp de căldură. Și cum curățenia nu face parte din principalele virtuți ale vagabonzilor din Kreuzberg, intrarea în blocul nostru devenise o adevărată ghenă, cu nenumărate sticle goale de bere, chiștoace și tot soiul de alte resturi, învăluite într-un discret iz de urină.

Consilierul Ambasadei din Brunei trebuie să-și fi imaginat că nimerise la Calcutta când șoferul său a oprit în fața blocului nostru cu apartamente de închiriat, dar și homelessii au rămas, fără îndoială, foarte impresionați când l-au văzut coborând din Mercedesul cu drapel, strecurându-se cu grație printre ei și gunoaiele lor, ca să lase precaut invitația în cutia noastră de scrisori. Era un întreg dosar de file din hârtie lucrată manual, atât de rigid, încât cu greu se putea îndoi. Tipărite, trebuie să spun, cu aur, nici nu putea fi vorba de un metal ordinar. Și am pus bine la păstrare invitația care te-ar fi putut ajuta cu ușurință să ieși în primăvară, după o iarnă mai grea.

Câteva săptămâni mai târziu, Irina și cu mine ne urcam în avionul companiei Royal Brunei Airways, al cărei zbor săptămânal pleacă din Frankfurt spre Brunei Daressalam (în traducere: „Brunei, Scutul Păcii"), cu escală la Dubai. De cum am intrat, viața noastră însoțită de recurentele

impasuri financiare a părut să se spulbere în urmă. Călătoream la clasa întâi, ceea ce, pentru liniile orientale, înseamnă o revărsare de atenție și răsfăț de care nu aș fi vrut să mă lipsesc și am rămas treaz, să nu-mi scape nicio clipă de experiență fericită, în timp ce Irina dormea cu sufletul împăcat, ca în cursa de autobuz de la Cottbus la Eisenhüttenstadt. Căpitanul ieșea o dată pe oră din carlingă, dorind să se încredințeze că totul era în regulă. Mulțumeam de întrebare, ne mergea excepțional! Aș fi vrut ca zborul să dureze veșnic, dar într-un târziu a trebuit să aterizăm, să părăsim microclimatul din avion și să pășim în Bruneiul încă din zori sufocant de fierbinte.

La aeroport am fost întâmpinați de o delegație de vreo doisprezece curteni, condusă de sora sultanului, pe post de șefă de protocol. Și, în mijlocul lor, un consilier al reprezentanței diplomatice a Germaniei în Sultanat, care nu avea nici cea mai vagă idee pe cine aștepta. Și de ce ar fi avut? Chiar și în vederile celui mai conștiincios funcționar federal, apariția unui conte german împreună cu soția sa nu întrunește sub niciun motiv condițiile minime pentru a fi considerată „vizită oficială". Pentru un ales oarecare dintr-un consiliu local oarecare, efortul putea fi catalogat ca util, dar pentru un particular de rând – despre care, solicitat să dea relații, Ministerul de Externe de la Berlin nu reușise să pună la dispoziție nicio informație – orice demers părea pe bună dreptate exagerat.

Am parcurs într-o coloană de limuzine Rolls Royce drumul până la una dintre casele de oaspeți ale sultanului, în care domnea o temperatură de frigider, grație instalației de climatizare. O ceată de servitori numai zâmbet ne-au despachetat bagajele, în vreme ce eu am studiat locul, iar

soția mea și-a pregătit o baie. Prilej cu care am făcut două descoperiri interesante. Ea a trebuit să constate că nici cel mai bogat om din lume nu are apă caldă în permanență, așa că s-a spălat cu apă călduță. Iar eu am aflat, în sfârșit, unde ajung tablourile semnate de Monet și Cézanne, despre care, după mari licitații de impresioniști, se spune întotdeauna că au fost cumpărate de un ofertant necunoscut.

După serbările oficiale în cinstea zilei de naștere a sultanului, parade militare, decernări de ordine și medalii, banchete de stat, am fost invitați în audiență într-un palat care părea construit doar din marmură și aur. În vazele presărate peste tot nu erau flori, ci aranjamente din pietre prețioase imitând buchetele, altfel ușor de îngrijit, dar teribil de costisitoare. Adusesem în dar o casetă mică de porțelan, Jugendstil, de la Königliche Porzellan-Manufaktur, pentru că, dintre toate materialele pe care sultanul pune un preț oarecare, ceramica rămâne singurul la îndemâna noastră.

Din fericire, sultanul provine dintr-o cultură în care, potrivit obiceiului, gazda este cea care face cadouri. Cât ne-am aflat acolo, ne-a trimis în fiecare dimineață câte un mic dar la ușă. În fiecare zi un ceas pentru Irina, în fiecare zi un ceas pentru mine. Din păcate, nu am stat decât două zile. Când mi se întâmplă să primesc retur de la bancă ordine de plată însoțite de nota „tranzacție refuzată", sunt mereu tentat să vând unul dintre ele. Altfel, mi se pare un lux să port la mână un produs al unei firme elvețiene de ceasuri, fabricat sub comandă specială, care valorează mai mult decât o mașină de mic litraj, când eu uneori nu sunt în stare să-mi plătesc datoriile.

Nu ne-a fost deloc ușor, după incursiunea în lumea aceea absolut ireală, să ne întoarcem în micuța noastră

locuință din Kreuzberg, unde mă așteptau un teanc de somații și un SMS care îmi dădea de veste că nu mai pot iniția apeluri de pe celularul meu („de la echipa dvs. debitel.de"). În altă ordine de idei, am învățat, o dată pentru totdeauna, că nu are sens să consideri stilul de viață al altora drept măsură a propriei tale vieți. Altfel nu poți fi niciodată bogat, pentru că, oricâți bani ai avea, tot se va găsi cineva și mai bogat, cu o existență și mai strălucitoare. Și nu există limite. Prin urmare, trebuie să înveți să te simți bogat cu atât cât ai, ca să nu fii veșnic condamnat la sărăcie pentru ce nu ai.

L-am intervievat odată pentru revista *Esquire* pe Adnan Kashoggi, considerat adesea în anii optzeci „cel mai bogat om din lume". Se afla în avionul său particular, un Boeing Business Jet, blocat la sol pe Aeroportul Heathrow din Londra, din cauză că un camion îi lovise aripa din spate, unde mi-a răspuns la întrebări, în vreme ce aștepta o aeronavă de rezervă. La un moment dat am văzut prin hublou cum este adus un alt jet particular și am constatat cum Kashoggi devenise brusc absent în conversația noastră și privea țintă spre noul Gulfstream V al lui Sir James Goldsmith. Complet alb, împodobit cu o dungă lată, în nuanța British Racing Green, de la bot și până la coadă. Iar pe aripa din spate nu apăreau banalele inițiale, ci trona imaginea unui scorpion. Kashoggi își pierduse liniștea. A mai încercat apoi să vorbească despre avantajele unui Boeing, deși era cât se poate de limpede că-și dorea neapărat un aparat ca al lui Goldsmith.

Impulsul de a „ține pasul" duce sigur la veșnică nefericire. Indiferent câți bani ai avea. Trebuie să te împaci cu gândul că întotdeauna vor exista diferențe, dar ele îți aduc nefericirea doar dacă oftezi după ceea ce nu îți poți permite.

Bogaţii au probabil o singură cale să ducă o viaţă relativ lipsită de griji. Apostolul Pavel a rezumat acum aproape două mii de ani această reţetă de viaţă: „[Pentru ca] aceia ce cumpără [să fie] ca şi cum n-ar stăpâni!"[1] Cine trăieşte sub condiţia sa se poate bucura de multe avantaje şi în primul rând de avantajele bunului-gust. Rosamunde Pilcher oferă un bun exemplu. Provenită dintr-o familie engleză cu o bună situaţie, locuia, împreună cu soţul său, într-o casă de ţară spaţioasă, în Scoţia. Odată ce cărţile ei au început să se bucure de succes, ea, doamnă de vârstă matură, nu a considerat că se cuvine să trăiască pe picior mare, iar atunci când a ajuns să câştige drepturi de autor în valoare de multe milioane, a făcut invers decât ar fi procedat cei mai mulţi dintre noi: s-a mutat, împreună cu soţul său, într-o casă şi mai mică.

Maxima Sfântului Apostol Pavel mai prezintă şi un avantaj practic: cine „cumpără" şi are ca şi cum nu ar avea nimic nu va trebui să-şi schimbe viaţa dacă s-ar întâmpla să piardă totul. Cu cât obiceiurile şi capriciile sunt mai costisitoare, cu atât mai dureroasă va fi căderea în gol. În comparaţie cu soţia sa, Jenny von Westphalen, Karl Marx nu a lăsat o impresie prea bună ca refugiat la Londra. Se obişnuise cu un număr de servitori şi se plângea că doamna sa trebuie să facă de mâncare. Dar ea era o fire mult mai modestă şi, în loc să se consume, a făcut o pasiune pentru gătit. Pentru că avea ceea ce îi lipsea lui Marx, o atitudine lucidă şi o capacitate cât se poate de lăudabilă de a se împăca, fără sentimentalisme, cu realitatea.

---

[1] Corinteni 7:30 (n. tr.).

Dar cum trebuie să-i privim pe cei care merg chiar dincolo de preceptul Sfântului Pavel și renunță cu ușurință și pentru totdeauna la povara propriei lor bogății? Ce este oare mai de laudă, arta de a ști să te împaci cu pierderea averii sau arta de a putea renunța la ea, cu seninătate, devenind adevăratul campion al scăpătatului cu stil? Această din urmă variantă, consider eu, poate părea mult mai nobilă, dar va lăsa întotdeauna senzația unui demers artificial.

În istorie și în literatură este remarcabil că personajele renumite pentru disprețul lor față de valorile materiale provin din familii foarte avute. Alexie, urmaș al unei familii de aristocrați romani, trăia cerșind, nerecunoscut de nimeni, și își ascundea resturile de mâncare chiar sub treptele casei sale părintești, sau Francisc de Assisi, fiul unui negustor de postavuri și însoțitoarea sa, Sfânta Clara, care s-a îndepărtat de familia ei nobilă, sau Siddhartha, fiul de brahman – sunt doar câteva exemple de asceți și filantropi iluștri, veniți din familii puternice.

Filozoful Ludwig Wittgenstein reprezintă un caz mai aparte. În piesa sa intitulată *Nepotul lui Wittgenstein,* Thomas Bernhard îi atribuie renumitului său unchi următoarea replică: „Un dascăl de școală multimilionar e ceva pervers, nu crezi?"

Ludwig Wittgenstein provenea dintr-o familie extrem de bogată a Austriei, aflată printre primele trei ca rang de avere. Faima și charisma lui s-au hrănit în bună măsură din reputația de „dandy al sacrificiului" pe care și-a construit-o. Iar cumpătarea sa friza asceza. După ce a luptat în Primul Război Mondial, ca soldat, a renunțat la moștenire în favoarea surorilor sale. În loc să predea filozofia, la

universitate, Wittgenstein a preferat să devină învățător undeva, într-un sat din munți, și abia mai târziu a ajuns cel mai important gânditor al epocii, adorat de studenții săi ca un semizeu. Pe vremea în care profesorii de la Cambridge umblau mândri pe stradă înveșmântați în robă, Wittgenstein se îmbrăca voit neglijent, cu nelipsita sa jachetă jerpelită de tweed. Toți studenții în filozofie de la Cambridge, o întreagă generație, au copiat până în cele mai mici amănunte obiceiurile de viață ale marelui lor maestru – alegând să doarmă în paturi înguste, să poarte peste tot plăsuțe cu legume, „ca să respire", să mănânce frugal, de preferință țelină opărită, și să bea apă caldă. Când hotăra însă să-și iasă din rolul său de dandy al sacrificiului și să se refacă puțin, Wittgenstein se retrăgea pe domeniile familiei sale din Austria.

Dar obiceiurile de patrician sunt greu de alungat. Am discutat cu câteva persoane care l-au cunoscut și am aflat că modestia lui Wittgenstein era mai degrabă o chestiune de suprafață. Pe lângă inteligența sa atât de ascuțită, avea și o aroganță remarcabilă. Dar, în ciuda austerității sale celebre, a rămas întotdeauna un adevărat reprezentant al înaltei societăți vieneze.

Și cazul Burroughs rămâne un exemplu. William S. Burroughs, pe care l-am cunoscut prin intermediul prietenului meu, colecționarul de artă Carl Laszlo, a fost, alături de Allen Ginsberg și Jack Kerouac, precursorul spiritual al mișcării hippy. Chiar dacă ducea o viață ostentativ antiburgheză, conform criticii sale la adresa civilizației, Burroughs a rămas fiul unor părinți sudiști bogați, care prefera costumele cenușii de contabil. Bunicul său a inventat „mașina de adunat" și a fondat puternica Burroughs

Corporation, iar nepotul Bill locuia la New York, printre pungaşi şi perverşi, jefuia beţivii în metrou, procurându-şi bani pentru heroină. Mai târziu a petrecut o vreme la Tanger, inclusiv într-un bordel de homosexuali, iar în romanele sale a vorbit mult despre viaţa de la marginea societăţii.

Ginsberg şi Kerouac, care veneau din familii sărace, când doreau să îl întărâte, începeau să discute despre fondurile de investiţii pe care părinţii săi i le puseseră deoparte, cu siguranţă. Dar fondurile respective nu au existat niciodată. Burroughs a dus o asemenea lipsă de bani, încât şi-a vândut şi maşina de scris portabilă, în America de Sud. Dar, zeci şi zeci de ani, şi-a primit lunar cecul de la tatăl său. Primele texte, printre care romanul *Junkie*, le-a publicat sub pseudonim, de teamă să nu îi fie tăiate subvenţiile. Chiar dacă a ridicat în slăvi existenţa micilor delincvenţi, promiscuitatea şi dependenţa de droguri, Burroughs nu a fost silit niciodată să se bălăcească în mizerie, ci a privit-o ca pe o desfătare intelectuală. Valoarea lui de scriitor nu a avut cu nimic de suferit din pricina acestui amestec de spirit înalt-burghez şi rigolă. Dimpotrivă, el este sarea şi piperul cărţilor sale.

Şi Ernesto „Ché" Guevara intră în categoria de „dandy al modestiei". Figură-cult a unei generaţii, martir şi apărător al cauzei celor nedreptăţiţi, nu a reuşit niciodată să se delimiteze total de originile sale alese, dar a încercat să compenseze prin dispreţul profund faţă de bani şi de statutul social. După ce Fidel Castro a răsturnat guvernul Batista, în 1959, Guevara a devenit preşedinte al Băncii Naţionale din Cuba şi ministru al industriei, adoptând numele „Ché", formă de adresare cu iz argotic. Ché Guevara adora să-şi întâmpine vizitatorii cu cămaşa descheiată

până la buric și cu picioarele pe birou, cu ciorapii rupți la vedere. Era fascinat de ideea de a desființa în Cuba circulația monetară și visa la o morală dominată de convingerea binelui public, care să asigure funcționarea economiei și a societății. S-a erijat și în călău; a semnat peste două sute de condamnări la moarte, iar pe unele le-a dus la îndeplinire cu mâna sa.

Odată încheiată misiunea sa în Cuba, Guevara a plecat în Congo, pentru a da și acolo impuls revoluției mondiale. Dar a suferit un eșec, deoarece congolezii au văzut o amenințare în acel aristocrat revoluționar. În cele din urmă s-a îndreptat spre Bolivia, unde a încercat să dea o lovitură de stat, în fruntea unui mic grup de tovarăși fideli. Dar și țăranii bolivieni au refuzat să vadă în el un eliberator. Până și cei mai săraci tot aveau o bucată de pământ, fiind prin urmare imuni în fața ideii de revoltă. Astfel, revoluționarul s-a arătat total neînțelegător față de nevoile bolivienilor, atât de mărunte pe lângă obiectivele revoluției mondiale, și și-a reluat aroganța tipică mediului din care provenea. În octombrie 1967, când a fost arestat în junglă de trupele pregătite de CIA, avea la el două ceasuri Rolex și cincisprezece mii de dolari.

După executarea sa grăbită, Ché Guevara a devenit mai întâi un simbol cristic alternativ, pentru ca apoi portretul să-i fie adoptat ca accesoriu în modă, ca și cum industria pop ar fi vrut să se răzbune pe revoluția puritană. Acum există și bere și țigări de foi marca Ché – probabil pedeapsa supremă pentru patricianul-revoluționar. Ché Guevara a rămas un mit intangibil – indiferent că și-a jucat cu pasiune rolul de torționar și a fost furios la culme pe Hrușciov, care a renunțat să lanseze, așa cum îi ceruse el,

o rachetă nucleară spre Statele Unite, în timpul crizei cubaneze. Ché și-a creat o imagine de ascet altruist și răzbunător al celor săraci. Dar săracii – din Cuba, Congo sau Bolivia – fugeau cât îi țineau picioarele când auzeau de tovarășul Guevara, urmaș al marii burghezii argentiniene și student la medicină.

Francisc de Assisi, venerat drept unul dintre cei mai mari sfinți și întemeietori de ordine călugărești din istoria Bisericii, rămâne, fără îndoială, de departe cea mai cunoscută personalitate intrată în mitologie grație modestiei sale, a renunțării benevole la toată averea. După convertirea sa, banii au devenit gunoi pentru Francisc, fiul unui bogat negustor de postavuri. Ceea ce nu a încetat să le insufle și fraților săi întru credință. Odată s-a întâmplat ca un om să intre în biserică și să lase câțiva bani sub cruce, iar un călugăr i-a luat și i-a pus nepăsător în arcada unei ferestre. Atunci Francisc l-a mustrat aspru în văzul tuturor pentru că îndrăznise să îi atingă, în loc să-i strângă într-o legătură și să-i arunce la troaca de porci, „acolo unde le este locul".

În tinerețea lui Francisc s-a desfășurat una dintre primele mișcări de succes ale oamenilor de rând împotriva nobilimii. În 1198, cetățenii din Assisi au luat cu asalt fortăreața ale cărei ruine mai există și astăzi, au cucerit-o și au construit cu o iuțeală uimitoare un puternic zid de apărare în jurul orașului. Francisc, care făcea parte de fapt, prin originea sa, din rândul nobilimii credincioase împăratului, a trecut de partea răsculaților, spre amărăciunea părinților săi. Nobilimea refugiată în Perugia învecinată a reușit în cele din urmă, în 1203, să recucerească Assisi după bătălia sângeroasă de la Collestrada. Francisc a luat parte la

lupte și, asemenea altor sute de tineri răsculați, a căzut prizonier și a fost aruncat în temniță. Apoi a renunțat definitiv la rangul său și a întemeiat o comunitate ascetică de călugări-cerșetori.

Din biografia sa, scrisă de Gilbert K. Chesterton, reiese că Francisc trebuie considerat un *loveable lunatic*, un nebun adorabil, un personaj care împinge *cortese*, cavalerismul specific epocii, dincolo de limită, până la sminteală, când le predică păsărilor și își cere scuze scaunului pe care urmează să se așeze. Francisc vedea în totul și în toate nenumăratele ipostaze ale lui Dumnezeu și considera că se cuvine să fie consecvent și să venereze întreaga lume creată.

Dacă Francisc ar fi trăit în zilele noastre, părinții săi cu siguranță l-ar fi dat în seama unei instituții psihiatrice competente, considerându-i scandalos radicalismul, blând exprimat. Dar Francisc era fascinant tocmai grație radicalismului său. Iar bazele spirituale ale gândirii sale, respectul față de universul creat, considerat sacru, au o relevanță specială într-o lume în care oamenii încearcă să-și recupereze legătura pierdută cu cosmosul prin ezoterism difuz și continuă să creadă că aprovizionarea cu carne ieftină, produsă industrial, este un drept fundamental. Și, cu toate că nu se cade să facem aprecieri de acest fel, cu o întârziere de opt sute de ani, rigoarea Sfântului Francisc – în comparație, spre exemplu, cu Sfântul Benedict, convins că belșugul, la fel ca asceza, împiedică viața spirituală – pare de-a dreptul necatolică. În orice caz, justa măsură, *temperantia*, nu pare să fi făcut parte dintre virtuțile sale principale.

Probabil că doar nevoiașii pot trăi ca milionarii. Numai cine nu are un ban e înzestrat cu simțul luxului – pentru

bogați, totul nu-i decât o povară. Numai cine nu-și poate permite să mănânce în cel mai bun restaurant din oraș se bucură din plin dacă este invitat acolo. În timp ce bogații, în cel mai bun caz, constată doar, cu enervare, că puiul e mai fraged la Haeberlin decât la Tour d'Argent.

Cu adevărat săraci rămân de fapt doar bogații. Banii sunt un drog care te ține departe de viață și îți permite doar să îți construiești o fațadă – să călătorești și să-ți comanzi haine scumpe. Bogații fug din calea propriei lor vieți și se refugiază cu avionul personal la St Tropez sau la New York și apoi dorm la cel mai scump hotel, unde vor fi, însă, la fel de nefericiți ca până atunci. Fericirea adevărată nu există fără o porție sănătoasă de smerenie, ceea ce bogatului îi vine foarte greu să guste. Capacitatea de a-și recunoaște greșelile, capacitatea de a-i prețui pe ceilalți, indiferent de statutul lor social, iată ce le lipsește celor mai mulți, fiind un adevărat handicap.

Dar și mai săraci decât bogații sunt săracii care vor să fie bogați. Singurul jucător la loterie care se bucură de totala mea admirație este un domn din Rhenania de Nord-Westfalia. A jucat toată viața, fără să-și facă socoteala că va câștiga vreodată o sumă importantă. Și, într-o bună zi, s-a ales cu peste nouă milioane de euro. Total șocat, și-a păstrat zece mii de euro, iar restul i-a donat, ca să nu își distrugă viața. *Chapeau bas!*

CE NU RĂMÂNE NICIODATĂ PE SPONCI

„Dacă vrei să trăieşti în bogăţie, banii reprezintă o adevărată ruină."

MALCOLM FORBES

DESPRE LUCRURILE CARE TE ÎMBOGĂŢESC

Cel mai mult îi place prinţului Charles să se bage cu fundul în urzici. Iată exemplul cât se poate de edificator al unei controverse în care a fost implicat: o tânără, angajată pe post de secretară la sediul său din St James's Palace, s-a interesat la intendentul casei regale dacă secretarele au perspective de promovare în cadrul palatului. Solicitarea a ajuns în cele din urmă pe biroul urmaşului la tron, care, indignat, a răspuns cu o notă scrisă de mână ce a fost făcută publică şi, vreme de o săptămână, a fost subiectul principal al dezbaterilor pe o temă picantă: E bine să te împaci cu locul tău din societate sau e preferabil să ţinteşti mai sus? Textul lui Charles suna astfel: „Ce se întâmplă cu

oamenii? De ce cred cu toţii că sunt chemaţi să îndeplinească lucruri care le depăşesc capacităţile? În zilele noastre, oricine pare să se considere îndreptăţit să fie cântăreţ pop, stea de televiziune sau cine mai ştie ce. De vină este probabil doar sistemul de educaţie care le sucește mintea copiilor noştri."

Firesc, publicarea acelei note interne a stârnit un val de indignare în Marea Britanie. Ministrul educaţiei a intrat imediat în discuţie şi a explicat că prinţul de Wales ar fi puţin demodat şi de aceea nu mai înţelege lumea modernă. „Nu toţi suntem născuţi să ajungem regi", a spus el într-un interviu radiodifuzat, „dar cu toţii avem dreptul să răzbatem cât mai sus, pentru noi şi familiile noastre." Apoi, cei de la St James's Palace au încercat să liniştească apele. Purtătorul de cuvânt monarhic a dat asigurări că prinţul Charles nu a avut nici pe departe intenţia de a interzice oamenilor dreptul de a visa, ci a dorit doar să scoată în evidenţă importanţa individualităţii şi obligativitatea sistemului de învăţământ să ofere tuturor şansa de a-şi pune în valoare talentul şi aşa mai departe. Prea târziu... Când Tony Blair a fost rugat să-şi spună punctul de vedere într-o conferinţă de presă, s-a mulţumit să răspundă: „Nu mă amestec în această chestiune."

Urmaşul la tron nu şi-a făcut mulţi prieteni prin nota sa de pe marginea actului, în schimb, fapt trecut cu vederea, a atacat o temă esenţială a sistemului nostru social: trăim într-o epocă a nesfârşitelor aşteptări. Din câte se pare, socialismul a acreditat iluzia că oamenii ar fi egali între ei, fără să mai existe privilegii ereditare, în vreme ce capitalismul ne adoarme cu basmul spălătoresei ajunse milionare. Nici nu deschizi bine televizorul, că şi încearcă cineva să-ţi

vândă visul că vei ajunge fie superbogat, fie superstar. Fericirea îți este promisă pe toate drumurile, nicio problemă, la fel și succesul. Nu mai există „de sus" și „de jos", oricine este capabil, potrivit legendei, să ajungă „sus", cu condiția să aibă suficienți bani. O asemenea idee are avantajele ei, fără îndoială, dar și un dezavantaj serios: cine nu „se realizează" riscă să fie considerat un *loser*.

Unul dintre primii care au înțeles această dilemă a fost cărturarul francez Alexis de Tocqueville, care, în deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, a făcut o călătorie în Statele Unite, „țara tuturor posibilităților", și a scris *Despre democrație în America* (1835–1840), unde a analizat slăbiciunile noului sistem social democratic și egalitar, ocupându-se, printre altele, și de o chestiune astăzi mai actuală ca oricând: „Odată ce se abolesc toate privilegiile legate de naștere și de proprietate și oricine are calea deschisă să urmeze orice profesiune, [...] este ca și cum în fața ambiției omenești s-ar deschide o cale de nimeni știută, dar foarte comodă, și oricine și-ar putea imagina plin de încântare că ar fi chemat să împlinească fapte mărețe. Total eronat, după cum dovedește experiența lor de zi cu zi. [...] Dacă inegalitatea este regula generală a unei societăți, nu se percep nici cele mai izbitoare inegalități; dar dacă totul se va nivela, și cele mai mici diferențe vor fi dureroase. [...] Tocmai aceasta este cauza straniei melancolii care tulbură populația democrațiilor, în mijlocul belșugului. [...] În America nu am întâlnit niciun cetățean, fie el cât de sărac, care să nu privească plin de speranță și de invidie către desfătările celor avuți."

Tocqueville nu era reacționar, ci un mare liberal, prin urmare nimic nu-i putea fi mai străin decât dorința de

întoarcere în epoca feudală, a inegalității neclintite. Dar a înțeles problema contemporanilor unui ev egalitarist: promisiunea că pot urca tot mai mult pe scara succesului, până în înălțimi – „Deși această credință în șanse nelimitate e capabilă să declanșeze în primă instanță o satisfacție superficială, în special în rândul tinerilor, dându-le posibilitatea celor mai talentați și mai norocoși să-și atingă ținta, cei mai mulți ajung doar la disperare, cu sufletul copleșit de amărăciune."

Nemulțumirea de sine a atins cote alarmante de când toate barierele sociale au devenit permeabile. Cu cât procesul de îmbogățire este mai insistent prezentat ca un obiectiv realist, cu atât crește sentimentul de frustrare în fața eșecului. Însă averea, în accepțiunea ei imediată, este relativ lesne de obținut. Dacă un Ferrari și o vilă pe Costa Smeralda îmi pot da sentimentul că sunt „bogat", am toate șansele să rămân un amărât până la sfârșitul zilelor. Dar dacă aș putea renunța la conturile mele uriașe în schimbul timpului liber, dacă aș putea să mă ocup în sfârșit și de mine și, eventual, să fac și puțin voluntariat... atunci aș avea toate șansele să devin putred de bogat. Altfel spus, când mă bazez doar pe propriile mele forțe am toate șansele să reușesc, dar dacă mi-aș stabili ținte prea înalte, legându-mi speranțele de ele, sărac și nefericit aș rămâne pentru totdeauna. Mi-am petrecut jumătate din viață în umbra unor oameni mult prea bogați și am rămas nefericit câtă vreme am crezut că aș putea fi fericit doar dacă aș avea banii „lor". Numai când am reușit să pricep că am o viață, așa cum este ea, frumoasă, și mai ales că viața lor nu este viața mea, am început să mă relaxez. Bogăția ține de

pretenţiile fiecăruia şi, doar când ajungi să înţelegi că majoritatea nevoilor sunt induse artificial şi, cel mai adesea, stau în calea adevăratelor nevoi pe care le ai, atunci bogăţia se poate transforma într-un ţel tangibil, dar uşor diferit de imaginea picurată de publicitate.

La sosirea primilor europeni pe pământ american, când au încercat să înceapă un comerţ cu băştinaşii, le-a fost aproape imposibil. Deoarece nu aveau nimic de oferit care să-i intereseze pe indieni, în schimb îşi doreau cu nesaţ de la ei blănuri de urs. Şi pentru a obţine trofeele atât de râvnite, a fost nevoie să îi facă pe indieni să-şi dorească mărgele de sticlă şi alcool. La sfârşitul secolului al XVII-lea, colonialistul englez John Banister relata că indienii s-au lăsat împinşi „cu mare succes să poftească lucruri cărora înainte nici nu le simţiseră lipsa, deoarece nici nu auziseră vreodată de ele, dar care, în urma comerţului iniţiat de europeni, le deveniseră indispensabile".

Goana după obiectele de care nu am avut niciodată nevoie, până nu ni s-a insuflat convingerea că nu putem trăi fără ele, nu se poate opri decât în momentul în care am conştientizat cum funcţionează nerușinatul mecanism de persuasiune. Indienilor li s-a repetat obsesiv că mărgelele de sticlă reprezintă o valoare, până când au început să creadă cu adevărat. Gustul pentru alcool şi arme de foc le-a fost şi el trezit pas cu pas. Iar urmările sunt bine cunoscute.

Necesităţile sunt astăzi create mai ales prin intermediul mass-media. În 1896, Alfred Harmsworth a fondat cotidianul britanic popular *Daily Mail*, declarând deschis, uimitor, că se adresează direct omului simplu „cu venituri de o sută de lire pe an, care se va lăsa uşor tentat să viseze la o mie de lire". Alain de Botton, care în volumul său,

Status Anxiety, analizează cum sunt fabricate necesităţile, atrage atenţia că în aceeaşi perioadă au apărut reviste ca *Vogue* şi *Cosmopolitan*, al căror scop era să le laude membrilor clasei mijlocii viaţa celor din clasa superioară. Primul număr al ediţiei americane *Vogue*, publicat în 1892, dezvăluia cine a participat la petrecerea oferită de Jacob Astor pe iahtul său, *Nourmahal*, ce se mai poartă în internatele exclusiviste pentru domnişoare, cine a organizat cele mai strălucite *party*-uri la Newport şi Southampton şi ce trebuie servit alături de caviar (cartofi şi smântână): „Asemenea priviri aruncate în *high society*", spune de Botton, „îi creează publicului iluzia că ar face şi el parte din acel univers – efect puternic amplificat prin apariţia radioului, a filmului şi a televiziunii."

Necesităţile fabricate de presă au mers mână în mână cu apariţia literaturii de formare morală din specia „şi-tu-poţi-reuşi". Creatorul genului este nimeni altul decât Benjamin Franklin. Din autobiografia sa aflăm cum el, fiul unui lumânărar sărman, a ajuns unul dintre cei mai reputaţi politicieni ai Americii. Amăgitoarea teză centrală a cărţii sale s-ar putea rezuma astfel: oricui îi este deschisă o asemenea carieră – cu singura condiţie să fie disciplinat şi harnic. Succesul unor asemenea publicaţii a rămas asigurat până în zilele noastre. Titluri ca *Trezeşte uriaşul din tine*, *Gândeşte corect şi vei ajunge bogat*, *Ai dat lovitura, în sfârşit*, *Magia succesului*, *Nimic nu-i imposibil* garantează succesul... autorilor, care chiar se umplu de bani de pe urma lor.

Din fericire, a apărut şi un curent cu efect invers. Unul dintre cele mai de succes ghiduri din ultimii ani, scris de un anume John F. Demartini, propune renunţarea la apologia succesului cu orice preţ. *Count Your Blessings* se

cheamă, dar cel mai bine ar fi fost poate *Principiul Robinson Crusoe*. Demartini ne propune să nu mai alergăm după tot soiul de himere, ci să învățăm să prețuim ceea ce avem. Și nimeni nu a aplicat acest secret al fericirii mai bine decât eroul romanului lui Daniel Defoe.

După ce a naufragiat pe o insulă, Robinson Crusoe și-a salvat viața printr-un artificiu: a luat un creion și o bucată de hârtie de pe epava navei scufundate și a făcut două liste. Pe una a scris ce anume era prost în situația sa, iar pe cealaltă ce anume l-ar putea face fericit. Rău: mă aflu pe o insulă pustie, fără nicio speranță să fiu vreodată salvat. Bine: trăiesc și nu m-am înecat, așa cum au pățit toți camarazii mei. Rău: nu mai am nicio haină pe mine. Bine: mă aflu într-o zonă caldă, unde nici nu aș putea suporta să stau îmbrăcat. Și așa mai departe. Apoi s-a hotărât să-și alunge din minte tot ce era rău – oricum nu putea schimba nimic – și să se concentreze asupra binelui, reușind să gândească uluitor: „Din clipa aceea, în mintea mea s-a limpezit totul: îmi stă în putință să fiu mai fericit aici, în situația dată, singur și pierdut, decât aș fi probabil în orice alt loc din lume, în orice altă situație."

Cu ușurință i-am putea numi demersul „o mare amăgire de sine", doar nu reușise să înlăture nimic din ceea ce era rău, dar păcălise deznădejdea, care l-ar fi împiedicat veșnic să se adapteze pe insulă pentru ca, în cele din urmă, să fie salvat.

Ceea ce face atât de atrăgător „principiul lui Robinson Crusoe" nu este vreo formă banală de *positive thinking*, ci puterea de a accepta viața, cu suișurile și coborâșurile ei, neconsolat cu rolul de victimă, veșnic capabil să o iei de la capăt. Întreaga literatură din categoria „oricine-poate-avea-succes"

este numai o amăgire aducătoare de deziluzii, care după ce vinde clișeul fericirii culege doar așteptări deșarte. Căutarea fericirii printre nenumăratele obstacole ale vieții trebuie să rămână în limitele realității, să nu alunece în fantasmele plăsmuite de visuri. Cine acceptă imperfecțiunile și loviturile sorții are toate șansele să fie mult mai fericit decât cine aleargă după sănătatea veșnică, mariajul perfect și conturile ideale. Cât ar părea de surprinzător, fericirea depinde prea puțin de ce se petrece în jur. Există oameni bogați, sănătoși-tun, înconjurați de familii, și nefericiți până la disperare – și oameni amărâți, șubrezi și singuri, care pot fi însă mult mai fericiți. Un lucru rămâne limpede: vei rămâne cu siguranță nefericit, câtă vreme vei căuta fericirea perfectă. Și vei rămâne categoric sărac, câtă vreme vei căuta, cu orice chip, bogăția materială.

Specialista în medicină alternativă a soției mele ar spune acum, probabil: „Da, chiar așa! Trebuie să știi când să te dezlănțui." Și indiferent cât de ezoteric ar suna, cred că tocmai acesta este secretul. Chiar și cel al succesului financiar. Adnan Kashoggi povestește cu orice prilej că s-a îmbogățit doar mulțumită faptului că a știut să renunțe la bani, și nu pentru că ar fi încercat să-i adune grămadă. Pe vremea studenției sale, în America, nu avea un cent, din cauză că tatăl său, deși medic personal al regelui saudit, refuza să-l ajute. Din puținii săi bani și-a cumpărat, în cele din urmă, cel mai scump costum pe care l-a găsit, și s-a pus să aștepte în recepția hotelului Waldorf Astoria, cel mai bun din New York, acolo unde studia. Cei din urmă cincizeci de dolari din buzunar i-a dat bacșiș unui chelner, atrăgând astfel atenția unui om de afaceri, care a dorit să îl cunoască pe tânărul arab cel bine îmbrăcat. Și i-a oferit o

slujbă, deoarece avea nevoie de un angajat cât mai prezentabil. Așa a debutat ilustra carieră a lui Adnan Kashoggi.

Psihologii numesc „intervenție paradoxală" acest tip de comportament absolut surprinzător, capabil să rezolve probleme aproape fără ieșire. Atunci când există, aparent, doar două modalități de a ține sub control o situație, „intervenția paradoxală" reprezintă o a treia cale, neortodoxă, poate chiar necugetată. Renumitul psiholog Paul Watzlawick a ilustrat, printr-o întâmplare reală, cât de eficient poate fi acest gen de „dezlănțuire". În cursul campaniei de cucerire a Carinthiei, în secolul al XIV-lea, contesei de Tirol i-a ieșit în cale fortăreața Hochosterwitz. Trupele sale au pornit ritualul obișnuit al asediului, care s-a prelungit peste așteptări, iarna se apropia, și atât contesa, cât și soldații ei au început să-și piardă răbdarea, încetul cu încetul. Nici în fortăreață nu domnea o stare de spirit mai bună. Într-un final, i s-a raportat comandantului că, în toată cetatea, nu mai rămăsese nicio provizie, cu excepția unui bou și a doi saci de grâne. Pentru oricare altă căpetenie de oști ar fi fost categoric semnalul capitulării. Dar comandantul fortăreței a dat un ordin incredibil: boul să fie tăiat, sacii de grâne să fie vârâți în corpul animalului și totul să fie aruncat peste zid. Cum situația era oricum disperată, ordinul a fost dus la îndeplinire. Boul a ajuns dincolo de ziduri și, văzând una ca asta, asediatorii au fost cuprinși de disperare. Ca să faci așa ceva, trebuia să ai la dispoziție provizii pentru luni și luni de zile, și tirolezii ajunseseră la capătul răbdării. Contesa a ridicat asediul și s-a retras, iar fortăreața a fost astfel salvată.

Robinson Crusoe, Kashoggi și comandantul de la Hochosterwitz s-au remarcat prin felul în care au știut să

acționeze pentru a ieși din situații aparent fără ieșire, în loc să se plângă. În contextul situației noastre economice, stratagema lui Robinson Crusoe, spre exemplu, ne poate ajuta să constatăm cu câtă ușurință putem renunța, dacă trebuie, la o grămadă din așa-zisele noastre nevoi. Și la altele în plus, pe care le percepeam tot ca nevoi, ele fiind de fapt doar un răsfăț, ajuns să fie înțeles doar la restriște. Cât de curând nicio gospodărie din Germania nu va mai dispune de mai multă aparatură electrocasnică decât un sat de dimensiuni medii din Bulgaria. Multe accesorii care par la îndemâna oricui își vor recăpăta statutul de „lux". Baia în cadă. Mașina de spălat vase. Călătoriile. Și nu ne vom mai putea bucura de ele decât atunci când le vom simți lipsa.

Cititorul atent trebuie să fi înțeles de mult că volumul de față nu se adresează persoanelor care, din cauza situației economice, suferă de temeri existențiale, ci doar celor care ar trebui să „o lase mai moale". Majoritatea am fi capabili să ne continuăm viața la aceleași standarde, ba chiar și mai sus, în ciuda bugetului diminuat. Dar cumpătarea atât de necesară ne-ar putea îmbunătăți considerabil calitatea vieții, după cum sper că am reușit să arăt. Ce anume înseamnă „luxul" și „sărăcia"? Nici dacă am stabili cu exactitate, nu am duce o viață mai bună. Werner Sombart spune astfel în *Iubire, lux și capitalism:* „Lux înseamnă orice cheltuială care merge dincolo de simpla necesitate. Este vorba, evident, de un concept care devine palpabil abia după ce conștientizăm ce înseamnă *necesar.*" Dar cine ar fi dispus să ne lămurească?

Marele economist Adam Smith oferă singura definiție utilă a conceptului de „necesar". În lucrarea sa, *Avuția*

națiunilor (1776), el spune: „Prin bunuri vitale înțeleg obiectele necesare supraviețuirii, dar și pe cele fără de care oamenii respectabili, chiar și din cele mai modeste straturi, nu ar putea să își asigure o existență potrivit obiceiurilor naționale. O cămașă de in, spre exemplu, nu asigură, judecând strict, supraviețuirea; grecii și romanii au trăit, din câte cred, cât se poate de comod și de plăcut fără să cunoască inul. Dar în zilele noastre orice zilier european care se respectă nu poate ieși în lume fără o cămașă de in."

Cămășii de in de la 1776 trebuie să-i fi corespuns aparatul de radio în 1966 și televizorul în 1986, iar în 2011? „Cămașa de in" a lui Adam Smith este acel bun de care nu ai neapărat nevoie ca să supraviețuiești, dar care îți este necesar ca să te integrezi în mediul tău social. Amartya K. Sen, filozof indian al economiei și laureat al Premiului Nobel, trage concluzia, din exemplul lui Smith, că sărăcia și bogăția nu depind obligatoriu de veniturile materiale, cât mai degrabă de *capabilities*, adică de capacitatea de dezvoltare a fiecărui individ. Grijile nu dispar odată cu siguranța hranei și a adăpostului, mai presus de toate plasându-se de fapt necesitatea integrării într-o comunitate, potrivit teoriei lui Sen. Excluderea din societate înseamnă sărăcie.

Legea federală germană a ajutorului social, adoptată în 1961 de Bundestag, poate fi considerată destul de prevăzătoare din acest punct de vedere, deoarece propunea, cu douăzeci de ani înaintea lui Sen, o definiție a sărăciei care ținea seama de o abordare „integrală", nelimitându-se pur și simplu la aspectul material. Potrivit dreptului german, beneficiarul ajutorului de stat nu este un cerșetor, după cum se precizează în mod explicit, ci el este un membru al

societății cu drepturi depline. Și dacă nu se poate bucura de toate drepturile lui, statul are datoria să intervină. Paragraful 1 al legii spune: „Obligația asistenței sociale este să-i asigure beneficiarului o viață care să corespundă demnității sale omenești." Prin urmare, statul trebuie să îi asigure fiecărui cetățean bunurile vitale, dar și condițiile integrării în societate.

E limpede însă că, independent de problema „necesității", statutul social rămâne ușor de recunoscut. Ar fi o iluzie să credem că ne-am putea elibera să gândim în acești termeni. Fiecare om are nevoie de recunoaștere. Dar, din fericire, reperele se schimbă, odată cu trecerea vremii. În Sparta antică, numai adevăraților războinici se bucurau de respect unanim. Orice altă calitate rămânea în plan secundar. La sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu emanciparea burgheziei, statutul social era conferit de imitarea stilului de viață al înaltei societăți detronate – noua clasă prefera casele și mai mari și se dădea în vânt după călătorii. Și tot atunci nobilimea scăpătată își vindea palatele de la oraș, care erau transformate în hoteluri de lux.

Acum, după o sută de ani, se petrece o nouă transformare vizibilă în rândurile celor care populează clasele Business și Economy din avioane: în față, la clasa I, stau doamnele violent fardate, îmbrăcate din cap până în picioare de Versace; mai în spate, domnii în sacouri Boss, cu conturi de *frequent flyer*, care exploatează stewardesele, simțindu-se perfect îndreptățiți să o facă, dacă tot zboară cu Business Class. Călătorii decenți mai pot fi întâlniți doar la Economy Class, dar și dintre ei puțini au mai rămas „eleganți", în sensul clasic, total diferiți de ocupanții vulgari ai locurilor privilegiate.

Marea creatoare de modă Elsa Schiaparelli spunea: „Luxul nu are nimic de-a face cu bogăția sau cu fițele, ci doar cu lipsa de vulgaritate." Iar vulgar este tot ceea ce a prins miros de bani și singurii care dau semne să nu priceapă sunt tocmai proaspăt îmbogățiții. Nimeni nu poate susține că un Oliver Kahn, cu geantă Louis Vuitton, costum de firmă și concediu de cinci stele la The Palace at the One & Only Mirage – Dubai, ar putea fi vreodată un arbitru de stil. Dacă spunem vulgar, spunem Wayne Rooney – steaua fotbalului englez – și Colleen McLoughlin, logodnica sa: cu prilejul logodnei, Rooney i-a făcut cadou un inel cu diamant în valoare de patruzeci de mii de euro, după ceasul Rolex de treizeci de mii de euro și garderoba Missoni. Și cum la Manchester soarele nu strălucește foarte des, dar tânăra se dă în vânt după tenul meridional, urmează și cel mai scump spray de bronzat de pe piață, un St Tropez de o sută douăzeci de euro flaconul. Când Wayne și Colleen își încep turul de shopping prin oraș, pun în mișcare ori Cadillacul Escalade cu tracțiune integrală, ori Chryslerul 300C V8. Lipsa vulgarității, adică luxul propriu-zis, mai există doar prin rândurile treptei inferioare a contribuabililor sau ale celor cu bani de când se știu și bun-gust de generații, capabili să evite ostentația.

Valoarea lucrurilor care oferă cu adevărat desfătare nu se poate măsura în nicio monedă. Un autentic obiect de lux nu poate fi înlocuit de nicio asigurare din lume, odată ce a fost pierdut. Spre exemplu, o scrisoare scrisă de mână. Sau un *ex-libris* unicat. Sau florile din grădina unei bătrâne doamne, care uneori îți permite să-ți faci singur buchetul. Sau parfumul compus prin amestec, după rețete personale. Sau obiectele lucrate manual. Sau plimbările solitare

prin parc, în plină ninsoare. Sau înotul pe arşiţă. Sau vinul păstrat de cel care ţi-a dat viaţă, pentru ziua în care vei împlini cincizeci de ani. Aşa cum spune prietenul meu Carl Laszlo în *Chemare la lux*, în 1960, luxul înseamnă „să ai ceea ce vrei să ai, şi să renunţi la tot ceea ce trebuie să ai". Produsul de serie, noaptea într-un apartament de hotel, maşina scumpă – de fapt tot ceea ce poate fi cumpărat în promoţii nu poate fi niciodată un obiect de lux, potrivit definiţiei.

Săracii bogaţi, care nu reuşesc să priceapă că viaţa în belşug este nu numai obositoare şi ternă, ci iremediabil *démodé*, sunt vrednici de toată compasiunea. Doar cine sărăceşte constituie avangarda – şi în curând toţi, dar absolut toţi, vom fi considerabil mai săraci. Şi cu cât vom învăţa mai repede să privim realitatea cu detaşare şi stil, cu atât vom fi mai lipsiţi de griji. Iar bogaţi vor rămâne doar cei ale căror necesităţi nu pot fi de vânzare. Din fericire, cele mai frumoase lucruri din viaţă pot fi păstrate chiar şi când conturile se golesc.

Ceea ce face viaţa vrednică de trăit nu se împuţinează odată cu averea. Spiritul liber, spre exemplu, nu a depins niciodată de bani. Şi nici erudiţia. Şi nici politeţea. Un unchi al meu, ai cărui părinţi îşi pierduseră averea după război, a făcut carieră în domeniul hotelier. A început ca picolo şi a ajuns director de hotel. Singura constantă din viaţa sa a rămas politeţea, câteodată uimitoare, din punctul meu de vedere. Odată, la o cină la el acasă, a pregătit sparanghel. Avea atunci şi un oaspete venit din Australia, nefamiliarizat cu obiceiurile şi tradiţiile europene. Lângă farfurii se aflau şi boluri mici cu apă, cu câte o felie de lămâie, pentru spălat pe degete, după sparanghel. Dar oaspetele său, fără să ştie la ce folosesc, a băut din bol. Iar

când ceilalți musafiri, lipsiți de înțelegere, au început să clatine din cap, unchiul meu a ridicat imediat bolul la buze, pentru a nu-i lăsa omului impresia că ar fi comis un *faux pas*.

Politețea, curtenia, amabilitatea, bunăvoința – cu toatele atitudini care fac viața plăcută – nu au bariere și vor rămâne pentru totdeauna independente de condițiile materiale. Ceea ce este valabil pentru toate celelalte virtuți, din fericire. Spre deosebire de legile moralei – veșnic limitate de „nu face asta" și „nu face cealaltă" – care impun abținere sau evitare, virtuțile, enorm avantaj, nu au opreliști. Niciodată nu vei putea iubi prea mult, crede prea mult sau spera prea mult. Și nici nu vei putea fi prea înțelept, prea viteaz, prea drept sau prea cumpătat. Așa că, în vremuri grele, numai risipa de virtute nu va putea fi condamnată.

Iar unele virtuți, căzute în desuetudine în epoca belșugului, vor străluci din nou, acum, în epoca lipsurilor. Scăderea nivelului de trai și epuizarea resurselor naturale nu vor duce neapărat la lupta pentru supraviețuire, ci, total neașteptat, ar putea contribui la reinventarea ființei sociale. Au trecut vremurile în care puteam delega orice răspundere unor instituții abstracte. Iar criza economică își va arăta și latura ei frumoasă.

Când oamenii ajung să aibă nevoie unii de alții dezvoltă capacități de mult uitate. Fapt demonstrat de oricare criză autentică. Și criza în care am plonjat s-ar putea dovedi cel mai bun lucru care ni se putea întâmpla.

Glosar

ALDI
Paradis al cumpărăturilor pentru soţiile de avocat conectate la spiritul momentului, unde coboară în mijlocul maselor, dorind să semnaleze astfel că nu uită de unde au plecat.

APĂ MINERALĂ
Noua elită a *lifestyle*-ului, aşa-numiţii *Lohas (Lifestyle of Health and Sustainability),* îşi oficiază desfătarea prilejuită de *a.* cam la fel de ceremonios cum o făceau înaintaşii lor, *Yuppies,* cu şampania. Snobii acestui produs preferă marca japoneză Rokko No (la Berlin, în Adlon, o sticlă costă nu mai puţin de şaizeci şi doi de euro). Cele mai alese produse provin din izvoarele scoţiene, mult apreciate de cunoscători fiind mărcile Lovat, Highland Springs, Deeside Natural Mineral Water (se consumă la Castelul Balmoral) şi Fionnar. Însă Martin Strick, autorul primului ghid al apelor minerale din Germania, răspunde hotărât la întrebarea referitoare la cea mai bună apă minerală din lume: Staatlich Fachingen – „Un adevărat Mercedes al apelor minerale." Cu cele 2,97 g/l componente minerale prezintă şi dovada cu adevărat palpabilă a efectelor ei benefice pentru sănătate.

ARTICOLE DE TOALETĂ
Cel mai comod ne putem completa stocul de *a.* când facem gestul discutabil de a înnopta la *(v.)* hotel, fiind de altfel singura formă acceptabilă de furt. Cei mai de temut hoţi de hotel sunt consideraţi olandezii şi britanicii. Hotelierii susţin că şterpelesc tot ce nu stă prins în şuruburi.

Sustragerea de *a.*, în schimb, este de obicei tolerată cu mărinimie, cât timp se păstrează în limite decente. Iar dimineaţa, când se face ordine în camere, cu maximă precauţie se pot dosi şi câteva săpunuri şi sticluţe cu şampon de pe căruciorul de aprovizionare al cameristei.

ATTAC
Asociaţie de tineri simpatici, nu toţi, fii şi fiice ai unor părinţi cu venituri mari, care se revoltă împotriva „globalizării", fenomen altfel destul de confuz. Luptă în vederea schimbării comportamentului societăţii de consum şi împotriva concernelor multinaţionale. Coloana sonoră este asigurată de Notwist, Slut sau Underworld.

BIJUTERII
Potrivit lui Salvador Dalí, nu pot fi purtate decât de doamnele capabile să le trateze cu cel mai mare dispreţ.

CARTIER
Odinioară bijutier de vază la Paris, ajuns între timp fabricant în masă de produse teribil de scumpe şi lipsite de gust pentru oligarhi ruşi şi soţii de fotbalişti profesionişti la VfL Bochum.

CASĂ DE AMANET (FOSTĂ MUNTE DE PIETATE)
Pe lângă *(v.)* magazinul second hand, *c.* este, prin tradiţie, una dintre cele mai importante instituţii pentru scăpătaţi. Faţa neplăcută a celor mai multe *c.* rămâne aceea că încearcă să profite de pe urma grijilor financiare ale clientelei. Singura *c.* care se bucură de renume excelent atât în rândul celor care vând, cât şi în al celor care cumpără, este Dorotheum din Viena, în acelaşi timp şi cea mai mare casă de licitaţii din Europa. La Dorotheum se găseşte orice, de la Rolexul proxenetului care a dat de greu, până la cangurul împăiat al globe-trotterului lovit de criza financiară. Clienţii sunt trataţi cu politeţe şi preţurile oferite sunt întotdeauna corecte. Licitaţiile au loc de luni până vineri, de la ora 14, iar sâmbăta de la ora 10.

CAVIAR
Confiture de poisson! – marmeladă de peşte – aşa s-a răstit regele Ludovic al XV-lea, scuipând enervat.

CĂLĂTORII CU TRENUL
Adesea, singura şansă de a mai sta locului, câteva ore la rând, oferită omului modern.

CEAI ALB

Există o alternativă la cafea şi ceai negru, sub forma unei reţete chinezeşti secrete: ceaiul alb. Este cât se poate de la îndemână de pregătit, fiindcă se bazează exclusiv pe apă caldă. Nimic altceva. Are gust cu adevărat delicios – iar în medicina ayurvedică este considerat băutura sacră. Mare avantaj: chiar şi rece, are gust desăvârşit. Nu poate fi nici prea tare, nici prea slab şi, în plus, nu mai există nici pliculeţele acelea supărătoare.

CEAI DE IASOMIE

Băutură ideală pentru scăpătaţii atenţi la sănătatea lor, deoarece există în toate magazinele asiatice, fiind foarte ieftină şi savuroasă. Apoi, ceaiul de iasomie este mai sănătos decât oricare alt ceai, datorită conţinutului extrem de ridicat de flavonoizi.

CLUB DE FITNESS

Cel mai bun *c.* este parcul de lângă casă. Nu trebuie să plăteşti taxe de înscriere, nu trebuie să te schimbi în vestiare cu miros greu, alături de proprietari de benzinării înfundaţi cu anabolizante, şi, în schimb, oferă gratis aer curat. Majoritatea taxelor de înscriere la *c.* sunt oricum plătite degeaba. În Germania se risipesc anual circa trei sute de milioane de euro în acest fel. Aproximativ echivalentul produsului social brut al Mongoliei.

COCAINĂ

Drog extrem de scump, a cărui calitate scade continuu în Europa, de douăzeci de ani încoace, deoarece marii dealeri îi adaugă cantităţi tot mai mari de amfetamine ieftine, ca să-şi sporească veniturile. Consumatorii actuali de *c.* au rămas încremeniţi, fără nicio speranţă, în deceniul al nouălea al secolului trecut.

COMUNITATE LOCATIVĂ

C. este cea mai veche şi, în acelaşi timp, cea mai modernă formă de convieţuire care, dacă s-ar impune, ar putea rezolva o mulţime de probleme sociale şi economice. Gospodăriile individuale sunt o demenţă totală, atât din punct de vedere economic, cât şi social.

CONCEDIU ÎN CREIERUL MUNŢILOR

Exact ce le trebuie workaholicilor stresaţi. Ultimul trend – în loc să-şi dorească la nebunie să se relaxeze, îşi pot petrece una până la două săptămâni trudind din greu, în Alpi. Rezervările la cabane şi intermedierile pentru angajarea de zilieri: www.zalp.ch, www.sab.ch, www.almferien.org.

CONSULTANŢĂ PENTRU DATORNICI

Societatea de consum ne-a prins pe mulţi în capcana datoriilor, din care există, în orice caz, şi căi de scăpare. Spre exemplu, nicio lege nu te poate obliga, la vremuri de restriştе financiară, să plăteşti contractele de asigurări sau de amortizare, ele pot fi reduse sau abandonate total. În acest sens, se pot obţine sfaturi excelente de la serviciul de consultanţă pentru datornici. La numărul de telefon 01 888 - 80 80 800 se poate afla adresa celui mai apropiat birou specializat. *(v.* Insolvenţă personală)

„DEFAVORIZAT SOCIAL"

Unul dintre cele mai dezagreabile concepte este cel de „defavorizat social", care calomniază populaţia săracă, insinuând că i-ar lipsi contactul interuman sau că ar dispune de insuficiente competenţe sociale. În cartierele de bancheri din Taunus sau în spatele zidurilor care înconjoară oribilele vile din Grünwald, lângă München, e plin de soţii singuratice de bancheri, care s-ar încadra mult mai bine în statutul de „defavorizat social". Sau „izolat social" sau, mult mai exact, „invalid social".

DEŞERT AL SERVICIILOR

Potrivit unui clişeu, Germania ar fi un *d.* – cu toate că am avea motive de mândrie pentru că trăim într-o ţară în care slugărnicia nu poate fi cumpărată cu bani. Atitudinea servilă se poate obţine în schimbul bacşişului numai în ţările în care nivelul de trai a rămas deosebit de scăzut. Demnitatea prestatorilor de servicii este o dovadă a progresului şi civilizaţiei.

DVD-URI

Vor dispărea şi ele curând, graţie progresului tehnic şi a sistemului *video on demand,* aşa cum s-a întâmplat şi cu LP-urile de vinil şi casetele VHS. Marile colecţii de DVD-uri sunt prin urmare o metodă sigură de a îngropa bani. Dar DVD-urile personale permit păstrarea unui grad de independenţă faţă de programele de televiziune tot mai respingătoare. Iată o dilemă.

FILARMONICĂ

F. este categoric cel mai nimerit loc unde, ca scăpătat, îţi poţi petrece o seară de bun-gust la Berlin. Preţul biletelor este de obicei moderat, iar cunoscătorii profită de pauze pentru a se strecura în culise, pe la intrarea artiştilor, unde amortizează preţul biletului în cafeteria extrem de rezonabilă.

GARDEROBĂ

Cum am putea să irosim cât mai puţin timp gândindu-ne la *g.* noastră şi, în acelaşi timp, să lăsăm impresia că ne-am concentrat îndelung? Steve Jobs, fostul şef de la Apple Computers, obişnuia să-şi cumpere un teanc impresionant de tricouri negre şi o duzină de bluejeans identici şi se îmbrăca în fiecare zi la fel.

HOTEL

Pe lângă aşa-numitele hoteluri de lux, există în mai toate marile oraşe case fermecătoare, în care se poate locui mult mai ieftin şi mai stilat. La Viena, pensiunea Pertschy sau *h.* König von Ungarn.[1] Bedford, la Paris. Şi, desigur, The Gore din Londra. Însă adevăraţii cunoscători, când călătoresc, trag fie la prieteni, fie îşi închiriază o locuinţă mobilată. Vezi www.apartmentservice.com, www.furnishedquarters.com ori www.urbanstay.com.

IAHTING

Cea mai mare problemă a proprietarilor de iaht nu sunt costurile ridicate de funcţionare ori bucătarul care suferă de rău de mare, ci oaspeţii. Cu cât eşti mai bogat, cu atât situaţia se complică. Deoarece cu atât mai mare este şi iahtul care trebuie umplut. Oaspeţii din categoria A nu intră în discuţie, pentru că au şi ei iaht şi case de vacanţă, pe care, la rândul lor, se străduiesc să le umple. Cei din categoria B (actori, top-modele) au de obicei agenda plină şi atunci rămâne doar categoria C, a oaspeţilor-slujbaşi din partea cărora, de altfel, deşi călătoresc din plin, nu te poţi aştepta la cine ştie ce performanţe. O doamnă care abia se întorsese dintr-o croazieră între Marea Mediterană şi Marea Neagră a fost întrebată: „Ce părere aveţi de Dardanele?" Iar ea a răspuns: „Da, desigur, am fost invitaţi şi de ele. Persoane cât se poate de şarmante!"

INSOLVENŢĂ PERSONALĂ

Guvernului Schröder trebuie să-i fim recunoscători că falimentul nu a rămas doar la îndemâna firmelor. Mulţumită iniţierii procedurii de insolvenţă personală, şi particularii pot astăzi să dea faliment. Pe vremuri erai condamnat să mergi la închisoarea datornicilor, până acum câţiva ani mai exista recunoaşterea incapacităţii financiare, după care, tot restul vieţii, erai hăituit de creditori şi nu puteai avea venituri mai mari decât valoarea ajutorului social. Astăzi, dacă prezinţi un plan serios de redresare, după şapte ani ţi se şterge restul datoriei şi ai dreptul la o nouă încercare.

iTUNES MUSIC STORE
Uriaş magazin virtual de muzică. Modalitate cât se poate de eficientă de tocat banii utilizatorilor de Apple: se aşază la birou şi când se plictiseşte intră pe iTunes Shop şi îşi comandă o melodie pe computer, din butonul mouse-ului. Nouăzeci şi nouă de cenţi bucata. Cale sigură spre o ruină amuzantă – şi a lor, şi a magazinelor de discuri din oraş.

LVMH
Concern franţuzesc producător de mărfuri de serie (printre care Louis Vuitton şi Moët & Chandon), care încearcă disperat să le inspire clienţilor sentimentul de exclusivitate, stadiu de mult depăşit graţie copiilor perfecte din China şi Vietnam.

MAGAZINE UNIVERSALE
M. suportabile există doar pe hârtie, spre exemplu „La paradisul femeilor", descris de Émile Zola. Cine a citit cartea omonimă, apărută în 1883, nu va mai simţi decât dispreţ faţă de toate *m.* din realitate.

MANUFACTUM
Magazin universal idilic, cu produse care amintesc de „vremurile bune de demult", de care nimeni nu mai are nevoie (cum ar fi maşinile de râşnit manual cafeaua, cu volant), plin cu obiecte foarte scumpe, ce-ţi lasă sentimentul că ai dat lovitura, împotrivindu-te lumii de spoliatori din jur.

MARBELLA
Printre toate celelalte locuri de joacă ale înaltei societăţi, *M.* a fost cea dintâi care a urmat consecvent calea vulgarizării. *M.* a ajuns acum să plângă până şi după arabii bogaţi, la care strâmba din nas în anii optzeci. Dar nici St Moritz, nici St Tropez nu au mai multe motive de laudă. Singurele vietăţi elegante ale acestor ţinuturi au rămas chelnerii şi servitorii.

METROU
Şi Frank Sinatra, la vremea lui, s-a arătat contrariat de dezgustul stupid faţă de mijloacele de transport în comun: „Ceea ce în metrou se cheamă supraaglomeraţie în *night club* se consideră intimitate plăcută."

MUNCĂ VOLUNTARĂ
Una dintre cele mai sigure metode de procurare a nefericirii este preocuparea neîncetată de propria bunăstare. Reţeta secretă absolută a unei vieţi pline de stil rămâne grija adevărată faţă de cei din jur.

Serviciul de Ajutor Maltez, spre exemplu, caută persoane care să-i viziteze pe cei singuri şi bolnavi (www.maltez.ro).

OSAMA BIN LADEN

Şi în ţările arabe s-a petrecut o mutaţie în direcţia ascezei. Până de curând, normele locale de prestigiu presupuneau o anumită corpolenţă. La urcarea sa pe tronul Egiptului, regele Faruk a trebuit să fie ţinut departe de popor câteva luni de zile, din cauză că era prea slab, fiind pus mai întâi la îngrăşat, înainte de a putea ieşi în public. Altfel, nimeni nu i-ar fi arătat respect. Astăzi, însă, indiferent cât ar fi de îngrijorător, asceticul *O.* este considerat un model de stil al lumii arabe. Mitul său se susţine, nu în ultimul rând, pe afirmaţia că ar duce o viaţă extrem de modestă.

PARAZIŢI

Prin anii optzeci, la toate conferinţele organizate de institutele culturale străine cu sediul în München putea fi întâlnit un pretins duce care era mereu cel dintâi când se deschidea bufetul. Toţi îl cunoşteau, îl întâmpinau cu un zâmbet ironic şi îl lăsau să se înfrupte. Aşa trăia el mereu, înconjurat de italieni, de spanioli şi de francezi. Arta de a profita de pe urma evenimentelor culturale şi de societate trebuie să renască, dacă vrem ca Germania, în drumul său către ruină, să mai salveze aparenţele.

PLATĂ

Un proverb unguresc spune: „Un gentleman nu plăteşte, nu se miră şi nu se grăbeşte."

POSTIT

Modalitate deosebit de eficientă de creştere a calităţii vieţii: o dată pe an, vreme de cel puţin o săptămână (maximum trei), se consumă numai supe de legume şi ceai de urzici. Astfel se economisesc bani, se regenerează metabolismul şi se poate obţine, cu puţin noroc, o limpezime spirituală nebănuită. (A existat o vreme în care înţelepţii posteau înainte de a lua decizii importante.) Cum trebuie să se renunţe şi la toate otrăvurile (cafea, ceai negru, nicotină, alcool), bugetul se uşurează considerabil.

POTLATCH

Vechi obicei al unor triburi de indieni din America de Nord, prin care se făcea dovada statutului social personal dăruind cât mai multe lucruri. Cu cât dăruiai mai mult, cu atât deveneai mai nobil.

QUEEN
Puțini știu că regina Elisabeta a II-a este mare susținătoare a stilului *nouveau pauvre*. Englezii filistini au clătinat din cap la auzul știrii răspândite ca urmare a indiscreției comise de un *(v.)* valet, potrivit căreia regina Elisabeta a II-a consumă cereale cumpărate de la supermarket și nu din cine știe ce vas de argint – ci dintr-un castron de plastic. *Long live our glorious Queen!*

REVERENDUL BILLY
Se numește în realitate Bill Talen și este unul dintre cei mai țicniți și mai amuzanți activiști ai anticonsumismului din America. În cadrul acțiunilor sale, apare pe stradă în ipostaza de predicator apocaliptic, întotdeauna în costum alb, cu părul vopsit blond-pai, cu un megafon de carton în mână, prin care urlă: „Stop shopping! Start stopping! Aleluia!" După ce și-a ratat cariera de actor și nu i-a plăcut nici să fie chelner, a fondat la New York „Church of Stop Shopping", care a ajuns să aibă comunități de adepți în întreaga lume.

ROLLS ROYCE
În anii optzeci ai secolului XX, când banca SMH a contelui Galen a dat un faliment atât de spectaculos, Commerzbank a fost una dintre puținele bănci germane rămase neafectate de acea prăbușire. Paul Lichtenberg, mulți ani membru al consiliului de administrație al Commerzbank, a explicat cât se poate de simplu: „Nu dau bani cu împrumut nimănui care se plimbă cu Rolls Royce-ul prin oraș."

SECOND-HAND
Doamnele cu bun-gust, dar fără vacă de muls, achiziționează haine de marcă practic numai de la magazinele *s.* În Germania, unul dintre cel mai bine aprovizionate este Second Hand Agentur din München, pe Siegesstraße 20. Toți snobii Münchenului, cel puțin cei de bun-gust, se îmbracă de acolo, unde, de fapt, aduc fără falsă reținere și piese din propria colecție pe care nu le mai poartă. Iar pentru cei care își completează *(v.)* garderoba în magazinele scumpe de pe Maximilianstraße... doar un zâmbet ironic din partea cercurilor fine ale münchenezilor. Înalta societate din Zürich cumpără și vinde la Jasmin (Seefeldstraße 47).

STATUL SOCIAL
Pentru a sonda mentalitățile din *s.*, un profesor de la Universitatea din Tübingen a conceput un experiment. Și-a invitat studenții într-un restaurant. „Vinul, berea și apa le plătesc eu. Restul plătiți separat."

Studenții au ales din meniu felurile cele mai ieftine. După câteva săptămâni, au mers din nou la restaurant, și profesorul a spus: „Costul mâncării se împarte egal între toți." Și nimeni nu s-a mai abținut de la nimic. Tuturor li s-a părut logic, de ce să se abțină câtă vreme povara se suportă în comun? Și așa, statul social nu funcționează.

ȘAMPANIE
Vin spumant din Franța, produs din struguri de calitate inferioară. De aceea ș. poate fi băută doar răcită până aproape de punctul de îngheț. Prin urmare, ceea ce face ș. atât de atrăgătoare nu este gustul (în afară de sticlele din producții speciale, spre exemplu 1978), ci ritualul – deschiderea lentă și pocnitura inevitabilă, întâmpinată cu mare entuziasm. Adevărata băutură de lux a epocii în pragul căreia ne aflăm rămâne însă *(v.)* apa minerală.

TALCIOC
Echivalentul magazinelor de lux al parveniților – cum ar fi Quartier 206 la Berlin sau Bergdorf Goodman la New York – este, pentru scăpătații de bun-gust, *t.* Rastro de la Madrid. Se organizează săptămânal, duminică dimineața, dar nu este prea ușor de găsit. Descrierea traseului: se merge de la Puerta del Sol prin Calle de Carteras în direcția Plaza de Cascorro, se traversează Plaza de Benavente, se parcurge Calle Conde de Romanones și Calle Duque de Alba și apoi se ajunge în Plaza de Cascorro, pe a cărei latură sudică se află Plaza del Rastro. Limpede?

TURIȘTI...
...sunt întotdeauna ceilalți. Nostim.

UTILITATE MARGINALĂ, DIMINUARE
Fenomen economic, dincolo de un anumit prag al bunăstării, al cărui efect este că dobândirea unei noi proprietăți nu mai reușește să ridice nivelul de calitate al vieții. Studiu de caz: după o carieră fulminantă, Peter H. câștigă acum mult mai mult decât poate cheltui (mai ales că nici nu mai are timp să cheltuiască). Un costum scump, o excursie scurtă la New York, orice își poate permite, fără probleme. În schimb, după cum recunoaște, încurcat, nu mai are nicio bucurie, cum avea pe vremea când trebuia să economisească atent ca să își poată cumpăra ceva.

VALET
Cum *v.* de calitate prezintă particularitatea de a-și domina stăpânii, este un lux să nu ai un *v.* Ultimul Duce de Marlborough depindea în

asemenea hal de *v.* său, încât odată, când călătorea singur, s-a mirat de ce periuța de dinți nu face spumă de la sine. Cea mai bună soluție este să poți deveni propriul tău *v.* Să îți aduci singur mâncarea la pat, să te trimiți singur la cumpărături. Economisind astfel și bani, și nervi.

VITAMINE, PASTILE DE

Tot mai mulți locuitori ai emisferei de vest încearcă să-și compenseze alimentația săracă în vitamine și bogată în grăsimi prin *v.* Cele mai multe *v.* le consumă, categoric, cetățenii nord-americani. Cum ficatul prezintă particularitatea de a elimina rapid prin micțiune excesul de *v.*, cea mai scumpă urină din lume este cea a americanilor.

XENOFOBIE

De pe urma crizei economice, teama de străini a căpătat o tentă deosebit de urâtă, dar și-a câștigat un soi de aparentă acceptabilitate socială: teama de muncitorii din „țările cu salarii scăzute" învecinate. Dar dacă acordăm toată seriozitatea sublimelor noastre principii sociale, trebuie să învățăm să împărțim, renunțând la iluzia că nimic din ceea ce se petrece dincolo de granițe nu ne interesează sau că, spre exemplu, o familie cehă ar avea mai puține drepturi la muncă și la retribuție decât o familie din Bavaria Inferioară.

ZIAR

Protagonistul romanului *Platforma* de Michel Houellebecq citea exclusiv paginile financiare ale ziarului, ferm convins că evenimentele mondiale pot fi cel mai bine percepute prin intermediul știrilor economice. Drept urmare, ziarul cel mai nimerit pentru scăpătații cu stil ar fi ediția europeană de *Wall Street Journal*, publicată la Bruxelles, plină de absurdități despre lumea economiei și a marilor finanțe, adică despre lumea noastră, mai ceva ca *Tageszeitung* și *Spiegel* laolaltă.

Cuprins

PARTEA I 5
Situaţia iniţială 7
Eroi ai pauperităţii 28

PARTEA A II-A 57
Banii sau viaţa! 62
Iubeşte-ţi căminul 76
Mâncatul te satură 88
Fitness for free 101
Coşmarul auto 107
Concediul prosteşte 118
Hainele cele vechi ale împăratului 130
Constipaţia culturală 135
Copii şi iarăşi copii 148
Shoppingul armonios 159

PARTEA A III-A 173
Sărmanii bogaţi 175
Ce nu rămâne niciodată pe sponci 198

Glosar 213

NOBLESSE®

Autorii volumelor sunt martori şi comentatori ai societăţii moderne, scriitori şi jurnalişti cu sânge albastru, dispuşi să-şi invite cititorii în universul lor înconjurat de misterul istoriei şi al prezentului.

O colecţie de comori vechi de când lumea, dar bine păstrate între zidurile castelelor sau în tainiţele lor adânci, printre dantele şi taftale.

Conservatorism şi liberalism, monarhie şi republică, bijuterii ale coroanei şi cristale Swarovski.

Uneori se întâmplă ca declinul să scoată la iveală adevărata strălucire.

„Știind câte virtuți sunt necesare pentru a sluji, vă întreb, Excelență, câți stăpâni cunoașteți, care ar fi demni de a fi valeți?"

BEAUMARCHAIS, *Bărbierul din Sevilla*

Alexander von Schönburg,
la Editura Baroque Books & Arts:

ÎNALTA SOCIETATE

ARTA CONVERSAȚIEI

ENCICLOPEDIA INUTILITĂȚII

BOGĂȚIA NU ÎNSEAMNĂ AVERE,
CI PUTEREA DE A RENUNȚA LA EA.
CU STIL.

„În viață este preferabil să te obișnuiești să pierzi. Ca să te scutești de multă tristețe. "

HELMUT BERGER

A fi înseamnă mai mult decât a avea. Iar a avea stil înseamnă totul. *Le style c'est l'homme!*

39,90

ISBN 978-606-8564-48-7

www.baroquebooks.ro